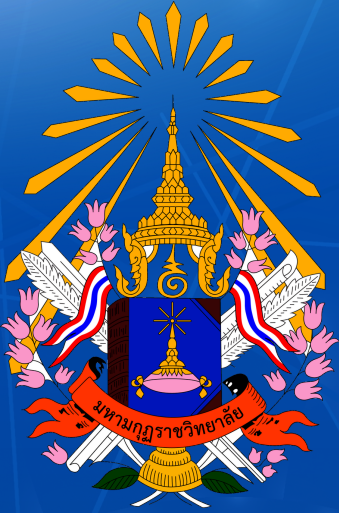

วารสาร

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มจร วิทยาเขตอีสาน

Journal of Humanities and Social Sciences
Mahamakut Buddhist University Isan Campus

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - เมษายน พ.ศ. 2569
Vol. 7 No 1 (January - April 2026)

วารสาร มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร วิทยาเขตอีสาน

Journal of Humanities and Social Sciences Mahamakut Buddhist University Isan Campus

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - เมษายน พ.ศ. 2569

เจ้าของ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและงานวิจัย สร้างความรู้และองค์ความรู้ในสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ พุทธศาสนา ปรัชญา และการศึกษา เป็นเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่ครอบคลุมและมีคุณค่าต่อการพัฒนาทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ต่อไป

กำหนดการเผยแพร่

การตีพิมพ์ปีละ 3 ฉบับ ออกราย 4 เดือน คือ เล่ม 1 มกราคม – เมษายน / เล่ม 2 พฤษภาคม – สิงหาคม / เล่ม 3 กันยายน – ธันวาคม

ที่ปรึกษา

พระสุธีวรธรรม, ผศ.ดร.

รองอธิการบดี วิทยาเขตอีสาน

พระพุทธิวิจิตรเมธี, ผศ.ดร.

ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ

พระมหาศุภชัย สุภกิจโจ, รศ.ดร.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์อีสาน

พระครูสิริสารเมธี

ผู้อำนวยการสำนักงานในวิทยาเขตอีสาน

ดร.เอกชาติรี สุขเสน

ผู้ช่วยอธิการบดี วิทยาเขตอีสาน

บรรณาธิการ

ดร.สุรศักดิ์ อุดมืองเพีย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

กองบรรณาธิการ

ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.ดร.ไพโรจน์ บัวสุข

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รศ.ดร.รัตน์ ปัญญาภา

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

รศ.ดร.พรอัมรินทร์ พรหมเกิด	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รศ.ดร.เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผศ.ดร.สมปอง สุวรรณภูมา	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
ผศ.เฉลิมเกียรติ ภาระเวช	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผศ.ดร.ปัญญา คล้ายเดช	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พันตำรวจโทชำนาญ คนไฉ	ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธร ภาค 4
ผศ.ดร.อาทิตย์ ผ่านพูล	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.สิทธิพร เกษจ้อย	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผศ.ดร.ปรีดี ทุมเมฆ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

สำนักงานกองบรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน 9/37 หมู่ที่12 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000 โทรศัพท์ 0-4324-2386 โทรสาร 0-4324-2386

กำหนดเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม

ISSN: 2730-1869 (Print), ISSN: 2730-2288 (Online)

พิมพ์เผยแพร่เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2569

บทบรรณาธิการ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มจร วิทยาเขตอีสาน ฉบับนี้เป็นฉบับที่ 1 ประจำปี พุทธศักราช 2569 วารสารก้าวเข้าสู่ปีที่ 7 ที่ได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพของบทความวิจัยและบทความทางวิชาการที่จะนำมาลงตีพิมพ์ในแต่ละฉบับซึ่งจะต้องผ่านการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewers) เรื่องละ 3 ท่าน ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านในสาขาวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การศึกษา ภาษา วรรณกรรม นอกจากนี้ ท่านเหล่านี้ยังได้สละเวลาอันมีค่าเพื่อช่วยอ่านและพิจารณาต้นฉบับ พร้อมทั้งให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินการจัดทำวารสารเป็นอย่างดี กองบรรณาธิการขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

วารสารฉบับนี้ ประกอบด้วย บทความ 6 เรื่อง โดยมีบทความที่น่าสนใจ ได้แก่ เรื่อง **คำศัพท์วัยรุ่นในสังคม: การศึกษาความหมายตามการเปลี่ยนแปลงของพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมจากสื่อสังคมออนไลน์** มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษาไทยในบริบทสังคมดิจิทัล โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์คำศัพท์วัยรุ่นจำนวน 10 คำที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ ผ่านแนวคิดการกลืนเสียงและความหมายแฝง ผลการศึกษาพบว่า คำศัพท์วัยรุ่นเกิดจากอิทธิพลของสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีการสื่อสาร โดยมีสื่อออนไลน์และบุคคลสาธารณะเป็นตัวเร่งสำคัญ อีกทั้งคำเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสาร แต่ยังสะท้อนอัตลักษณ์ ค่านิยม และโลกทัศน์ของคนรุ่นใหม่ เช่น “ทำถึง” หมายถึงการทำได้อย่างยอดเยี่ยม “ติดแกลม” สื่อถึงความหรูหรา และ “อ่อม” หมายถึงความอ่อนล้าหรือผิดหวัง งานวิจัยชี้ให้เห็นว่า ภาษาเป็นระบบที่เปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคมอย่างต่อเนื่อง คำศัพท์วัยรุ่นจึงเป็นภาพสะท้อนพลวัตทางวัฒนธรรมของสังคมไทยยุคดิจิทัล และมีคุณค่าต่อการศึกษาภาษาศาสตร์สังคมและพัฒนาการภาษาไทยในอนาคต

กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มจร วิทยาเขตอีสาน ยินดีต้อนรับนักวิชาการนิสิตและนักศึกษาที่ต้องการนำเสนอผลงานทางวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นบทความวิจัยบทความวิชาการหรือบทความวิจารณ์หนังสือซึ่งหัวข้อเรื่องและประเด็นนำเสนอเกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ และอื่น ๆ และขอให้ศึกษารูปแบบการเขียนจากท้ายวารสารแต่ละฉบับ ซึ่งสามารถส่งในระบบออนไลน์ได้ที่ <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jhsmbuisc> กองบรรณาธิการยินดีและพร้อมรับต้นฉบับเป็นอย่างมาก ในสุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านผู้อ่านทุกท่านที่ได้ให้คำติชมและให้คำแนะนำเพื่อการปรับปรุงการดำเนินการจัดทำวารสารมาโดยตลอด โดยกองบรรณาธิการได้ให้ความสำคัญและมุ่งเน้นกับการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพของวารสารให้ดียิ่งขึ้นไป

ดร.สุรศักดิ์ อุดเมืองเพีย

บรรณาธิการ

สารบัญ

คำศัพท์วัยรุ่นในสังคม: การศึกษาความหมายตามการเปลี่ยนแปลงของพลวัตทางสังคม และวัฒนธรรมจากสื่อสังคมออนไลน์	1
YOUTH SLANG IN SOCIETY : A STUDY OF MEANING IN RELATION TO SOCIOCULTURAL DYNAMICSON SOCIAL MEDIA บงกชกร ทองสุก และ สุรเชษฐ์ คูหาเลิศ BONGKOTCHAKON THONGSUK, SURACHET KHUHALERD	
วัฒนธรรมราชการกับการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์กรณีศึกษาสำนักงานเกษตร อำเภอศิลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ	14
BUREAUCRATIC CULTURE AND ORGANIC RICE PRODUCTION EXTENSIONS: A CASE STUDY OF THE SILALARD DISTRICT AGRICULTURAL OFFICE, SISAKET PROVINCE ดร. พิธันดร นิตยสุทธิ Dr. PITUNDORN NITYASUDDHI	
แนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุขสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ ประถมศึกษาการศึกษาขอนแก่นเขต 2	25
GUIDELINES FOR DEVELOPING SCHOOLS INTO HAPPY ORGANIZATIONS UNDER KHON KAEN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2 เพ็ญประภา ฤทธิลี, ประสงค์ ต่อโชติ, กฤษฎาพันธ์ พงษ์บริบูรณ์ PENPRAPHA LITTHILEE, PRASONG TOCHOT, KISSADAPAN PONGBORIBOON	
แนวทางการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพน ไปสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้	38
GUIDELINES FOR DEVELOPING OF THE WANG PHON SILK WEAVING GROUP TOWARD BECOMING A LEARNING SPACE อรัทัย ลีโคตร, รลิตา ดาศรี ORATHAI LEEKOT, RASITA DASRI	

สารบัญ (ต่อ)

พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ห้องเรียน วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราชจังหวัดสงขลา ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา	50
---	----

CONSUMPTION BEHAVIOR OF STUDENTS AT MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY,
SRITHAMMASOKKARAT CAMPUS, SONGKHLA LEARNING CENTER, FROM THE PERSPECTIVE OF
THE MIDDLE WAY (MAJJHIMA PATIPADA)

พระปลัดฤทธิพร ทุมสุวรรณ, พระมิ่งศิษฐ์ สังข์บริสุทธิ, พระครูบวรชัยวัฒน์ (วันชัย เมธิโก)
PHRAPALAD RITTHIPORN THUMSUWAN, PHRA MINGSIT SANGBORISUT,
PHRAKRUBOWONCHAIWAT (WANCHAI METHIGO)

ปัญญาแห่งสัญชาตญาณ: ความรู้เบื้องหลังจิตสำนึกของมนุษย์อำเภอสีลาตา จังหวัดศรีสะเกษ	62
--	----

THE INTUITIVE WISDOM: THE KNOWLEDGE BEHIND HUMAN CONSCIOUSNESS

พระธีรพล ณฐฐิโก (บัวทอง), พัชริน จินดาปทีป
PHRATERAPON NUTTHIKO, PATCHARIN JINDAPATEEP

คำศัพท์วัยรุ่นในสังคม: การศึกษาความหมายตามการเปลี่ยนแปลง
ของพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมจากสื่อสังคมออนไลน์

YOUTH SLANG IN SOCIETY : A STUDY OF MEANING IN RELATION TO
SOCIOCULTURAL DYNAMICS ON SOCIAL MEDIA

บงกชกร ทองสุข^{1*}, สุรเชษฐ์ คูหาเลิศ²

BONGKOTCHAKON THONGSUK^{1*}, SURACHET KHUHALERD²

¹คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุโขทัย

¹FACULTY OF LIBERAL ARTS, THAILAND NATIONAL SPORTS UNIVERSITY SUKHOTHAI CAMPUS

²วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

²COLLEGE OF INTERDISCIPLINARY STUDIES, THAMMASAT UNIVERSITY

*Corresponding Author E-mail: mod_bk@hotmail.com

บทความวิจัย (Research Article)

RECEIVED 17 NOVEMBER 2025, REVISED 19 MARCH 2026, ACCEPTED 3 APRIL 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและศึกษาความหมายและบริบทการใช้คำศัพท์วัยรุ่นในสังคมที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงคำศัพท์จำนวน 10 คำ โดยรวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ความหมายเชิงลึกของคำศัพท์ วิเคราะห์สังเคราะห์ความหมายของคำศัพท์ตามแนวคิดทฤษฎีการกลืนเสียงและความหมายแฝง กำหนดกรอบระยะเวลาในการศึกษาระหว่างวันที่ 1 มีนาคม ถึง 30 สิงหาคม พ.ศ. 2568 รวมระยะเวลา 6 เดือน ผลการศึกษาพบว่า คำศัพท์วัยรุ่นที่ศึกษาสะท้อนบริบททางสังคมที่เกิดขึ้น ทั้งในมิติของมุมมอง แนวคิด อัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มและพฤติกรรมของผู้คนในสังคม ซึ่งปรากฏผ่านกระบวนการสร้างความหมาย ทางภาษาในบริบทสังคมร่วมสมัย คำศัพท์เหล่านี้จึงไม่เพียงแสดงให้เห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางภาษาเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องสะท้อนพลวัตทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดผ่านการใช้ภาษาในสังคมไทยอีกด้วย

คำสำคัญ: คำศัพท์วัยรุ่น, ความหมาย, พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม, สื่อสังคมออนไลน์

ABSTRACT

This qualitative research collected and examined meanings and usage contexts of youth slang appearing on social media in contemporary Thailand. Data was collected from online platforms by purposive sampling. Ten lexical items were chosen for analysis, with documents and studies for in-depth semantic interpretation over six months from 1 March to 30 August 2025. Results were that the youth vocabulary reflected diverse social contexts, including perspectives, ideas, group identity, and societal behavioral patterns. These are expressed through meaning-making processes in contemporary linguistic practice. These findings suggest that such vocabulary illustrates ongoing linguistic change and sociocultural dynamics expressed through language use in Thailand.

Keywords: Youth slang, Meaning, Sociocultural dynamics, Social media

1. บทนำ

ภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทยและมีวิวัฒนาการในการใช้ไปตามบริบทสังคมที่ต่างยุคสมัย อีกทั้งยังเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ค่านิยมและวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น แต่ภาษาในแต่ละช่วงเวลามีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดจนมีพลวัตและวิวัฒนาการที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคดิจิทัลที่การสื่อสารผ่านสื่อต่าง ๆ มีความรวดเร็วและแพร่หลาย ส่งผลให้ในสังคมเกิดคำศัพท์สมัยใหม่หรือคำศัพท์สแลงที่นำมาใช้ในการสื่อสารภายในสังคมเป็นจำนวนมาก

ปรากฏการณ์ทางภาษาที่เกิดขึ้นนี้มีทั้งรูปแบบที่คงเค้าความหมายเดิม การสร้างคำขึ้นใหม่พร้อมความหมายใหม่ การกร่อนคำ รวมถึงการใช้ความหมายแฝง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสร้างสรรค์ทางภาษาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง การแพร่กระจายของคำศัพท์เหล่านี้ในวงกว้างเป็นผลมาจากการพัฒนาทางเทคโนโลยีการสื่อสาร สื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมต่อผ่านโลกดิจิทัล ทั้งกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งเติบโตมาพร้อมกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสารไร้พรมแดน ถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางภาษาที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางภาษาเท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงความสามารถในการปรับตัวของภาษาในบริบทสังคมดิจิทัล นอกจากนี้ด้วยอิทธิพลของเทคโนโลยีมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการแพร่หลายของคำศัพท์ของวัยรุ่นที่ปรากฏให้เห็นอย่างแพร่หลาย ในสื่อสังคมออนไลน์ ดังที่พระมหานรินทร์ ประสมพงศ์ (2563) ได้กล่าวว่า ท่ามกลางสภาพสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี การสื่อสารพัฒนาไปอย่างมากการติดต่อสื่อสารผ่านระบบอินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของทุกคนทั่วโลก เป็นการสื่อสารไร้พรมแดนเชื่อมโยงผู้คนทั่วโลกเข้าด้วยกัน จากปัจจัยดังกล่าวการเกิดขึ้นของคำศัพท์สมัยใหม่จึงขยายวงกว้างอย่างรวดเร็วผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ดิจิทัล ส่งผลให้ภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือในการสื่อสารต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคดิจิทัลที่การสื่อสารข้ามพรมแดนเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและภาษาอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน (วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์, 2564)

ทุกประเด็นที่กล่าวมาการศึกษาคำศัพท์สมัยใหม่ที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง และความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางภาษากับบริบททางสังคมซึ่งคนในสังคมมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างอิทธิพลในการนำคำศัพท์สมัยใหม่เข้ามาใช้อย่างแพร่หลายท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ อย่างไรก็ตามแม้จะมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาวัยรุ่นในสื่อสังคมออนไลน์อยู่บ้างแล้ว หากแต่งงานวิจัยที่ผ่านมายังมีประเด็นการศึกษาเชิงลึกในมิติของการเปลี่ยนแปลงความหมายที่เชื่อมโยงกับพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมไม่มากนัก การวิจัยครั้งนี้จึงมีความแตกต่างจากงานที่ผ่านมาในเชิงที่มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของคำศัพท์กับพลวัตทางสังคม อันจะทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางภาษาในฐานะกระจะสะท้อนสังคมได้อย่างครอบคลุมและลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยผลการศึกษาจะช่วยเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับพลวัตของภาษาไทยในยุคดิจิทัล เป็นคลังข้อมูลคำศัพท์ที่เกิดขึ้นใหม่และนำไปใช้ในสังคมรวมถึงเป็นภาพสะท้อนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมรวมถึงยังเป็นการบันทึกปรากฏการณ์ทางภาษาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษามิติต่าง ๆ ของคำศัพท์ในภาษาไทยต่อไป

2. จุดประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อรวบรวมคำศัพท์วัยรุ่นในสังคมที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์
2. เพื่อศึกษาความหมายของคำศัพท์วัยรุ่นในสังคมที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์

3. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้ได้นำกรอบแนวคิดทางภาษา จำนวน 2 แนวคิด ได้แก่ การกลมกลืนเสียง และความหมายแฝง มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เข้าใจรูปแบบและความหมายของภาษาในบริบทปัจจุบันอย่างลุ่มลึก

1. การกลมกลืนเสียง

ณัฐวรรณ ชั่งใจ (2555) อธิบายว่าการกลมกลืนเสียง คือ กระบวนการที่เสียงเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมหรืออิทธิพลของเสียงข้างเคียง โดยเสียงที่เปลี่ยนไปอาจมีลักษณะคล้ายคลึงหรือเหมือนกับเสียงข้างเคียง หากเปลี่ยนเพียงบางส่วนเรียกว่า การกลมกลืนละม้าย แต่หากเหมือนกันทุกประการเรียกว่า การกลมกลืนสมบูรณ์ สอดคล้องกับแนวคิดของ เอกลักษณ์ เทพวิจิตร (2023) ที่อธิบายว่าการกลมกลืนเสียง เป็นการที่เสียงพยัญชนะบางตัวเปลี่ยนไปเพื่อให้ออกเสียงได้ง่ายขึ้น เช่น “สบปาก” ออกเสียงเป็น “สับปาก”

ในทำนองเดียวกัน วรวรรณ ศรียาภย์ (2556) มองว่าการกลมกลืนเสียงเป็นการเปลี่ยนรูปของเสียงที่มีความใกล้เคียงกันให้มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายกัน ไม่ว่าจะเป็นอิทธิพลจากเสียงด้านหน้า หรือเสียงด้านหลัง ขณะที่ ปราณี กุลละวณิชย์ (2550) ชี้ให้เห็นว่าการกลมกลืนเสียงเกิดจากอิทธิพลของเสียงหนึ่งที่มีต่ออีกเสียงหนึ่ง จนทำให้เสียงนั้นเปลี่ยนแปลงไป เช่น กรณีคำว่า “สันสกฤต” ที่มีการเปลี่ยนแปลงของเสียงพยัญชนะให้สอดคล้องกับตำแหน่งการออกเสียง

โดยสรุป การกลมกลืนเสียงจึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเสียงที่เกิดจากอิทธิพลของเสียงข้างเคียง เพื่อให้การออกเสียงเป็นไปอย่างสะดวกและสอดคล้องกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพัฒนาการทางภาษา

2. ความหมายแฝง

สุวัฒน์ คชเพต (2565) อธิบายว่า ความหมายแฝง เป็นความหมายที่เชื่อมโยงกับโนทัศน์โดยมีองค์ประกอบของความคาดหวัง ประสบการณ์และบริบททางวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาเข้ามาเกี่ยวข้อง ส่งผลให้คำหนึ่งคำสามารถก่อให้เกิดภาพหรือความหมายอื่นเพิ่มเติมนอกเหนือจากความหมายตรง ทั้งนี้ ความหมายแฝงของคำศัพท์ โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น มักมีนัยที่ชวนให้นึกถึงสิ่งอื่นหรือใช้เปรียบเทียบเพื่อสร้างความหมายใหม่สอดคล้องกับ ประมาณ บุญฤกษ์ (2564) ที่ให้ความหมายว่า ความหมายแฝง คือ ความหมายที่ไม่ตรงตามพจนานุกรม แต่เกิดจากการตีความของผู้รับสาร ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ส่วนบุคคลและบริบทแวดล้อม ขณะที่ ปราณี กุลละวณิช (2544) อธิบายว่า คำบางคำอาจมีความหมายโดยตรงควบคู่กับความหมายโดยนัยซึ่งเข้าใจกันในกลุ่มผู้ใช้ภาษาที่มีพื้นฐานหรือประสบการณ์ร่วมกัน

ในทำนองเดียวกัน Nida and Taber (1982) ชี้ให้เห็นว่า ความหมายแฝงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความหมายตามตัวอักษร แต่ยังเกี่ยวข้องกับอารมณ์และความรู้สึกที่คำสามารถถ่ายทอดได้ เช่น ความแข็งแกร่ง ความอ่อนโยน การยอมรับ หรือการปฏิเสธ ซึ่งสะท้อนการตอบสนองทางอารมณ์ของผู้รับสารต่อคำเหล่านั้น โดยสรุป ความหมายแฝงจึงเป็นความหมายที่เกิดจากการตีความเพิ่มเติมจากความหมายตรงของคำ โดยมีปัจจัยด้านประสบการณ์ บริบท และอารมณ์ของผู้ใช้ภาษาเข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดความหมายดังกล่าว

จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการกลมกลืนเสียง สามารถสรุปได้ว่าเป็นกระบวนการที่เสียงเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของเสียงข้างเคียง เพื่อให้การออกเสียงได้ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจเกิดขึ้นได้ทั้งจากเสียงด้านหน้าและด้านหลังที่มีอิทธิพลต่อกันส่วนความหมายแฝง สามารถสรุปได้ว่าเป็นความหมายที่มีได้ตรงตามความหมายประจำคำ หากแต่มัมนัยสื่อถึงอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจสะท้อนเจตนาทัศนคติหรือความคิดของผู้ใช้ภาษา โดยมักอาศัยการใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบหรือโดยนัย แทนการกล่าวถึงโดยตรง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลคำศัพท์วัยรุ่นแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 10 คำ โดยรวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์ thairath.co.th, thaipbs.or.th marketingoops.com amananda.co.th และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ผู้วิจัยคัดเลือกคำศัพท์วัยรุ่นจากเว็บไซต์แบบเฉพาะเจาะจงกับแนวคิดทฤษฎีการกลมกลืนเสียงและความหมายแฝง จำนวน 10 คำ โดยกำหนดขอบเขตในการศึกษา ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม จนถึง 30 มิถุนายน พ.ศ. 2568 รวมระยะเวลา 6 เดือน

3. ผู้วิจัยวิเคราะห์ สังเคราะห์ความหมายของคำศัพท์วัยรุ่นเชิงลึก จำนวน 10 คำ ตามแนวคิดทฤษฎีที่กำหนดไว้

4. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์มาเขียนพรรณนาวิเคราะห์พร้อมยกตัวอย่างประกอบสรุปและอภิปรายผลในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์

5. ผลการวิจัย

จากการศึกษาคำศัพท์วัยรุ่นจากเว็บไซต์ จำนวน 10 คำ ได้แก่ เซรั่มนารา ชั้น G อุดทนจนกว่าจะแลนด์ อ่อม ทำถึง ดิดเกลม Educate ยืนหนึ่งไม่พึ่งเก้าอี้ และอย่าล้อเล่นกับระบบ พบว่าคำศัพท์ทั้ง 10 คำนี้ปรากฏความหมายของแนวคิดทฤษฎีการกลั่นเสียงและความหมายแฝง ดังต่อไปนี้

1. เซรั่มนารา

คำว่า เซรั่ม ตามความหมายจาก Oxford English Dictionary หมายถึง ของเหลวที่ได้จากเลือดของสัตว์และนำมาใช้กับมนุษย์เพื่อป้องกันโรคหรือพิษ (Oxford English Dictionary, 2025) อย่างไรก็ตาม ในบริบทปัจจุบัน คำว่า เซรั่ม ได้ขยายความหมายไปสู่ผลิตภัณฑ์บำรุงผิวที่มีเนื้อบางเบาและมีความเข้มข้นสูง ใช้เพื่อดูแลและฟื้นฟูสภาพผิวพรรณ ขณะที่คำว่า นารา ในการใช้ร่วมสมัย หมายถึง ชื่อของอินฟลูเอนเซอร์และชื่อของตราสินค้า โดยมีบทบาทสำคัญในสื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะในบริบทของการสื่อสารเชิงพาณิชย์และการตลาดดิจิทัล ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคและการรับรู้ของสาธารณชน

เมื่อนำมารวมเป็นวลี เซรั่มนารา จึงได้หมายถึงเพียงผลิตภัณฑ์บำรุงผิวตามตัวอักษรเท่านั้น หากแต่เป็นหน่วยความหมายทางสังคมที่ถูกใช้ในเชิงแสลง เพื่อสื่อถึงความ “ดีเลิศ” “โดดเด่น” หรือ “น่าพึงพอใจ” ในบริบทการสื่อสารของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ อันสะท้อนกระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายของภาษาในวัฒนธรรมดิจิทัลร่วมสมัย โดยมีรากฐานจากอิทธิพลของอินฟลูเอนเซอร์ในการผลิตและเผยแพร่ความหมายดังกล่าว

ในความหมายแฝงของเซรั่มนารา หมายถึง การกล่าวถึงการชื่นชมบุคคลในความหมายเชิงบวก โดยอาศัยการเปรียบเทียบกับคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์บำรุงผิวที่ได้รับความนิยมในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมักถูกนำเสนอผ่านเนื้อหารีวิวหรือคลิปเลียนแบบสินค้าในลักษณะก่อนและหลังการใช้ที่เน้นผลลัพธ์เชิงบวกอย่างชัดเจน กล่าวคือ ภายหลังจากใช้ผลิตภัณฑ์ ผิวพรรณจะดูดีขึ้นอย่างเด่นชัด ภาพลักษณ์ดังกล่าวจึงถูกถ่ายโอนมาใช้ในการเปรียบเปรย เพื่อสื่อถึงความสวยงาม ความดูดี หรือความโดดเด่นของบุคคล

ทั้งนี้ คำว่า เซรั่มนารา จึงกลายเป็นวลีที่ใช้เพื่อการชื่นชมในลักษณะ “ดีเกินจริง” หรือ “ปึงเป็นพิเศษ” มักใช้ในบริบทของการพูดถึงบุคคลใกล้ชิดหรือในสถานการณ์ไม่เป็นทางการ เพื่อเน้นย้ำคุณลักษณะเชิงบวกอย่างเข้มข้น เช่น “แกรรร วันนี้คือหน้าเร็ด ผมปึง เซรั่มนารามากกก!” (Marketing Oops, 2568)

2. ชั้น G

คำว่า ชั้น ตามความหมายของราชบัณฑิตยสถาน (2566, น. 370) หมายถึง สิ่งทีลดหลั่นหรือซ้อนกันเป็นระดับ ๆ รวมถึงใช้เป็นลักษณนามเรียกกระดี่ที่แตกต่างกัน เช่น “บ้าน 2 ชั้น” หรือ “ฉัตร 5 ชั้น” ซึ่งสะท้อนแนวคิด

เรื่องลำดับชั้นในเชิงกายภาพและนามธรรม ขณะที่คำว่า G ในวลี ชั้น G เป็นคำย่อจาก Ground ซึ่งหมายถึงระดับพื้นดิน โดยทั่วไปใช้เรียกชั้นที่อยู่เสมอกับพื้นถนนหรือพื้นดิน (Oxford English Dictionary, 2025) เมื่อพิจารณาในเชิงความหมายแฝง ชั้น G ได้ถูกนำมาใช้ในฐานะสแลงเพื่อสื่อถึงระดับต่ำสุดในเชิงเปรียบเทียบ โดยอาศัยการถ่ายโอนความหมายจากลำดับชั้นของอาคารมาสู่การประเมินคุณค่าทางพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพของบุคคล กล่าวคือ ใช้เพื่อเสียดสีหรือวิพากษ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ขาดมารยาททางสังคม หรือมีลักษณะเป็นสายตาผู้พูด เช่น “อ๊อ พุทธกรรมแบบนี้ไม่ไหวนะ... พวกชั้น G สุด ๆ บอกเลย!”

3. อุดทนจนกว่าจะแลนด์

คำว่า อุดทน หมายถึง การยอมรับและเผชิญกับสภาพความยากลำบากอย่างมีความบึกบึน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.1365) ส่วนคำว่า แลนด์ (Land) แปลตรงตัวว่า ลงจอด เช่น เครื่องบินหรือนกที่ลงสู่พื้นดิน (Oxford English Dictionary, 2025) แต่ในเชิงเปรียบเทียบ คำว่า แลนด์ ถูกนำมาใช้เพื่อสื่อถึงการบรรลุเป้าหมายหรือความสำเร็จที่รอคอย เช่นเดียวกับการที่เครื่องบินลงจอดอย่างปลอดภัยหลังจากผ่านการบินที่อาจเหนื่อยล้าหรือเต็มไปด้วยอุปสรรค ดังนั้นความหมายแฝงของคำว่า อุดทนจนกว่าจะแลนด์ จึงหมายถึงการพยายามฝ่าฟันและอดทนต่อความยากลำบากไปจนกว่าจะไปถึงจุดหมายหรือความสำเร็จที่ตั้งใจไว้

อุดทนจนกว่าจะแลนด์ มีที่มาจากละครกระเทยธรรมที่โด่งดังในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งนำเสนอเรื่องราวของแอร์โฮสเตสบนเที่ยวบินที่ต้องรับมือกับความเหนื่อยล้า และความวุ่นวายของผู้โดยสาร ในละครนั้นรุ่นพี่แอร์โฮสเตสมักกล่าวปลอบใจน้องใหม่ว่า “อุดทนจนกว่าจะแลนด์” เพื่อให้กำลังใจว่าแม้จะเหน็ดเหนื่อยเพียงใด แต่ก็ใกล้ถึงจุดหมายแล้ว ขอเพียงอดทนอีกนิด เครื่องก็จะลงจอดและทุกอย่างจะจบลงด้วยดี

ต่อมา ปิงปอง ธงชัย ทองกันทม เอแคลร์ จือปาก และ พัมกิ้น หิวหิว ซึ่งเป็นอินฟลูเอนเซอร์ชื่อดังได้ปรากฏตัวร่วมกันบนเครื่องบินในที่นั่งแถวเดียวกัน โดยได้มีการโพสต์ภาพดังกล่าวลงในอินสตาแกรม เป็นภาพที่ทั้งสามนั่งเรียงกัน พร้อมรัดเข็มขัดเตรียมออกเดินทาง และเขียนแคปชั่นว่า “อุดทนจนกว่าจะแลนด์” และ “เครื่องบินเอียงซ้าย” อันเป็นการนำวลีจากละครมาปรับใช้ในบริบทเชิงขบขันและสร้างการจดจำในสื่อสังคมออนไลน์ (Thairath, 2567)

4. อ่อม

คำว่า อ่อม ในบริบทการใช้ภาษาของกลุ่มวัยรุ่นร่วมสมัย ใช้สื่อถึงสภาวะของความอ่อนล้า หมดพลัง หรือความไม่สมบูรณ์ เช่น “วันนี้รู้สึกอ่อมว่ะแก” โดยคำดังกล่าวปรากฏการใช้งานครั้งแรกในปี พ.ศ. 2548 และได้รับการเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์พันทิป (กฤตพล สุธิ์ภักทรกุล, 2567) เมื่อพิจารณาจากที่มาของคำ คำว่า อ่อม อาจเป็นรูปแผลงมาจากคำว่า อ่วม ซึ่งหมายถึง อาการเจ็บป่วย ไม่สบาย หรืออ่อนเพลีย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1402) ก่อนที่ความหมายจะถูกขยายและปรับเปลี่ยนตามการใช้ของผู้พูดในสื่อสังคมออนไลน์

ในปัจจุบัน คำว่า อ่อม มักใช้ในฐานะคำคุณศัพท์เพื่อขยายคำนามหรือสถานการณ์ที่ “ไม่ดี” “ไม่สมบูรณ์” หรือ “ไม่เป็นไปตามความคาดหวัง” เช่น “วันนี้มันอ่อมจัง” ซึ่งสื่อถึงความรู้สึกผิดหวังหรือความไม่พึงพอใจในผลลัพธ์บางประการ โดยได้รับอิทธิพลจากกลุ่มอินฟลูเอนเซอร์ในการดัดแปลงและเผยแพร่การใช้

ภาษา ส่งผลให้คำดังกล่าวกลายเป็นคำศัพท์ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายเพื่ออธิบายสภาวะของความน่าเบื่อ อ่อนแรง หรือไร้พลังในวัฒนธรรมภาษาของคนรุ่นใหม่ (THE STANDARD, 2025)

5. ตูยเย่

คำว่า ตูยเย่ มีความหมายว่า ตาย โดยเป็นการกลมกลืนเสียงเพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกไม่เป็นมงคลหรือความรุนแรงของคำเดิม คำว่า ตาย หมายถึง สิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป หรือสิ้นสภาพของการมีชีวิต (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.495) คำว่า ตูยเย่ เป็นคำที่เกิดจากการกลมกลืนเสียงของคำว่า ตาย ให้กลายเป็นคำว่า ตูย และเติมคำว่า เย่ เข้าไปเพื่อให้ฟังดูนุ่มนวลขึ้น ลดความเศร้าหรือความตึงเครียดของสถานการณ์ ส่งผลให้คำศัพท์นี้เป็นคำที่สื่อความหมายในเชิงขำขัน สนุกสนานหรือหยอกล้อมากกว่าจะเป็นการกล่าวถึงความตายอย่างแท้จริง โดยคำนี้ได้รับความนิยมจากกระแสสื่อสังคมออนไลน์ ก่อนจะแพร่หลายผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เช่น TikTok Facebook เป็นต้น

6. ทำถึง

คำว่า ทำ หมายถึง ก. กระทำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 567) และคำว่า ถึง หมายถึง ก. บรรลุจุดมุ่งหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 531) เมื่อรวมกันเป็นคำว่า ทำถึง จึงสื่อความหมายถึง การกระทำที่เหมาะสม ดี หรือเกินความคาดหมาย โดยเน้นการแสดงออกที่ “ถึงที่สุด” หรือ “ถึงขั้น” อันมีนัยแฝงถึงการใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่และการทุ่มเทอย่างเต็มที่กำลังจนปรากฏผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม

ในด้านที่มาของคำ ทำถึง อาจเกิดจากการตัดทอนหรือย่อรูปมาจากวลีที่ยาวกว่า เช่น “ทำให้ถึงที่สุด” หรือ “ทำได้ถึงมาก” เหลือเพียงรูปคำที่กระชับ ซึ่งช่วยเน้นอารมณ์และความรู้สึกได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ลักษณะดังกล่าวสะท้อนรูปแบบการใช้ภาษาของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่มุ่งเน้นความสั้น กระชับ และสื่อความหมายได้อย่างเข้มข้น

ในเชิงการใช้ คำว่า ทำถึง มักปรากฏในบริบทของการแสดงความคิดเห็นเชิงชื่นชม เช่น การกล่าวถึงคลิปวิดีโอที่มีการตัดต่ออย่างดี ผู้ชมอาจแสดงความคิดเห็นว่า “ทำถึงมากกกกกก” เพื่อสื่อถึงความประทับใจในคุณภาพของผลงาน หรือใช้กล่าวถึงการแสดงของนักร้องหรือศิลปิน เช่น “โหวนี่ทำถึงสุด ๆ สมกับที่รอคอย” ซึ่งสะท้อนการรับรู้ของผู้แสดงได้ถ่ายทอดผลงานออกมาอย่างเต็มศักยภาพ (กฤตพล สุธีภัทรกุล, 2567)

7. ติดแกลม

คำว่า ติดแกลม เป็นคำผสมระหว่างคำไทยว่า ติด ซึ่งหมายถึง การแนบอยู่ การผนึก หรือการข้องเกี่ยว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.500) กับคำว่า แกลม ซึ่งเป็นคำย่อหรือคำเลียนเสียงจากภาษาอังกฤษ glamorous ที่สื่อถึงความหรูหรา มีเสน่ห์ และน่าดึงดูด (Oxford English Dictionary, 2025) เมื่อนำมารวมกันจึงเกิดเป็นคำสแลงที่ใช้เรียกบุคคลซึ่งมีภาพลักษณ์โดดเด่น สวยงาม ดูโก้หรูหรือมีลักษณะการใช้ชีวิตที่ดูมีราคาและเกินความคาดหมาย

ในเชิงการใช้ คำว่า ติดแกลม มักปรากฏในบริบทของวงการแฟชั่น ความงาม และกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับการนำเสนอภาพลักษณ์ของตนเอง โดยใช้เพื่อชื่นชมบุคคลที่มีความโดดเด่นและมีรสนิยม อย่างไรก็ตาม คำดังกล่าวยังสามารถใช้ในเชิงเสียดสีได้เช่นกัน โดยสื่อถึงบุคคลที่ยึดติดกับความหรูหราหรือให้

ความสำคัญกับภาพลักษณ์ภายนอกมากเกินไป ดังนั้น คำว่า ติดแกลม จึงมิได้ทำหน้าที่เพียงบรรยายลักษณะภายนอกของบุคคลเท่านั้น หากยังสะท้อนค่านิยมร่วมสมัยเกี่ยวกับความงาม ความโดดเด่นและความมั่นใจ ซึ่งถูกยกระดับให้เป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการดำเนินชีวิตในวัฒนธรรมสื่อสังคมออนไลน์ปัจจุบัน

8. Educate

คำว่า เอดูเซต เป็นคำทับศัพท์ที่ดัดแปลงมาจากคำภาษาอังกฤษ educate ซึ่งหมายถึง การให้ การศึกษา การสอน หรือการให้ความรู้ (Oxford English Dictionary, 2025) โดยในบริบทภาษาไทยร่วมสมัย คำนี้ถูกปรับเสียงให้สอดคล้องกับการออกเสียงแบบไทยและนิยมใช้ในสื่อสังคมออนไลน์

ในเชิงความหมาย เอดูเซต มักใช้ในความหมายของการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง การชี้แจงข้อเท็จจริง หรือ การเตือนให้ผู้อื่นตรวจสอบข้อมูลก่อนเผยแพร่ โดยเฉพาะในกรณีที่มีการแชร์ข้อมูลคลาดเคลื่อนหรือข่าวที่ยังไม่ได้รับการยืนยัน เช่น “ก่อนแชร์ควรเอดูเซตข้อมูลให้ดีกว่า” หรือ “ช่วยเอดูเซตเรื่องนี้หน่อยว่าจริงหรือไม่” อย่างไรก็ตาม การใช้คำนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการให้ความรู้ที่ถูกต้องเสมอไป ในบางกรณีอาจถูกใช้ในเชิง ตักเตือน วิพากษ์ หรือแม้แต่ประชดประชันต่อผู้ที่เผยแพร่ข้อมูลผิดพลาด นอกจากนี้ ยังพบว่าการ “เอดูเซต” ในโลกออนไลน์อาจนำไปสู่การส่งต่อข้อมูลที่ไม่ถูกต้องได้ หากผู้ให้ข้อมูลขาดการตรวจสอบอย่างรอบคอบ (Thai PBS, 2567)

9. ยืนหนึ่งไม่พึ่งเก้าอี้

คำว่า ยืน หมายถึง การตั้งอยู่หรือคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 955) คำว่า หนึ่ง หมายถึง ความเป็นเอกหรือความเป็นเลิศ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1293) คำว่า พึ่ง หมายถึง การอาศัย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 840) และคำว่า เก้าอี้ ในบริบทสำนวนมีความหมายแฝงถึง “ตำแหน่ง” หรือ “อำนาจหน้าที่”

เมื่อนำมารวมเป็นวลี ยืนหนึ่งไม่พึ่งเก้าอี้ จึงสื่อความหมายถึง การเป็นที่หนึ่งหรือมีความสามารถโดดเด่นด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยตำแหน่ง อำนาจ หรือการสนับสนุนจากบุคคลอื่น คำว่า “เก้าอี้” ในที่นี้ ถูกใช้ในเชิงเปรียบเทียบเพื่อแทนตำแหน่งหรืออำนาจในระบบสังคม

ในเชิงการใช้วลี ยืนหนึ่งไม่พึ่งเก้าอี้ มักใช้เพื่อชื่นชมบุคคลที่มีความสามารถและสามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง เช่น การกล่าวถึงบุคคลที่ประสบความสำเร็จจากความสามารถส่วนตัว ไม่ได้อาศัยความสัมพันธ์หรือ อำนาจจากผู้อื่น จึงสะท้อนแนวคิดเรื่องความสามารถส่วนบุคคลและความมั่นคงในตนเองที่ปรากฏอย่างเด่นชัด ในวัฒนธรรมการสื่อสารร่วมสมัย

10. อย่าล้อเล่นกับระบบ

คำว่า อย่า หมายถึง คำประกอบกริยาที่ใช้บอกความห้ามหรือไม่ยอมให้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.1376) ส่วนคำว่า ล้อเล่น หมายถึง การแสดงกิริยาหรือวาจาเพื่อความสนุก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.1070) และคำว่า ระบบหมายถึง กลุ่มของสิ่งที่มีความสัมพันธ์และประสานเข้าด้วยกันตามหลักเหตุผลหรือระเบียบ เช่น ระบบสังคม ระบบการบริหาร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.974)

เมื่อนำมารวมกันเป็นประโยค “อย่าล้อเล่นกับระบบ” คำว่า ระบบ ถูกใช้ในความหมายแฝงถึงกลไกหรือโครงสร้างทางสังคมที่มีอำนาจและความซับซ้อนเกินกว่าบุคคลทั่วไปจะไปทำลายได้โดยไม่คิดให้รอบคอบ ส่วนคำว่า ล้อเล่น หมายถึง การกระทำหรือคำพูดที่ทำโดยไม่ระมัดระวังหรือเล่นกับสิ่งที่อันตราย

ดังนั้น ประโยคนี้จึงทำหน้าที่เป็นการเตือนให้ระวัง ไม่ควรไปทำลายหรือทดลองกับระบบที่มีอำนาจเกินกำลังที่จะควบคุม เพราะอาจก่อผลเสียต่อตนเองหรือบุคคลอื่น นอกจากนี้ยังสามารถใช้ในเชิงประชดหรือแสดงอารมณ์ขบขัน เพื่อสื่อว่าระบบนั้นมีพลังเหนือกว่าจนไม่ควรประมาท

ในปัจจุบัน ประโยค “อย่าล้อเล่นกับระบบ” มักปรากฏในมุกภาพตลกหรือคำพูดของผู้เล่นถ่ายทอดสดและผู้สร้างวิดีโอบนยูทูบ เช่น เมื่อโพสต์คลิปแล้วไม่ติดกระแส หรือเล่นเกมแล้วแพ้จากข้อผิดพลาดหรือบั๊ก มักกล่าวว่า “อย่าล้อเล่นกับระบบนะ” หรือ “อย่าล้อเล่นกับระบบจริง ๆ” (Ananda, 2024)

6. สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาความหมาย ที่มาและบริบทการใช้คำศัพท์ของวัยรุ่นในสื่อสังคมออนไลน์ พบว่ากลุ่มวัยรุ่นมักสร้างคำศัพท์ขึ้นมาใช้จากการได้รับอิทธิพลของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมรวมถึงในสื่อออนไลน์ จากกลุ่มศิลปินหรือดาราที่มีชื่อเสียง ตลอดจนกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQIA+) ที่ได้รับความนิยมหรือมีบทบาทในพื้นที่สื่อ จากศึกษาและวิเคราะห์คำศัพท์ในเชิงลึกด้านความหมายและบริบทการใช้ จำนวน 10 คำ ได้แก่ เซรั่มนารา ขึ้น G อดทนจนกว่าจะแลนด์ อ่อม ทำถึง ติดแกลม Educate ยืนหนึ่ง ไม่พึ่งแก้อี้อะอย่าล้อเล่นกับระบบ พบว่าการวิเคราะห์ความหมายที่เกิดขึ้นและบริบทการใช้ในเชิงคำศัพท์เหล่านี้สอดคล้องกับทฤษฎีการกลืนเสียงและความหมายแฝงโดยคำศัพท์ที่เกิดขึ้นใช้ความหมายแฝงในการสื่อสาร ตามบริบทการใช้ที่แตกต่างกันเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง เพื่อให้ทันตามยุคสมัย เพื่อความสนุกสนานคั่นองปาก รวมถึงเพื่อให้ได้รับการยอมรับทางสังคม หรือใช้แล้วรู้สึกว่าการได้รับการยอมรับในวงสังคมสร้างความคุ้นเคยและตอบสนองต่อพลวัตทางสังคมที่เป็นอยู่

สอดคล้องกับที่ พระภูงาม อนุตโร (ลาเสน) และคณะ (2024) กล่าวว่าภาษาของวัยรุ่นเกิดจากการที่วัยรุ่นชอบสร้างสรรค์คำใหม่ให้มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการตัดพยางค์หรือคำให้สั้นลง การใช้คำลงท้าย โดยวัยรุ่นไม่ได้คำนึงถึงความถูกต้องตามมาตรฐานของภาษาไทย เช่น “คิดถึงจังเลย” เปลี่ยนเป็น “คิดถึงจ้งเรย” “ตลอดไป” เปลี่ยนเป็น “ตลอดปัย” เป็นต้น คำต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากวัยรุ่นนั้น เพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร โดยเฉพาะการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต การเปลี่ยนแปลงของภาษาวัยรุ่นมาจากการที่วัยรุ่นชอบเปลี่ยนแปลงภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร จึงเห็นได้ว่าการใช้คำศัพท์ของคนกลุ่มเจนเนอเรชัน Z ที่ใช้กันอยู่ในสังคมนั้นมีอิทธิพลอย่างสำคัญยิ่งกับการนำคำศัพท์มาใช้อย่างแพร่หลายต่อคนทุกกลุ่ม อีกทั้งจากพฤติกรรมการส่งต่อข้อมูลทางโลกโซเซียลได้ในระยะเวลาอันรวดเร็วอีกทั้งมีสื่อดิจิทัลในหลากหลายช่องทางจึงเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการสร้างอิทธิพลทางภาษาในบริบทสังคมปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับที่ ต่วนกัรวีร์ ระเบียบ และคณะ (2563) กล่าวว่าภาษาวัยรุ่นที่น่าสนใจ แปลกใหม่ที่เกิดจากบางคำมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการสร้างคำ การเขียนคำ และการออกเสียงจากภาษามาตรฐาน และบาง

คำใช้ภาษามาตรฐานเพื่อสื่อความหมายที่แตกต่างไปจากเดิม ทำให้ภาษาที่มีความหลากหลายมากขึ้นและดึงดูดผู้อ่านได้เป็นอย่างดีและยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการใช้ภาษาอีกด้วย

ในส่วนของการกระบวนการสร้างคำศัพท์นั้นการสร้างคำศัพท์ที่นำมาใช้จะเห็นได้ว่ามีสาเหตุจากการสร้างคำในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งนี้สาเหตุของการนำคำศัพท์มาใช้ในกลุ่มวัยรุ่นในสังคมนั้นมีทั้งความหมายเชิงนัยยะแฝงเพื่อความสะดวกในการนำมาใช้ตลอดจนเพื่อให้เกิดอรรถรสในกลุ่มวัยรุ่น ทั้งใช้ในการสื่อสารในสังคมและที่เกิดขึ้นบนสื่อสังคมออนไลน์ และได้รับการเผยแพร่ในระยะเวลาอันรวดเร็ว ทั้งนี้การสร้างคำศัพท์เพื่อนำมาสื่อสารและสื่อความหมายที่ปรากฏขึ้นในสังคมนั้นหากนำมาใช้สื่อสารกับบุคคลกลุ่มอื่นที่ไม่ได้มีองค์ความรู้หรือมีความเข้าใจในพื้นฐานของคำศัพท์หรือเข้าใจในบริบทที่เกิดขึ้นของคำศัพท์ต่าง ๆ มาก่อนก็อาจจะทำให้เกิดปัญหาต่อการสื่อสารในการดำรงชีวิตของคนในสังคมได้รวมถึงส่งผลกระทบต่อเอกลักษณ์ทางภาษาไทยที่เป็นแบบแผนมายาวนาน สอดคล้องกับที่ ทิพย์ประภา จันนามอม (2562) ที่ได้ศึกษาวิจัยและกล่าวไว้ว่าการสร้างคำใหม่ในภาษาไทยเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการพัฒนาภาษาให้สามารถรองรับ การเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการสร้างคำมีหลากหลาย อย่างไรก็ตาม ปัญหาต่าง ๆ เช่น การใช้คำทับศัพท์มากเกินไป และการต่อต้านคำใหม่จากผู้ใช้ภาษา ยังคงเป็นอุปสรรคที่ต้องได้รับการแก้ไขเพื่อให้ภาษาไทยสามารถพัฒนา และคงเอกลักษณ์ของตนเองได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในเชิงวิเคราะห์เพิ่มเติม จะเห็นได้ว่าสื่อสังคมออนไลน์ไม่ได้เป็นเพียงช่องทางการสื่อสาร แต่เป็นกลไกสำคัญที่เร่งการเปลี่ยนแปลงทางภาษา โดยเปิดโอกาสให้ผู้ใช้เป็นทั้งผู้ผลิต ติความ และเผยแพร่ภาษาได้พร้อมกัน ส่งผลให้การสร้างคำศัพท์ใหม่เกิดจากการมีส่วนร่วมในลักษณะเครือข่ายอย่างกว้างขวาง อีกทั้งระบบของแพลตฟอร์มยังมีบทบาทในการผลักดันคำบางคำให้แพร่กระจายจนกลายเป็นกระแสและถูกนำไปใช้ซ้ำในวงกว้าง จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมในสังคมร่วมสมัย

ในมิติของผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมไทย ภาษาวัยรุ่นมีลักษณะเป็นดาบสองคม กล่าวคือ ด้านหนึ่งช่วยสร้างความหลากหลายทางการสื่อสารและส่งเสริมการแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่ม โดยเฉพาะในหมู่คนรุ่นใหม่และกลุ่มย่อยทางสังคม แต่อีกด้านหนึ่ง การใช้คำเฉพาะกลุ่มอาจก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการสื่อสารระหว่างช่วงวัย นำไปสู่ความคลาดเคลื่อนในการตีความและกระทบต่อการสื่อสารในบริบททางการ นอกจากนี้ การใช้คำทับศัพท์หรือคำดัดแปลงจำนวนมากอาจส่งผลต่อการรับรู้เกี่ยวกับมาตรฐานภาษาไทยในระยะยาว

นอกจากนี้ ภาษายังมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับกระบวนการทางความคิดและการรับรู้โลกของผู้ใช้ภาษา กล่าวคือ คำศัพท์วัยรุ่นมิได้เป็นเพียงเครื่องมือในการถ่ายทอดสาร แต่ยังทำหน้าที่จัดระเบียบความคิด และกำหนดกรอบการตีความต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคม ตัวอย่างเช่น การใช้คำว่า “ทำถึง” หรือ “ยืนหนึ่ง” มิได้สื่อเพียงความหมายเชิงพรรณนา แต่ยังแฝงค่านิยมเกี่ยวกับความสำเร็จและความโดดเด่น ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ของสังคมร่วมสมัย ดังนั้น ภาษาจึงทำหน้าที่ทั้งเป็นผลผลิตของสังคมและเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดและผลิตซ้ำความคิดและค่านิยมไปพร้อมกัน

เมื่อวิเคราะห์ตามแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของ Fairclough (1995 อ้างถึงใน กฤษดาวรรณ หงส์สถาพรณ์ และจันทิมา เอี่ยมานนท์, 2549) จะเห็นได้ว่าภาษาวัยรุ่นในสื่อสังคมออนไลน์

สามารถอธิบายได้เป็นระบบใน 3 ระดับที่เชื่อมโยงกัน กล่าวคือ ระดับตัวบท ซึ่งมุ่งวิเคราะห์ลักษณะทางภาษา เช่น การสร้างคำและความหมายแฝง เชื่อมโยงกับระดับวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต การเผยแพร่ และการรับสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งเอื้อต่อการกระจายอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่องไปสู่ระดับวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนอำนาจ อุดมการณ์ และค่านิยมของสังคมในช่วงเวลานั้น ดังนั้น การวิเคราะห์ทั้งสามระดับจึงช่วยให้เข้าใจว่าภาษาวัยรุ่นมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวแต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษา สื่อ และโครงสร้างทางสังคมในบริบทดิจิทัลร่วมสมัยอย่างเป็นพลวัต สอดคล้องกับที่ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2533) การเปลี่ยนแปลงของภาษาตามสภาวะของสังคมอาจเกิดขึ้นโดยสมาชิกในสังคมไม่รู้ตัวคือเป็นไปเองโดยธรรมชาติ แต่ในบางครั้งการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นโดยเจตนาของสมาชิกในสังคมก็ได้

การศึกษาคำศัพท์วัยรุ่นในสื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและภาษา การเกิดขึ้นของคำศัพท์เหล่านี้จึงไม่ใช่เพียงแค่การเปลี่ยนแปลงทางภาษาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนการสร้างเอกลักษณ์ของคนรุ่นใหม่และการปรับตัวต่อโลกดิจิทัล ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมทางภาษาที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่องตามสภาพบริบทของคนในสังคมและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาขณะนั้น

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ควรมีการศึกษาลักษณะหรือการเปลี่ยนแปลงของการใช้ภาษาเฉพาะกลุ่มเพื่อทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับความหมายโดยนัยและการสื่อสารที่แฝงทางด้านความรู้สึกหรืออัตลักษณ์ของผู้ใช้ภาษา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวิเคราะห์ภาษาในบริบทปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาการใช้ภาษาของวัยรุ่นในยุคดิจิทัล โดยมุ่งเน้นการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มวัยรุ่นเพื่อทำความเข้าใจความแตกต่างทางการใช้ภาษาอย่างมีนัยสำคัญ อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร การศึกษาควรใช้แนวทางที่หลากหลายและครอบคลุมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและสะท้อนถึงบริบททางสังคมในแต่ละช่วงวัยอย่างแท้จริง

8. เอกสารอ้างอิง

กฤษดาพรรณ หงศ์ดารมภ์, และจันทิมา เอี่ยมานนท์. (2549). มองสังคมผ่านวาทกรรม. โครงการเผยแพร่

ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กฤตพล สุธิ์ทรกุล. (2567). ‘อ่อม-นอยด์-จะเครซี่-ทำถึง-โง่ง’ แปลว่าอะไร ใครเป็นคนคิด? กรุงเทพธุรกิจ.

<https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/entertainment/1110662>

- ถ้วนกูรวีร์ ระเบียบ, ซามีเราะห์ ลีโมะ, ซูไรนี ขอแด, และวันทนี แสงคล้ายเจริญ. (2563). การใช้ภาษาวัยรุ่นและการแปรภาษาในการ์ตูนออนไลน์เรื่องคุณแม่วัยใส. ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมภาคใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 11 (น. 547-558). มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
- ทิพย์ประภา จันนามอม. (2562). วิธีการสร้างคำใหม่ในภาษาไทย. *วารสารครุศาสตร์บัณฑิต*, 5(2), 43-57.
- พระปฐม อนุตโร (ลาเสน), อดุลย์ คนแรง, เกียรติศักดิ์ พลอยแสง, และกิตติชัย สันทาลุนัย. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้ภาษาไทยของวัยรุ่นในสังคมดิจิทัล. *วารสารปัญญาและคุณธรรม*, 1(1), 31-38.
- พระมหานรินทร์ ประสมพงศ์. (2563). วัยรุ่นยุคใหม่กับการใช้ภาษาไทยที่ควรรู้. *วารสารศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย*, 8(2), 192-194.
- ปรมาภรณ์ บุญถูก. (2564). การวิเคราะห์และเปรียบเทียบการแปลความหมายแฝงและคำที่มีนัยทางการเมืองของหนังสือแอนิเมลฟาร์ม ฉบับแปลภาษาไทยสองสำนวน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปราณี กุลละวณิชย์. (2550). พื้นฐานการจัดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ ในประเทศไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐวรรณ ชังใจ. (2555). วรรณกรรมของภาษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. ราชบัณฑิตยสถาน.
- วรวรรณ ศรียาภัย. (2556). ภาษาศาสตร์ภาษาไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: สัมปชัญญะ.
- วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์. (2564). ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ: วรรณกรรมภาษาไทยและภาษาอังกฤษ. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวัฒน์ คชเพต. (2565). การกำหนดความหมายของคำจากบริบทกับการแปลสำนวนไทยต้องอาศัยความเข้าใจวัฒนธรรมผ่านการใช้กลยุทธ์การแปลสำนวนไทย. *วารสารพัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่*, 7(11), 511-528.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2533). ภาษาศาสตร์สังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกลักษณ์ เทพวิจิตร. การศึกษาเสียงในภาษาไทย. *วารสารครุศาสตร์บัณฑิต (Online)*, 4(2), 48-57.
- Ananda. (2567). *รวมศัพท์ยอดฮิต 2024 พร้อม Meaning ที่คู่กับใครก็รู้เรื่อง*. The Gen C Blog. <https://www.ananda.co.th/blog/thegenc/รวมศัพท์ยอดฮิต-2024/>
- Marketing Oops! (2568). Update 10 ศัพท์วัยรุ่น 2025 Gen Z เขาคุยกันยังไง? ไม่อยากเอาท์ต้องอ่าน! MarketingOops.com.<https://www.marketingoops.com/reports/behaviors/update-10-word-2025-gen-z/>
- Oxford English Dictionary. (2025). *Oxford English Dictionary* (online ed.). Oxford University Press. <https://www.oed.com>
- THE STANDARD. (2025). อย่าอ่อม. THE STANDARD. <https://bit.ly/TSDEXHIBITION2023>.

- Thai PBS. (2567). รวมวลีเด็ดโซเชียล 2567 “ติดแกลม-ล่าแบ๊” เปิดความหมายและที่มา. Thai PBS.
<https://www.thaipbs.or.th/news/content/347420>
- Thairath. (2567). อตทณจนกว่าจะแลนด์ ปิงปอง-เอแคลร์-พั้มกิ้น นั่งบนเครื่องบิน เห็นแล้วอดขำไม่จริงๆ.
<https://www.thairath.co.th/entertain/news/2829278>
- Nida, E. A., & Taber, C. R. (1982). *The theory and practice of translation*. E. J. Brill.

วัฒนธรรมราชการกับการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์

กรณีศึกษาสำนักงานเกษตรอำเภอศีลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ

BUREAUCRATIC CULTURE AND ORGANIC RICE PRODUCTION EXTENSIONS:
A CASE STUDY OF THE SILALARD DISTRICT AGRICULTURAL OFFICE,
SISAKET PROVINCE

ดร. พิธันดร นิตยสุทธิ์*

Dr. PITUNDORN NITYASUDDHI*

*รองศาสตราจารย์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*ASSOCIATE PROFESSOR, PUBLIC ADMINISTRATION PROGRAM, FACULTY OF HUMANITIES

AND SOCIAL SCIENCES, KHON KAEN UNIVERSITY

บทความวิจัย (Research Article)

RECEIVED 22 DECEMBER 2025, REVISED 12 MARCH 2026, ACCEPTED 1 APRIL 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยด้านวัฒนธรรมราชการที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ของสำนักงานเกษตรอำเภอศีลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบจำแนกชนิดข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 14 คน การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และจากเอกสาร พบว่า วัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจและวัฒนธรรมรักษาเสถียรภาพ ส่งผลให้เกิดพลวัตของภารกิจที่ไม่สอดคล้องกับโครงสร้างหน้าที่ขององค์การ ปริมาณงานและศักยภาพบุคลากร วัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจมีอิทธิพลเชิงสาเหตุต่อวัฒนธรรมอนุรักษ์นิยม ทำให้บุคลากรมีทัศนคติต่อต้านนวัตกรรมภารกิจ วัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจ วัฒนธรรมรักษาเสถียรภาพ วัฒนธรรมพิธีการ และวัฒนธรรมสัญลักษณ์ มีอิทธิพลร่วมกันซึ่งแสดงนัยผ่านทางกิจกรรมภาคสนามเพื่ออำพรางผลจากทัศนคติดังกล่าว

คำสำคัญ: วัฒนธรรมราชการ, อำนาจรวมศูนย์, อนุรักษ์นิยม

ABSTRACT

This study was aimed at investigating bureaucratic cultural factor as an obstacle to organic rice production extensions operated by the Silalard District Agricultural Office, Sisaket Province. Qualitative approach was made use of the research conduct. Typological Analysis was utilised entirely as data analysis technique from which 14 key informants, non-participatory observation and documents, were as empirical data sources. It was found that centralising and stabilising cultures have generated tasks dynamic unsuitable to organisation's

structure and functions, job quantity and officials' capability. Centralising culture also has causally influenced conservative culture, resulting in the appearance of officials' negative attitude towards innovative task. Centralising, stabilising, formalised and symbolic cultures have had synergistic influence implying in the form of field activity being used to conceal the result from such an attitude.

Keywords: Bureaucratic culture, Centralised power, Conservative

1. บทนำ

การขับเคลื่อนภารกิจทางการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายขึ้นอยู่กับหลายเงื่อนไข ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม รัฐประศาสนศาสตร์ปัจจุบันยอมรับว่า เงื่อนไขนามธรรมในบริบทวัฒนธรรมองค์การมีอิทธิพลครอบงำระบบบริหารโดยรวม ด้วยเหตุที่เป็นมิติเชิงคุณค่าที่ยังลึกอยู่ในองค์การและกลายเป็นแบบแผนพื้นฐาน (basic pattern) ที่กำหนดการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์การ (Champoux, 2011; Denhardt and Grubbs, 1999) อีกทั้งเป็นแบบแผนร่วม (shared pattern) ที่กำหนดวิถีการแสดงออกของบุคคลที่มีต่อกฎระเบียบขององค์การ (Bowditch and Buono, 1997) จึงอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การดำเนินภารกิจขององค์การที่มุ่งบรรลุผลสัมฤทธิ์จำเป็นต้องเข้าใจและให้ความสำคัญต่อมิติวัฒนธรรมองค์การ ในฐานะตัวแปรเหตุสำคัญตัวแปรหนึ่งอย่างเลี่ยงไม่ได้

Orla O'Donnell และ Richard Boyle (2008) จำแนกตัวแบบวัฒนธรรมองค์การเป็น 4 ประเภท หนึ่งในนั้นคือวัฒนธรรมแบบลำดับชั้นบังคับบัญชา (hierarchical culture) ที่ให้ความสำคัญต่อการจัดการสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพภายในองค์การ และใช้ระบบควบคุมภายใต้กฎระเบียบและขั้นตอนที่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตาม อันเป็นลักษณะเด่นของวัฒนธรรมขององค์การขนาดใหญ่ และในบริบทรัฐประศาสนศาสตร์ถือว่า วัฒนธรรมประเภทนี้เป็นสิ่งเดียวกันกับวัฒนธรรมราชการ (bureaucratic culture) ที่ยังคงอิทธิพลเชิงคุณค่ามูลฐานอยู่ในระบบบริหารขององค์การภาครัฐ (Cameron and Quinn, 2006; Yosinta, 2016; Labolo, 2013) อย่างไรก็ตาม แม้วัฒนธรรมราชการจะมีข้อดีในแง่ส่งเสริมเอกภาพและเสถียรภาพขององค์การ แต่มีแนวโน้มต่อต้านการเปลี่ยนแปลงหรือนวัตกรรม (Mullins, 2005) จนเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงาน ปัญหาที่พบจากงานวิจัยที่ผ่านมาจำนวนไม่น้อยระบุไปในทางเดียวกันว่า วัฒนธรรมราชการเป็นเงื่อนไขเชิงอุปสรรคต่อการดำเนินภารกิจขององค์การภาครัฐ อาทิ การศึกษาของ Stelling และ Millar (ใน Stelling, 2009) ที่ระบุว่า วัฒนธรรมราชการที่ครอบงำเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ส่งผลให้เกิดปัญหาในการทำงานภาคสนาม และ พันธุ์จิตต์ สีเหนียง (2557) พบในทำนองเดียวกันกับ สมศักดิ์ สามัคคีธรรม ธนพัฒน์ จงมีสุข และ สากล พรหมสถิตย์ (2568) ว่า วัฒนธรรมราชการเป็นเงื่อนไขเชิงนามธรรม ที่เหนียวรั้งศักยภาพและคุณภาพขององค์การ ตลอดทั้งทรัพยากรบุคคล ณ จุดนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นจริงกับทุกองค์การภาครัฐหรือไม่ ซึ่งการวิจัยนี้ประสงค์จะยืนยันผลการวิจัยเหล่านี้ โดยกำหนดให้สำนักงานเกษตรอำเภอศีลาลาด ในจังหวัดศรีสะเกษเป็นองค์การกรณีศึกษา ด้วยจากการเข้าพบและสอบถามบุคลากรของหน่วยงานดังกล่าวก่อนการศึกษานี้พบว่า สำนักงานเกษตรอำเภอนี้ไม่ได้

ดำเนินการตามโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวในระบบอินทรีย์ ปี 2560-2564 ปรากฏการณ์นี้นำมาสู่ข้อสงสัยต่อไปอีกว่า การที่วัฒนธรรมราชการมีลักษณะของความเฉื่อยในการสนองตอบ และมีแนวโน้มต่อต้านการเปลี่ยนแปลงหรือนวัตกรรม (Mullins, 2005; Peters, 2004) ซึ่งในที่นี้คือการส่งเสริมการผลิตข้าวในระบบอินทรีย์ นั้น จะเป็นสาเหตุให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว หรือไม่

2. คำถามวิจัย

การที่สำนักงานเกษตรอำเภอศีลาลาดในจังหวัดศรีสะเกษไม่ได้ดำเนินการกิจส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ มีความสัมพันธ์กับอิทธิพลของวัฒนธรรมราชการหรือไม่

3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาปัจจัยด้านวัฒนธรรมราชการที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ของสำนักงานเกษตรอำเภอศีลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

Siagian นิยามวัฒนธรรมราชการที่กระชับและมีความเป็นนามธรรมว่าเป็นคุณค่า (value) ที่ข้าราชการรับรู้กันทั่วไปว่ามีอยู่ในองค์การของตน (Siagian ใน Husain, 2015) ส่วน Schein (2004) เห็นตรงกับ Siagian ในประเด็นคุณค่า แต่ขยายความว่าวัฒนธรรมราชการเป็นชุดหนึ่งของระบบ (a set of system) อันเป็นที่รวมของสัญลักษณ์ ความเชื่อ ความรู้และประสบการณ์ชีวิต ที่อยู่ในจิตใจของข้าราชการ จากความหมายนี้ Schein จำแนกวัฒนธรรมราชการออกเป็นสองส่วนคือ 1) แบบแผนพฤติกรรม ที่สังเกตเห็นได้จากพฤติกรรมการทำงานที่แสดงออกเป็นประจำ (daily behaviour) และวิถีปฏิบัติ (way) ในการให้บริการ และ 2) คุณค่าและความเชื่อ เห็นได้จากรูปแบบ (style) หรือแบบแผนในการแสดงพฤติกรรมและการสื่อสารในองค์การ กล่าวได้ว่า วัฒนธรรมราชการในมิติคุณค่ามีความสัมพันธ์กับการบรรลุความสำเร็จขององค์การ ผ่านทางบุคลากรที่ตระหนักรู้ (identity) ยอมรับคุณค่านั้น และแสดงออกทางการกระทำ (actions) ตลอดจนการสร้างสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเชื่อที่มีต่อคุณค่านั้น (Pedersen and Sorensen ใน Khatib, 1996) จากการปริทัศน์วรรณกรรมพบว่า วัฒนธรรมราชการในบริบทคุณค่าสามารถสังเคราะห์ได้อย่างน้อย 5 มิติ กล่าวคือ ความเป็นพิธีการ สัญลักษณ์ รักษาเสถียรภาพขององค์การ รวมศูนย์อำนาจ และ มิตินุรักษ์นิยม ด้วยธรรมชาติขององค์การภาครัฐที่เป็นระบบปิด จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นในการมีปฏิสัมพันธ์และปฏิกริยากับสภาพแวดล้อมภายนอก ในหลายกรณี นวัตกรรมจากภายนอกที่เข้ามาสู่องค์การส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการดำเนินการกิจขององค์การไม่มากนักน้อย บุคลากรในฐานะกลไกหลักและตัวแทนขององค์การ มักแสดงปฏิกริยาต่อการเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกันจะยังคงพฤติกรรมตามวิถีเดิมที่เป็นอยู่ ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมราชการ อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมราชการเป็นอุปสรรคไม่มากนักน้อย ต่อการดำเนิน

ภารกิจที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมที่เข้ามาสู่องค์กร ซึ่งในการศึกษานี้คือภารกิจส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์
ด้านการวิเคราะห์ต่อไป

1) **วัฒนธรรมพิธีการ** เกี่ยวข้องกับกฎและหลักเกณฑ์ที่มีมาตรฐานเดียวกัน ที่ใช้ในการกำหนดจัด
ระเบียบและควบคุมพฤติกรรมการทำงาน ตลอดจนการแสดงความรับผิดชอบของบุคลากรในองค์กร
(Aktas, 2011; Khatib, 1996) วัฒนธรรมนี้ให้ความสำคัญกับความเป็นทางการในการปฏิบัติงาน ภายใต้
กฎระเบียบมากกว่าเนื้อหา ซึ่งนอกจากทำให้สิ้นเปลืองทรัพยากรต่างๆ โดยเฉพาะด้านเวลาแล้ว ยังทำให้
ประสิทธิภาพและคุณภาพการทำงานโดยรวม ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมต่ำกว่าเป้าหมาย (Mullins, 2005)

2) **วัฒนธรรมสัญลักษณ์** มีการสร้างและใช้สัญลักษณ์ที่รับรู้ทั่วไปเป็นตัวกำหนดวิถีปฏิบัติและ
ผลงาน (Hoy, 1996; Johnson, 2000) ที่สะท้อนการทำงานตามอำนาจหน้าที่ เพื่อให้ได้การยอมรับว่า มีความ
รับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ วัฒนธรรมนี้เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุผลงาน ในกรณีเผชิญกับปัญหาหรือความ
ด้อยศักยภาพในการปฏิบัติงานที่มีเป้าหมายเชิงนวัตกรรม บุคลากรมักแสดงพฤติกรรมการทำงานที่
สอดคล้องกับกฎระเบียบและขั้นตอนการปฏิบัติงานอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นการสร้างสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความ
รับผิดชอบต่อ การยอมรับของสังคมต่อความรับผิดชอบนั้น (ดู พินิจตา คำกรฤชา, 2560)

3) **วัฒนธรรมเสถียรภาพ** วัฒนธรรมนี้มุ่งดำรงความมั่นคง (maintain stability) ขององค์กรและ
บุคลากรภายใต้สถานะแวดล้อมที่เสถียร เพราะจะทำให้เกิดบูรณาภาพ มีความไหลเลื่อนในการประสานงาน
ตามโครงสร้างภารกิจ และการกำกับควบคุมเพื่อให้การทำงานเป็นไปตามกฎระเบียบอย่างราบรื่น โดยอิง
ระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นทางการ (Cameron and Quinn, 2006; Don, 2001) วัฒนธรรมดังกล่าวมักต่อต้าน
การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้าง การจ้างงาน การมอบหมายภารกิจใหม่ การสร้างกฎระเบียบใหม่ๆ
ตลอดจนขั้นตอนและวิธีการทำงานใหม่ ซึ่ง Mullins (2005) เห็นว่าองค์กรภาครัฐที่มีโครงสร้างเป็นแบบ
ราชการมากเพียงใดก็ยิ่งมุ่งดำรงเสถียรภาพ และส่งผลให้ปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงและต่อต้านนวัตกรรมมาก
เท่านั้น

4) **วัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจ** มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจบริหารไว้ที่ส่วนกลาง ยึดลำดับชั้นบังคับ
บัญชาจากระดับสูงสู่ระดับล่าง (hierarchical power) อย่างชัดเจนและเคร่งครัด (Ali and Patnaik, 2014;
Labolo, 2013) ตลอดจนมีรูปแบบการทำงานเฉพาะตัวที่มุ่งความเรียบร้อยถูกต้องตามกฎระเบียบและขั้นตอน
อย่างเคร่งครัด วัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจส่งผลเสียหลายประการ อาทิ สายบังคับขาดหลายชั้นทำให้ขาดความ
คล่องตัว มีความล่าช้า ขาดการปรับตัวและเกิดความยุ่งยากในการปฏิบัติงาน บุคลากรถูกปิดกั้นการมีส่วนร่วม
และรู้สึกเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งเหมือนเครื่องจักร ซึ่งบั่นทอนความรู้สึกผูกพันกับงาน (กฤษณ์ วงศ์วิเศษธร,
2568) นอกจากนี้ ยังครอบงำและบั่นทอนความคิดสร้างสรรค์ของบุคลากร และนำไปสู่การต่อต้านการเปลี่ยน
แปลงในรูปของนวัตกรรมที่เข้ามาสู่องค์กร (ดู Lawrence, 2024) และ

5) **วัฒนธรรมอนุรักษ์นิยม** วัฒนธรรมนี้เน้นการรักษากฎระเบียบเดิม ลำดับชั้นบังคับบัญชา และ
เสถียรภาพ แบบแผนพฤติกรรมในองค์กรมีลักษณะการทำงานประจำวัน (routine) ที่ขาดความยืดหยุ่นใน
การปฏิบัติงาน เน้นการทำงานตามแบบแผนและขั้นตอนเดิมๆ มากกว่าการแสวงหาแนวทางหรือวิธีการใหม่ๆ

ตลอดจนการใช้เทคโนโลยี ซึ่งบั่นทอนแรงจูงใจในการทำงานที่ทำหาย โดยเฉพาะส่งผลให้มีความเชื่อในการสนองตอบนวัตกรรมและเงื่อนไขจากภายนอก อีกทั้งมีแนวโน้มต่อต้านการเปลี่ยนแปลงหรือนวัตกรรม (Mullins, 2005; Peters, 2004)

5. วิธีศึกษาเชิงประจักษ์

5.1 ระดับการวิเคราะห์ (level of analysis)

ระดับการวิเคราะห์เป็นองค์การ คือสำนักงานเกษตรอำเภอศีลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ

5.2 หน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis)

กำหนดให้วัฒนธรรมราชการเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ ในฐานะปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินภารกิจส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ของสำนักงานเกษตรอำเภอที่ศึกษา

5.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 14 คน จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) บุคคลทั้งหมดในสำนักงานเกษตรอำเภอที่ศึกษาจำนวน 4 คน ประกอบด้วย หัวหน้าสำนักงาน 1 คน และนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 3 คน และ 2) บุคคลในพื้นที่เป้าหมายการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์คือ ประธานศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ประจำอำเภอศีลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีเพียง 1 ศูนย์ จำนวน 1 คน และรองประธาน ศพก. 1 คน ซึ่งเกี่ยวข้องใกล้ชิดและมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับสมาชิกกลุ่มเกษตรกรใน 4 ตำบลภายในอำเภอ อีกทั้งมีปฏิสัมพันธ์และมีความใกล้ชิดกับบุคลากรในสำนักงานเกษตรอำเภอ และชาวนาผู้เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรจาก 4 ตำบลที่สังกัด ศพก. ดังกล่าว ตำบลละ 2 คน รวม 8 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในกลุ่มนี้สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิถีการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในสำนักงานเกษตรอำเภอที่ศึกษา ที่สะท้อนอิทธิพลวัฒนธรรมราชการได้เป็นอย่างดี

5.4 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเที่ยงตรง (validity) และน่าเชื่อถือ (reliability) การศึกษานี้ใช้เทคนิคด้านเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสามเส้า (tool triangulation) ประกอบด้วย

1. แนวคำถาม (question guideline) ใช้แนวคำถามแบบมีโครงสร้างในการสัมภาษณ์ (structured-interviewing) เพื่อให้ได้เนื้อหาข้อมูลที่ต้องการจากคำถามประเด็นเดียวกัน โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละคนของทั้งสองกลุ่ม และเพื่อตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำตรงของข้อมูล ภายใต้เทคนิคด้านการสัมภาษณ์แบบสามเส้า (interviewing triangulation)

2. การสังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลหลายมิติยิ่งขึ้น จึงใช้วิธีสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non-participatory observation) เพื่อสังเกตสภาพบรรยากาศการทำงานของเจ้าหน้าที่ในสำนักงานเกษตรอำเภอ และการทำงานในภาคสนาม

3. ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ประกอบด้วย เอกสารเกี่ยวกับโครงการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ และระเบียบวิธีและขั้นตอนการปฏิบัติภายใต้ระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียนที่กำหนดโดยกรมส่งเสริมการเกษตร

5.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้เทคนิคการวิเคราะห์จำแนกชนิดข้อมูล (typological analysis) ของ Lofland (ใน สุภางค์ จันทวานิช, 2556) เป็นตัวแบบในการวิเคราะห์ ซึ่งจำแนกการวิเคราะห์ตามประเภทข้อมูลด้านการกระทำ กิจกรรม ความหมาย ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และด้านสถานการณ์

ส่วนเกณฑ์และขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ผ่านกระบวนการประมวลผลแล้วประกอบด้วย การตีความให้ได้หน่วยความหมาย (unit of meaning) เพื่อใช้ในขั้นการวิเคราะห์ โดยวิธีพรรณนา การอธิบาย การตีความจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภายในประเภทข้อมูลและระหว่างประเภทข้อมูล และการลงความเห็นตามลำดับ

6. ผลการวิเคราะห์

สำนักงานเกษตรอำเภอศีลาจรรย์รับผิดชอบภารกิจส่งเสริมการเกษตรใน 4 ตำบล 44 หมู่บ้าน กล่าวคือ ตำบลทุ่งจำนวน 14 หมู่บ้าน ตำบลคลีกล้วย 11 หมู่บ้าน ตำบลหนองบัวดง 9 หมู่บ้าน และตำบลโจดม่วง 10 หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น 89,293.75 ไร่ โดย 61,132 ไร่ เป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ปี 2560-2564 แต่ในทางปฏิบัติกลับส่งเสริมโดยใช้เทคนิคในระบบ GAP ตามมาตรฐานของกรมการข้าวและกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อโยยงสู่บริบทวัฒนธรรมราชการ พบโครงสร้างความสัมพันธ์ในภาพรวมว่า วัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจส่งผลให้เกิดพลวัตและปริมาณภารกิจ ที่ต้องทำให้เสร็จภายใต้อิทธิพลวัฒนธรรมดำรงเสถียรภาพ ซึ่งส่งผลทางอ้อมต่อการไม่ส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ขณะเดียวกันวัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจยังมีอิทธิพลครอบงำวัฒนธรรมอนุรักษ์นิยม ที่ส่งผลต่อการเลือกส่งเสริมการผลิตข้าวในระบบ GAP วัฒนธรรมทั้งหมดเหล่านี้มีอิทธิพลร่วมกับวัฒนธรรมพิธีการและวัฒนธรรมสัญลักษณ์ ที่แสดงออกเชิงพฤติกรรมปฏิบัติงานภาคสนามของเจ้าหน้าที่ ดังการวิเคราะห์ตามลำดับต่อไปนี้

6.1 วัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจและวัฒนธรรมดำรงเสถียรภาพ กับพลวัตและปริมาณภารกิจ

วัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจส่งผลให้เกิดพลวัตและการเพิ่มปริมาณงานของสำนักงานเกษตรอำเภอที่ศึกษา นอกเหนือจากหน้าที่หลักภายใต้กฎกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เห็นได้จากส่วนกลางกำหนดให้ปฏิบัติงานเชิงสนับสนุนภารกิจของหน่วยงานอื่น และบูรณาการภารกิจกับหน่วยงานภายนอก อาทิ 1) ภารกิจต่างกรมในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยเฉพาะโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ปี 2560-2564 และโครงการนาแปลงใหญ่ ซึ่งเป็นงานฝากจากกรมการข้าว ด้วยกรณีนี้ไม่มีสำนักงานในระดับภูมิภาค และ 2) งานต่างกระทรวง เช่นงานฝากประจำปีงบประมาณ ประเภทโครงการภายใต้แผนพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษ และ

แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 2 (อุบลราชธานี ยโสธร อำนาจเจริญ และศรีสะเกษ) ของกระทรวงมหาดไทย คำให้สัมภาษณ์ช่วยให้เห็นผลวัดและปริมาณงานที่ส่งผลต่อคุณภาพผลงานที่ว่า ‘งานเยอะงานประจำแทบไม่ได้ทำ งานฝากและงานจรประเภทโครงการ...นโยบาย...งานเอกสารไม่ได้ดูความถูกต้องในรายละเอียด...จริงๆ แล้วมันเสร็จแต่ไม่สำเร็จ’ สอดคล้องกับการสังเกตบรรยากาศในสำนักงานโดยพบว่า บุคลากรเคร่งเครียดอยู่กับการกิจที่เป็นงานจรในรูปเอกสาร และการให้บริการเกษตรกรที่เวียนมาติดต่อลงชื่อเข้าร่วมโครงการ ที่เป็นงานฝากของกรมการข้าวและกระทรวงมหาดไทย ภายในระยะเวลาที่กำหนดปรากฏการณ์นี้แสดงนัยอิทธิพลของวัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจ ที่ถ่ายทอดสู่ความเคร่งครัดในการปฏิบัติให้เสร็จตามคำสั่ง วัฒนธรรมดังกล่าวยังมีอิทธิพลร่วมกับวัฒนธรรมรักษาเสถียรภาพองค์กร เห็นได้จากความที่ว่า ‘ต้องทำให้เสร็จตามสั่ง...จะได้ไม่ถูกตำหนิว่าสำนักงานเราไม่ทำตาม...เดี๋ยวมีปัญหาที่หลังมันจะเสียหาย’ สารนี้สะท้อนอิทธิพลร่วมระหว่างวัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจ ในแง่การสนองคำสั่งอย่างเลียงไม่ได้ และอิทธิพลวัฒนธรรมรักษาเสถียรภาพ ที่ถ่ายทอดจากความรู้สึกกังวลต่อภาพลักษณ์และการยอมรับองค์การจากสายตาภายนอก ต่อการปฏิบัติงานตามกฎระเบียบและคำสั่งจนแล้วเสร็จ หรืออีกนัยหนึ่ง การปลอดจากข้อตำหนิต่อการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ให้เสร็จตามคำสั่ง ย่อมเป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอก อันหมายถึงเสถียรภาพขององค์การโดยปริยาย

6.2 อิทธิพลวัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจต่อวัฒนธรรมอนุรักษ์นิยม กับระบบ GAP

วัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจมีอิทธิพลครอบงำวัฒนธรรมอนุรักษ์นิยม ส่งผลให้บุคลากรผูกพันอยู่กับวิถีปฏิบัติเดิมๆ จนมีทัศนคติปฏิเสธนวัตกรรม เห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า ‘ต้องทำตามคำสั่งเพราะเป็นเรื่องของอำนาจ ถ้าอยู่ในกรอบจะดีเอง’ และ ‘ราชการเป็นระบบที่ดีรอบความคิดของเจ้าหน้าที่ ก็ชินแล้วแหละ...งานด่วนเยอะมาก...ไม่อยากจะคิดหากลยุทธ์ใหม่ๆ ในการทำงาน...ไม่รวบเหมือนทำธุรกิจส่วนตัว ที่ทำทาสร้างสรรค์ได้’ อาจกล่าวได้ว่า การส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ถือเป็นนวัตกรรมเชิงกลยุทธ์ ทั้งในด้านวิธีการส่งเสริมและด้านระบบการผลิต โดยเจ้าหน้าที่ต้องเรียนรู้ใหม่เกี่ยวกับการให้ความรู้แก่เกษตรกร ด้านวิธีการและเทคนิคการผลิต โดยเฉพาะต้องใช้เวลาถึง 3 ปี ที่เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนจากการผลิตข้าวในระบบเคมีมาเป็นระบบอินทรีย์เต็มรูป มีความถี่ ขั้นตอน ตลอดจนเนื้อหาในการกำกับติดตาม และให้คำแนะนำ จากข้อมูลภาคสนามพบว่า นวัตกรรมเชิงกลยุทธ์ดังกล่าวถูกต่อต้าน ซึ่งมีนัยในคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า ‘ปลูกข้าวอินทรีย์ลั๊วๆ ตามหลักแล้ว กว่าจะได้การรับรองเป็นระบบอินทรีย์ ขาวนาเขาต้องใช้เวลาปรับวิธี จากแบบเดิมเป็นอินทรีย์ ทีละปีจนครบ 3 ปีตามเกณฑ์ เจ้าหน้าที่ก็มีไม่กี่คน งานอื่นก็ล้นมือ ผลิตในระบบนี้มันจุกจิก มันเป็นเรื่องใหม่และยุ่งยาก ผมว่าเอาแค่ GAP ก็พอแล้ว...ระบบอินทรีย์นี้ไม่น่าจะยั่งยืนนะ...’ หรือ ‘ข้าวอินทรีย์ไม่เกิดขึ้นได้จริง...ได้แค่ GAP ก็ดีแล้ว...ผมใช้ GAP ทั้งนั้น มันง่ายกว่าเยอะ จริงๆ แล้วทำได้เท่านี้แหละ’ หรือทัศนคติจากเจ้าหน้าที่อีกคนที่ว่า ‘ข้าวอินทรีย์ไม่สามารถปฏิบัติตามให้สำเร็จได้จริง มันขัดแย้งกับสภาพเป็นจริงในพื้นที่ ชาวบ้านทำตามไม่ได้หรอก มันต้องเริ่มที่ระบบ GAP...รู้สึกว่าด้วยคุณค่าสำหรับตัวเอง’ ทั้งสิ้นนี้ มีนัยย้ำให้เห็นความรู้สึกผูกพันกับการส่งเสริมการผลิตข้าวแบบเดิมที่คุ้นชิน แม้การผลิตในระบบ GAP จะเป็น

นวัตกรรมก็ตาม แต่ยังคงรูปแบบบางส่วนของระบบเดิมที่คุ้นเคยมานาน และไม่เชื่อว่าการผลิตข้าวอินทรีย์จะเหมาะสมกับสภาพจริงของพื้นที่ อีกทั้งการไม่เห็นคุณค่าของเกษตรอินทรีย์ สะท้อนทัศนคติเชิงลบที่ค่อนข้างไปในทางต่อต้านนวัตกรรม อันเป็นลักษณะของอิทธิพลวัฒนธรรมอนุรักษนิยม ที่เป็นผลจากวัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจ

6.3 อิทธิพลร่วมของพหุมิติวัฒนธรรมราชการ กับระบบ GAP

อิทธิพลวัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจสะท้อนออกมาในรูปของ ‘สูตรสำเร็จ’ ภายใต้ระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน โดยกำหนดปฏิทินปฏิบัติการในรอบสัปดาห์หนึ่งๆ และระบุพื้นที่ตำบล ประเภทภารกิจประจำวัน และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบไว้ชัดเจนตายตัว เพื่อใช้ขับเคลื่อนภารกิจของทุกสำนักงานเกษตรอำเภอ ขณะที่สำนักงานเกษตรอำเภอที่ศึกษาไม่ได้ส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ แต่ก็ไม่สามารถลงพื้นที่ตามปฏิทินปฏิบัติงานเพื่อส่งเสริมการผลิตข้าวในระบบ GAP ได้อย่างสม่ำเสมอ ด้วยเหตุผลด้านภาระงาน ดังพบจากการสัมภาษณ์ที่ว่า ‘งานฝาก งานด่วนนี้ ทำให้ล้นเปลืองเวลาทำงานหลัก...งานสำนักงานก็เยอะ ไม่มีเวลาลงพื้นที่...งานด่วนเข้ามาบ่อย นั่งทำงานค่า ไม่อยากทำก็ต้องทำให้เสร็จ’ แม้กระนั้นก็ยังมีการลงพื้นที่อยู่บ้าง ในกรณีที่เป็นภารกิจอื่นที่มีลักษณะบูรณาการร่วมกับหน่วยงานอื่น ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการผลิตข้าวทั้งระบบอินทรีย์และระบบ GAP ดังคำพูดที่ว่า ‘งานนโยบายกับงานฝากนี้ ทำให้ภาระงานมากขึ้น ชัดกับงานประจำ...ออกพื้นที่ทุกอาทิตย์ไม่ได้ แต่อย่างน้อยออกไปร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น’ อย่างไรก็ตาม การลงพื้นที่ลักษณะดังกล่าวถูกใช้เป็นเหตุผล เพื่อขดเชยที่ไม่สามารถปฏิบัติตามปฏิทินปฏิบัติงาน จึงแสดงตัวในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้หน่วยงานภายนอกรับรู้ว่าได้ปฏิบัติงานตามกฎระเบียบและคำสั่ง และปลอดภัยจากการถูกตำหนิ แม้ไม่สอดคล้องกับภารกิจที่กำหนดในปฏิทินปฏิบัติงาน ซึ่งแสดงนัยอิทธิพลวัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจและวัฒนธรรมรักษาเสถียรภาพอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังสะท้อนอิทธิพลของวัฒนธรรมพิธีการและวัฒนธรรมสัญลักษณ์ กล่าวคือ การมีปฏิสัมพันธ์ในกิจกรรมร่วมอย่างเป็นทางการให้ปรากฏแก่สังคมภายนอก เป็นการใช้ออกาสนี้ให้เหตุผลที่แฝงนัยเชิงสัญลักษณ์ และสื่อให้เห็นความเป็นพิธีการว่า เป็นการลงพื้นที่อย่างเป็นทางการตามปฏิทินปฏิบัติงาน ซึ่งนอกจากสอดคล้องกับข้อมูลที่ให้โดยประธาน ศพก.และเกษตรกร แล้ว ยังเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ที่ว่า ‘จริงๆ แล้วติดงานในสำนักงาน ที่ต้องลงพื้นที่ไปร่วมกับหน่วยงานอื่น ไหนๆ ได้ลงแล้ว ก็ถือว่าออกเยี่ยมในคราวเดียวกันเลย’ หลักฐานเพิ่มเติมที่สนับสนุนและขยายผลการวิเคราะห์นี้ได้จากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่ลงพื้นที่ เพื่อประชาสัมพันธ์โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ให้แก่เกษตรกร ซึ่งในช่วงท้ายกลับสรุปว่า ‘ที่มาชี้แจงนี้...จริงๆ แล้วก็จะใช้รูปแบบ GAP นั้นแหละ เพราะมันไม่ยุ่งยาก...ผมทำหน้าที่ในส่วนของผมแล้ว ต่อไป...ไม่เกี่ยวข้องกับผมแล้ว’ ข้อมูลชุดนี้แสดงนัยอิทธิพลร่วมระหว่างทุกมิติวัฒนธรรม ที่ส่งผลให้เจ้าหน้าที่มั่นใจว่าได้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ‘อย่างเป็นทางการ’ ‘ตามคำสั่งแล้ว’ และการมีจุดมุ่งหมายแฝงที่ต้องการส่งเสริมใน ‘ระบบ GAP’ โดยอิงกิจกรรมประชาสัมพันธ์ เป็นเพียงการสื่อ ‘ความหมายเชิงสัญลักษณ์’ ที่แสดงออกเพื่อ ‘รักษาเสถียรภาพองค์การและการยอมรับจากสังคม’

7. อภิปรายผล

วัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจมีคุณสมบัติเด่นในบรรดาตัวบ่งชี้วัฒนธรรมราชการ (Al and Patnaik, 2014; Labolo, 2013) และมีความเข้มข้นของการแสดงนัยเชิงบังคับให้เกิดความหลากหลายและการเพิ่มปริมาณภารกิจ ที่ไม่สอดคล้องกับโครงสร้างหน้าที่ขององค์กร ศักยภาพและจำนวนบุคลากร ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการใช้เวลาในการดำเนินงานในพื้นที่ตามปฏิทินปฏิบัติงาน (พันธกิจ สี่เหนียง, 2557) การปฏิบัติงานอย่างเคร่งครัดตามกฎหมายระเบียบและขั้นตอนเพียงเพื่อให้งานแล้วเสร็จ ยังสะท้อนความสัมพันธ์ร่วมระหว่างอิทธิพลของวัฒนธรรมดังกล่าวกับวัฒนธรรมที่เน้นการดำรงเสถียรภาพขององค์กร เพื่อการยอมรับจากภายนอก (Cameron and Quinn, 2006; Don, 2001) การที่องค์กรนี้ส่งเสริมเพียงการผลิตข้าวในระบบ GAP แต่ก็ยังไม่สามารถออกพื้นที่ตามปฏิทินปฏิบัติงานประจำสัปดาห์นั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการครอบงำของวัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจที่นำมาสู่วัฒนธรรมอนุรักษ์นิยม และส่งผลให้เกิดทัศนคติเชิงลบของบุคลากรที่มีต่อนวัตกรรมภารกิจส่งเสริมการผลิตข้าวในระบบอินทรีย์ สอดคล้องกับ Mullins (2005) และ Peters (2004) ที่ว่า องค์กรภาครัฐที่มีโครงสร้างแบบราชการมากเกินไป ยังมีลักษณะอนุรักษ์นิยมของวัฒนธรรมราชการมากเท่านั้น ทำให้บุคลากรมีแนวโน้มต่อต้านการเปลี่ยนแปลงหรือนวัตกรรม และยังพบว่าอิทธิพลร่วมระหว่างวัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจ วัฒนธรรมรักษาเสถียรภาพ และวัฒนธรรมอนุรักษ์นิยม มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมสัญลักษณ์และวัฒนธรรมพิธีการ เห็นได้จากกรณีบุคลากรที่มีทัศนคติอนุรักษ์นิยมออกพื้นที่อย่างเป็นทางการตามคำสั่ง เพื่อร่วมบูรณาการภารกิจกับส่วนราชการอื่น และใช้โอกาสนี้ให้เหตุผลเชิงสัญลักษณ์ว่าเป็นกิจกรรมเดียวกันกับการออกเยี่ยม เพื่อชดเชยที่ไม่สามารถลงพื้นที่ตามปฏิทินปฏิบัติงาน และเพื่อรักษาเสถียรภาพขององค์กรและการยอมรับจากสังคม นอกจากนี้จุดประสงค์แท้จริงที่พบในการจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ สามารถอธิบายเชื่อมโยงถึงอิทธิพลร่วมของวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ในทำนองเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับ Khatib (1996) Hoy และ Miskel (1996) และ Johnson (2000) ที่ว่า องค์กรใช้วัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพิธีการหรือทางการและวัฒนธรรมที่เน้นสัญลักษณ์ เป็นเกราะคุ้มกันการดำเนินงานตามคำสั่งที่ปลอดจากการตำหนิจากภายนอก

ณ จุดนี้ สามารถลงความเห็นว่า วัฒนธรรมราชการมีอิทธิพลร่วมมากกว่าหนึ่งมิติ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่ส่งผลให้สำนักงานเกษตรอำเภอที่ศึกษา ไม่ได้ดำเนินการตามโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ โดยมีต่อนุรักษ์นิยมมีอิทธิพลทางตรงและชัดเจนที่สุด ขณะที่มิติรวมศูนย์อำนาจ รักษาเสถียรภาพ เน้นพิธีการ และมิติสัญลักษณ์ มีอิทธิพลร่วมและส่งผลกระทบทงอ้อม บริบทนี้ยืนยันฐานคติที่ตั้งไว้แต่ต้น เกี่ยวกับตัวแปรวัฒนธรรมราชการว่า เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการขององค์กรภาครัฐ

8. ข้อเสนอแนะ

เห็นได้จากการอภิปรายผลข้างต้นว่า วัฒนธรรมราชการมีอิทธิพลต่อโครงสร้างองค์กรและระบบปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอที่ศึกษา จึงเสนอแนะเชิงนโยบาย 2 ระดับคือ 1) ระดับโครงสร้าง ควรหาวิธีที่เหมาะสมในการลดภาระงานฝักจากส่วนกลาง และกระจายอำนาจบริหารให้สำนักงานเกษตรอำเภอ

ในการกำหนดโครงการส่งเสริมการผลิตทางการเกษตรที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และ 2) ระดับปฏิบัติการ ควรสร้างระบบสนับสนุนโดยเฉพาะระบบดิจิทัลที่ช่วยลดงานเอกสาร และเพื่อเพิ่มเวลาให้เจ้าหน้าที่สามารถลงพื้นที่ได้จริง ส่วนการศึกษาในอนาคตนั้น ควรวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จกับพื้นที่ที่ล้มเหลวในการกิจเดียวกัน เพื่อหาปัจจัยเชิงบวกที่สามารถข้ามพ้นอุปสรรคที่เกิดจากอิทธิพลของวัฒนธรรมราชการ

9. เอกสารอ้างอิง

- กฤษณ์ วงศ์วิเศษธร. (2568). การรวมศูนย์อำนาจ. wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การรวมศูนย์อำนาจ (Centralization). 9 มกราคม 2569.
- พินิจดา คำกรฤชา. (2560). วัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พันธจิตต์ สีเหนียง. (2557). การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT Analysis) ระบบส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย: กรณีศึกษาพื้นที่ภาคกลาง. วารสารวิชาการฉบับมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 7(3), 601-612.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม ธนพัฒน์ จงมีสุข และ สากล พรหมสถิตย์. (2568). วัฒนธรรมองค์การกับการจัดการเปลี่ยนแปลง. วารสารนวัตกรรมการบริหารรัฐกิจและท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 3(1), 40-68
- สุรางค์ จันทวานิช. (2556). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. บริษัทด้านสุขภาพการพิมพ์ จำกัด: กรุงเทพฯ.
- Aktas, Esra. (2011). The Effect of Organizational Culture on Organizational Efficiency: The Moderating Role of Organizational Environment and CEO Values. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 24(2011): 1560-1573.
- Ali, Amjad, and Patnaik, Bhaswati. (2014). Organizational Culture: A Study on Managers of Private and Public Undertakings. *International Journal of Management Research and Review*, 4(9), No.-3, 861-871.
- Bowditch, James L., and Buono, Anthony F. (1997). *A Primer on Organizational Behavior*. John Wiley & Sons, Inc. New York.
- Cameron, Kim S., and Quinn, Robert E. (2006). *Diagnosing and Changing Organizational Culture*. The Jossey-Bass Business & Management Series. San Francisco.
- Champoux, Joseph E. (2011). *Organizational Behavior: Integrating Individuals, Groups, and Organizations*. Routledge. New York.
- Denhardt, Robert B., and Grubbs, Joseph W. (1999). *Public Administration: An Action*

- Orientation. Harcourt Brace College Publishers. New York.
- Hoy, Wayne K. (1996). Educational Administration: Theory, Research, and Practice. McGraw Hill. New York.
- Husain, Syahri Nehru. (2015). Bureaucracy Culture of Public Service. European Journal of Research in Social Sciences, 3(4), 19-30.
- Johnson, G. (2000). Strategy through a Cultural Lens: Learning from Managers' Experience. Management Learning, 31(4), 403-426.
- Khatib, Taysir M. (1996). Organizational Culture, Subcultures, and Organizational Commitment. Retrospective Theses and Dissertation. 11540.
- Labolo, Muhadam. (2013). Characteristic of Weber Bureaucracy and Its Relevance In Indonesia. Asian Social Science, 9(2), 163-169.
- Lawrence, Tracy. (2024). The 4 Types of Organizational Culture: Which IS Best?, forbes.com /sites/tracylawrence/article/organizational-culture/. 12 February 2026.
- Mullins, Laurie J. (2005). Management and Organisational Behaviour. FT Prentice Hall. London.
- O'Donnell, Orla, and Boyle, Richard. (2008). Understanding and Managing Organizational Culture, CPMR Discussion Paper 40, Institute of Public Administration. Ireland.
- Peters, B. Guy. (2004). Bureaucracy, in Kuper, Adam, and Kuper, Jessica. The Social Science Encyclopedia, 1, 75-77.
- Schein, Edgar H. (2004). Organizational Culture and Leadership. New Jersey-Bass. New Jersey.
- Stelling, Anne. (2009). Establishing Learning Alliances between Extension Organisations: Key Learning from Laos. Extension Farming Systems Journal, 5(1), 43-51.
- Yosinta, Ourathai. (2016). Organizational Culture and Good Governance in the Public Sector: The Case of Provincial Administration in Thailand. a thesis submitted to the University of Birmingham for the degree of Doctor of Philosophy: University of Birmingham.

แนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2
GUIDELINES FOR DEVELOPING SCHOOLS INTO HAPPY ORGANIZATIONS UNDER
KHON KAEN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2

เพ็ญประภา ฤทธิลี¹, ประสงค์ ต่อโชติ^{2*}, กฤษฎาพันธ์ พงษ์บริบูรณ์³
PENPRAPHA LITTHILEE¹, PRASONG TOCHOT^{2*}, KISSADAPAN PONGBORIBOON³

^{1,2,3}คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ วิทยาลัยบัณฑิตเอเซีย
^{1,2,3}FACULTY OF EDUCATION AND LIBERAL ARTS, COLLEGE OF ASIA SCHOLARS

*Corresponding Author E-mail: prasong@cas.ac.th

บทความวิจัย (Research Article)

RECEIVED 27 JANUARY 2026, REVISED 18 MARCH 2026, ACCEPTED 5 APRIL 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และลำดับความต้องการจำเป็น พร้อมทั้งเสนอแนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุขในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพและความต้องการจำเป็นจากกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและครู จำนวน 315 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ แบบตอบสนองคู่ มีค่าความเชื่อมั่น 0.89 และ ระยะที่ 2 การพัฒนาและประเมินแนวทาง โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากโรงเรียนที่มีวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ 6 คน แล้วนำมาร่างแนวทางและประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 7 คน สถิติที่ใช้ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีลำดับความต้องการจำเป็น

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของการเป็นองค์กรแห่งความสุขโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.77$ S.D.=0.36) และสภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.20$ S.D.=0.36) เมื่อพิจารณาลำดับความต้องการจำเป็น พบว่าด้านที่มีความสำคัญสูงสุดคือด้านองค์กรมีเอกภาพ รองลงมาคือด้านความสุขในการทำงาน ด้านสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน ด้านทัศนคติเชิงบวก และด้านความรักในงาน ตามลำดับ สำหรับแนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุขที่นำเสนอ พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และมีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, องค์กรแห่งความสุข

ABSTRACT

The objectives of this research were to study the current state, the desirable state, and the priority needs, as well as to propose guidelines for developing schools into happy organizations under the Khon Kaen Primary Educational Service Area Office 2. This research employed a mixed-methods approach divided into two phases. Phase 1 involved studying the current state and priority needs from a sample of 315 school administrators and teachers, selected through stratified random sampling. The research instrument was a 5-point Likert scale questionnaire with dual-response items, yielding a reliability coefficient of 0.89. Phase 2 focused on the development and evaluation of the guidelines through interviews with 6 key informants from schools with best practices. The guidelines were then drafted and evaluated for propriety and feasibility by 7 experts. Statistics used for data analysis included percentage, mean, standard deviation, and the Priority Needs Index (PNI).

The research findings revealed that the overall current state of the happy organization was at a high level ($\bar{x} = 3.77$, S.D. = 0.36), and the overall desirable condition was also at a high level ($\bar{x} = 4.20$, S.D. = 0.36). Regarding the priority needs, the aspect with the highest priority was "Organizational Unity," followed by "Happiness at Work," "Conducive Work Environment," "Positive Attitude," and "Job Passion," respectively. As for the proposed guidelines for developing schools into happy organizations, they were found to be highly appropriate and demonstrated the highest level of feasibility for implementation.

Keywords: Guidelines for Developing, Happy Organization

1. บทนำ

การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 นับเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคมโลกที่มีความซับซ้อนและพลวัตสูง อันเป็นผลมาจากการปฏิวัติดิจิทัลและการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารในระดับไร้พรมแดน สภาพการณ์ดังกล่าวได้เร่งให้ระบบเศรษฐกิจโลกเคลื่อนตัวเข้าสู่ “เศรษฐกิจฐานความรู้” ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนมนุษย์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเด่นชัด ภายใต้บริบทดังกล่าวระบบการศึกษาจึงไม่อาจยึดติดกับกระบวนการที่เน้นเพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้ หากแต่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนสู่การพัฒนาสมรรถนะเชิงบูรณาการของผู้เรียน โดยเฉพาะทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการรู้เท่าทันเทคโนโลยี ซึ่งเป็นทักษะสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในโลกยุคใหม่ (OECD, 2019; Trilling & Fadel, 2009)

ในบริบทของประเทศไทย การปฏิรูปการศึกษาภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาผู้เรียนในลักษณะองค์รวม โดยให้ความสำคัญกับ “ความสุข” ในฐานะองค์ประกอบสำคัญของคุณภาพการศึกษา แนวคิดดังกล่าวสะท้อนถึงแนวโน้มการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน ซึ่งมุ่งเน้นทั้งมิติด้านวิชาการและคุณภาพชีวิตควบคู่กันไป ในเชิงการบริหารจัดการ การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาสถานศึกษาให้ก้าวสู่การเป็น “องค์กรแห่งความสุข” เนื่องจากครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนคุณภาพการเรียนรู้ โดยหากบุคลากรมีสุขภาวะที่ดี

ย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน

ในเชิงทฤษฎี แนวคิดองค์กรแห่งความสุขได้รับการอธิบายผ่านกรอบแนวคิดทางจิตวิทยาองค์การที่สำคัญหลายประการ โดยทฤษฎีสองปัจจัยของเฮิร์ซเบิร์ก (Herzberg's Two-Factor Theory) ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุนมีอิทธิพลโดยตรงต่อความพึงพอใจและความผูกพันในการทำงานของบุคลากร ขณะเดียวกัน แบบจำลอง PERMA ของเซลิกแมน (Seligman, 2011) ได้เสนอองค์ประกอบของความเป็นอยู่ที่ดีเชิงจิตวิทยา ได้แก่ อารมณ์เชิงบวก ความผูกพัน ความสัมพันธ์ ความหมาย และความสำเร็จ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างบริบทขององค์กรกับผลลัพธ์ด้านประสิทธิภาพการทำงาน นอกจากนี้ แนวคิด Job Demands-Resources Model (JD-R) ยังอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาระงานและทรัพยากรสนับสนุนที่มีต่อสุขภาวะของบุคลากร โดยความสมดุลระหว่างองค์ประกอบดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานและความยั่งยืนขององค์กร (Bakker & Demerouti, 2017)

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายด้านสุขภาวะของครูที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะในช่วงหลังการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนอย่างฉับพลัน ครูต้องเผชิญกับภาระงานที่เพิ่มขึ้น ทั้งในด้านการจัดการเรียนรู้และงานธุรการ ส่งผลให้เกิดความเครียดสะสมและความเหนื่อยล้าทางอารมณ์ จนนำไปสู่ภาวะหมดไฟในการทำงาน (Burnout Syndrome) (Maslach & Leiter, 2016) ข้อมูลจากรายงานสุขภาพคนไทย ปี 2567 ระบุว่า “ความเครียด” กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ผลสำรวจสถานการณ์ครูไทยในปี พ.ศ. 2567-2568 พบว่าครูมากกว่าร้อยละ 95 มีความเห็นว่าภาระงานมีความหนักหน่วงเกินไป โดยเฉพาะงานนอกเหนือจากการสอน (มหาวิทยาลัยมหิดล และ สสส., 2567; กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา [กสศ.], 2567)

เมื่อพิจารณาในระดับพื้นที่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2 ซึ่งมีสถานศึกษาในความรับผิดชอบจำนวน 208 แห่ง พบว่าสถานศึกษาจำนวนมากประสบปัญหาด้านทรัพยากรการบริหารและการขาดแคลนบุคลากร โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็ก ส่งผลให้ครูต้องปฏิบัติหน้าที่หลายบทบาท (Multi-tasking) ซึ่งก่อให้เกิดความเครียดและความผูกพันต่อองค์กรที่ลดลง ข้อมูลดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวโน้มผลการทดสอบระดับชาติ (NT และ O-NET) ในช่วงปี พ.ศ. 2566-2567 ที่มีความผันผวนและต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานในบางกลุ่มสาระการเรียนรู้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2, 2567) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาสุขภาวะของครูมิใช่เพียงปัญหาในระดับปัจเจกบุคคล แต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษาในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญ แม้ว่าจะมีความพยายามในการนำแนวคิดองค์กรแห่งความสุขมาประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษาไทย แต่จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ายังขาดรูปแบบการบริหารจัดการที่มีลักษณะเชิงบูรณาการและ

สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ซึ่งมีข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรการศึกษา งานวิจัยของพิชชาพร เจริญยิ่ง และคณะ (2568) ชี้ให้เห็นว่าการบริหารจัดการความสุขในสถานศึกษายังขาดการสนับสนุนจากองค์กร หรือการทำงานในสภาพแวดล้อมที่ขาดความสุขและความพึงพอใจ ครูอาจประสบกับภาวะหมดไฟ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้พวกเขาขาดแรงบันดาลใจในการสอนและอาจตัดสินใจลาออกจากระบบการศึกษาในที่สุด ช่องว่างทางองค์ความรู้จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการศึกษาอย่างลึกซึ้ง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษา “แนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข” สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2 โดยเน้นการบูรณาการแนวคิดทางจิตวิทยาองค์การเข้ากับหลักการบริหารการศึกษา เพื่อพัฒนากลไกเชิงระบบที่สามารถยกระดับสุขภาวะของครูและบุคลากรทางการศึกษา อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืนในโลกยุคใหม่ อีกทั้งองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยยังสามารถใช้เป็นฐานในการกำหนดนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ สามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลง และดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงในระยะยาว

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของความเป็น องค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2

2.1.1 เพื่อวิเคราะห์และจัดลำดับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข โดยใช้ดัชนีลำดับความต้องการจำเป็น (Priority Needs Index: PNI)

2.2 เพื่อสร้างและประเมินแนวทางการพัฒนาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2

2.2.1 เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยมีลักษณะเป็นแบบเชิงอธิบายลำดับขั้น (Sequential Explanatory Design) ซึ่งดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณในระยะที่ 1 และนำผลที่ได้ไปพัฒนาและอธิบายเชิงลึกด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพในระยะที่ 2 เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ศึกษา

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2 ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำนวน 1,718 คน จากสถานศึกษา 208 แห่ง ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา 208 คน และครูผู้สอน 1,510 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตาม

ตารางของ Krejcie and Morgan ได้จำนวน 315 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ตามขนาดสถานศึกษา ได้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารสถานศึกษา 41 คน และครูผู้สอน 274 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) แบบตอบสนองคู่ (Dual-Response Format) ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับองค์กรแห่งความสุข เช่น แนวคิดด้านสุขภาวะองค์กรและกรอบแนวคิดเชิงจิตวิทยาองค์กร โดยครอบคลุมองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านองค์กรมีเอกภาพ (2) ด้านความสุขในการทำงาน (3) ด้านสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน (4) ด้านทัศนคติเชิงบวก และ (5) ด้านความรักในงาน

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือดำเนินการโดยการหาความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้วยดัชนีความสอดคล้อง โดยผู้เชี่ยวชาญ มีค่าความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) อยู่ระหว่าง 0.80 – 1.00 และการทดสอบอำนาจจำแนกรายข้อ (Item Discrimination) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.80–0.89 รวมถึงการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) มีค่าเท่ากับ 0.89 ซึ่งอยู่ในระดับสูง สะท้อนถึงความสอดคล้องภายในของข้อคำถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้ดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Modified Priority Needs Index: PNImodified) เพื่อจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น โดยคำนวณจากความแตกต่างระหว่างสภาพที่พึงประสงค์และสภาพปัจจุบัน ($PNImodified = (I - D)/D$) และนำค่าที่สูงสุดมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาในระยะต่อไป

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและประเมินแนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข โดยใช้ผลการวิเคราะห์จากระยะที่ 1 เป็นฐานในการออกแบบการศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูจากสถานศึกษาที่มีผลการดำเนินงานดีเด่น (Best Practice) จำนวน 6 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนและผลการดำเนินงานของสถานศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งพัฒนาขึ้นจากกรอบแนวคิดและผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในระยะที่ 1 โดยผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นสำคัญ สังเคราะห์เป็นแนวทางการพัฒนาสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ จากนั้น ผู้วิจัยได้นำแนวทางที่พัฒนาขึ้นไปประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงให้มีความหลากหลายด้านความเชี่ยวชาญ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และข้อคำถามปลายเปิด เพื่อให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนนี้ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อประเมินระดับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทาง พร้อมทั้งสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงคุณภาพเพื่อปรับปรุงแนวทางให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

โดยสรุป การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการบูรณาการข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างเป็นระบบ โดยใช้ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นเป็นฐานในการพัฒนาแนวทาง และใช้กระบวนการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อยืนยันความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทาง ซึ่งช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความสมบูรณ์ของผลการวิจัยในเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย

4. ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจัดลำดับผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการศึกษาและสะท้อนความเชื่อมโยงเชิงตรรกะของข้อมูลอย่างเป็นระบบ

4.1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการเป็นองค์กรแห่งความสุข

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า สภาพปัจจุบันของการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 0.36) ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = 0.36) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความแตกต่างระหว่างสองสภาพดังกล่าว พบว่ามี “ช่องว่างเชิงพัฒนา” (Development Gap) อยู่ในระดับปานกลาง (PNI = 0.114) ซึ่งสะท้อนว่าสถานศึกษามีฐานความเข้มแข็งด้านความสุขในองค์กรอยู่แล้ว แต่ยังมีประเด็นที่ต้องได้รับการพัฒนาเชิงลึกในบางมิติ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ ด้านองค์กรมีเอกภาพ (PNI = 0.134) รองลงมา คือ ด้านความสุขในการทำงาน (PNI = 0.124) และด้านสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน (PNI = 0.123) ตามลำดับ ขณะที่ด้านทัศนคติเชิงบวก และด้านความรักในงาน มีค่าความต้องการจำเป็นในระดับต่ำกว่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปัจจัยด้าน “โครงสร้างองค์กรและระบบบริหาร” มีความสำคัญมากกว่าปัจจัยเชิงจิตวิทยาส่วนบุคคลในบริบทของพื้นที่ศึกษา รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นขององค์กรแห่งความสุข โดยรวมและรายด้าน

องค์กรแห่งความสุข ในสถานศึกษา	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			ความต้องการจำเป็น	
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	PNI	ลำดับที่
1.ด้านองค์กรมีเอกภาพ	3.72	0.45	มาก	4.22	0.42	มาก	0.134	1
2.ด้านความสุขในการทำงาน	3.72	0.46	มาก	4.18	0.46	มาก	0.124	2
3.ด้านสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน	3.75	0.44	มาก	4.21	0.45	มาก	0.123	3
4.ด้านทัศนคติเชิงบวก	3.84	0.41	มาก	4.22	0.42	มาก	0.099	4
5.ด้านความรักในงาน	3.80	0.44	มาก	4.17	0.49	มาก	0.097	5
รวม	3.77	0.36	มาก	4.20	0.36	มาก	0.114	-

ในเชิงลึก เมื่อวิเคราะห์รายข้อในด้านองค์กรมีเอกภาพ พบว่า ประเด็นที่มีค่าความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ การเสริมสร้างความร่วมมือและความสามัคคีภายในองค์กร ($PNI = 0.168$) และการกำหนดเป้าหมายร่วมกันของบุคลากร ($PNI = 0.161$) ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างด้าน “การบริหารแบบมีส่วนร่วม” และ “การสื่อสารองค์กร” ที่ยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ ในด้านความสุขในการทำงาน พบว่า ประเด็นที่มีความต้องการจำเป็นสูง ได้แก่ การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์และกำลังใจ ($PNI = 0.181$) และการพัฒนาศักยภาพและความก้าวหน้าในงาน ($PNI = 0.136$) ซึ่งสะท้อนว่าปัจจัยด้านแรงจูงใจ (Motivation) และความก้าวหน้าในวิชาชีพยังเป็นข้อจำกัดสำคัญ ขณะที่ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน พบว่า ประเด็นสำคัญคือ การสร้างบรรยากาศการทำงานที่เป็นมิตรและเอื้อต่อความร่วมมือ ($PNI = 0.149$) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้าน “วัฒนธรรมองค์กร” มีบทบาทสำคัญต่อความสุขของบุคลากร

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผู้บริหารและครู (จากการแจกแจงโครงสร้างกลุ่มตัวอย่าง) พบแนวโน้มที่น่าสนใจว่า ครูให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและแรงจูงใจในการทำงานมากกว่าผู้บริหาร ขณะที่ผู้บริหารให้ความสำคัญกับด้านโครงสร้างองค์กรและการบริหารจัดการ ซึ่งสะท้อน “ช่องว่างเชิงการรับรู้” (Perception Gap) ภายในองค์กร อันเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนาในเชิงนโยบาย

4.2 ผลการสร้างแนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสถานศึกษาที่มีวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) และการสังเคราะห์ร่วมกับผลการวิเคราะห์ PNImodified ในระยะที่ 1 ผู้วิจัยสามารถพัฒนาแนวทางการบริหารสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุขในลักษณะ “เชิงระบบ” (System-based Approach) ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน แต่มีการพัฒนาให้มีความเฉพาะเจาะจงเชิงปฏิบัติ ดังนี้

ประการแรก “การบริหารแบบมีเอกภาพเชิงมีส่วนร่วม” (Collaborative Unity Leadership) เน้นการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของครูในการกำหนดวิสัยทัศน์และการตัดสินใจเชิงนโยบาย โดยโรงเรียนต้นแบบใช้ “เวทีสื่อสารเชิงเปิด” (Open Communication Platform) และ “การบริหารแบบทีม (Team-based Management)” เป็นเครื่องมือสำคัญ

ประการที่สอง “การจัดการความสุขเชิงระบบ” (Systematic Well-being Management) โดยพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างกำลังใจ เช่น ระบบยกย่องเชิงพัฒนา (Developmental Recognition System) และกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สาม “การออกแบบสภาพแวดล้อมการทำงานเชิงสร้างสรรค์” (Creative Work Environment Design) โดยเน้นการปรับปรุงทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพและบรรยากาศทางสังคม เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและลดความตึงเครียด

ประการที่สี่ “การพัฒนาทัศนคติเชิงบวกผ่านวัฒนธรรมองค์กร” (Positive Organizational Culture) โดยใช้กิจกรรมสะท้อนคิด (Reflective Practice) และการเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Learning) และ

ประการที่ห้า “การเสริมสร้างความรักและความผูกพันในงาน” (Work Engagement Enhancement) ผ่านการสร้างคุณค่าในงาน (Meaningful Work) และการพัฒนาเส้นทางความก้าวหน้าในวิชาชีพ

นอกจากนี้ จากการสังเคราะห์ข้อมูล พบว่า แนวทางดังกล่าวมิได้เป็นเพียงรายการกิจกรรม แต่มีลักษณะเป็น “นวัตกรรมเชิงการบริหาร” ที่เชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างองค์กร วัฒนธรรมองค์กร และระบบแรงจูงใจอย่างเป็นองค์รวม

4.3 ผลการประเมินแนวทางการพัฒนา

ผลการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า แนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสะท้อนถึงความสอดคล้องของแนวทางกับบริบทของสถานศึกษาในพื้นที่ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในเชิงปฏิบัติได้จริง

โดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า แม้สถานศึกษาจะมีระดับความสุขในองค์กรอยู่ในระดับค่อนข้างสูง แต่ยังคงมี “ช่องว่างเชิงระบบ” ที่ต้องได้รับการพัฒนา โดยเฉพาะในด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม วัฒนธรรมองค์กร และระบบแรงจูงใจ ซึ่งสามารถยกระดับได้ผ่านแนวทางการบริหารเชิงนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นจากงานวิจัยนี้

5. อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์เชิงลึกโดยเชื่อมโยงผลการวิจัยเข้ากับบริบทเชิงพื้นที่ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยก่อนหน้า พร้อมทั้งอธิบายกลไกเชิงสาเหตุของปรากฏการณ์ที่ค้นพบ เพื่อสะท้อนคุณค่าทางวิชาการของงานวิจัยอย่างชัดเจน

1. สภาพปัจจุบันของการเป็นองค์กรแห่งความสุขจากผลการศึกษา พบว่า สภาพปัจจุบันของการเป็นองค์กรแห่งความสุขของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรมีความภาคภูมิใจในงานที่ทำและมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารมีภาวะผู้นำเชิงบวก สร้างแรงจูงใจในการทำงาน และให้ความสำคัญกับสวัสดิการและคุณภาพชีวิตของบุคลากร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการสร้างความสุขในการทำงานภายในองค์กร นอกจากนี้ สถานศึกษายังได้ดำเนินงานสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่มุ่งเน้นการพัฒนา “โรงเรียนคุณภาพชีวิต” และ “องค์กรแห่งความสุข” ภายใต้นโยบาย Happy Workplace ที่เน้นให้บุคลากรมีความสุขทั้งด้านกาย ใจ ปัญญา และสังคม เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ระบุว่า องค์กรแห่งความสุขเกิดจากการบริหารจัดการที่ส่งเสริมให้คนทำงานมีความสุขในการทำงาน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และรู้สึกมีคุณค่าในสิ่งที่ตนทำ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประภาส สมะณี (2562) ที่ศึกษาการพัฒนาโรงเรียนสู่การเป็น

องค์กรแห่งความสุข พบว่า โดยภาพรวมโรงเรียนมีการสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมความร่วมมือและความสุขในการทำงานอยู่ในระดับมาก โดยผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจและส่งเสริมความสัมพันธ์เชิงบวกในองค์กร

2. การอภิปรายสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ขององค์กรแห่งความสุข ผลการวิจัยที่พบว่า สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ขององค์กรแห่งความสุขอยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน อาจสะท้อนให้เห็นว่า สถานศึกษาในพื้นที่มี “ทุนทางสังคมขององค์กร” (Organizational Social Capital) ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว กล่าวคือ มีความสัมพันธ์ที่ดี มีบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อความร่วมมือ และมีการบริหารที่คำนึงถึงคุณภาพชีวิตของบุคลากร อย่างไรก็ตาม การที่ค่าเฉลี่ยของสภาพที่พึงประสงค์ยังสูงกว่าสภาพปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ ความแตกต่างแสดงให้เห็นว่า “ความคาดหวังของบุคลากร” ได้ยกระดับสูงขึ้นตามบริบทของการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน ในเชิงวิพากษ์ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า แม้สถานศึกษาจะดำเนินงานภายใต้แนวคิดองค์กรแห่งความสุขตามนโยบายภาครัฐ แต่แรงกดดันจากบริบทภายนอก เช่น การประเมินผลเชิงตัวชี้วัด (Performance-based Accountability) การเปลี่ยนผ่านสู่การเรียนรู้ดิจิทัล และภาระงานที่เพิ่มขึ้นหลังสถานการณ์โควิด-19 ได้ทำให้ “มาตรฐานความสุขในการทำงาน” ของครูเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ความสุขมิได้จำกัดอยู่เพียงบรรยากาศที่ดี แต่ต้องรวมถึง “ความสมดุลระหว่างงานกับชีวิต” และ “ความหมายของงาน” ตามแนวคิด PERMA Model (Seligman, 2011) ดังนั้น ผลการวิจัยที่ดูเหมือน “สูงทั้งสองด้าน” จึงมิได้ลดทอนความสำคัญของงาน หากแต่สะท้อน “ภาวะการเปลี่ยนผ่านเชิงคุณภาพ” ขององค์กรการศึกษา ที่ต้องปรับตัวจากการสร้างความพึงพอใจพื้นฐาน ไปสู่การสร้าง “ความสุขเชิงลึก” (Deep Well-being)

3. สภาพที่พึงประสงค์ของการเป็นองค์กรแห่งความสุข ผลการศึกษาพบว่า สภาพที่พึงประสงค์ของการเป็นองค์กรแห่งความสุข โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าบุคลากรในสถานศึกษามีความต้องการให้องค์กรเป็นพื้นที่แห่งความสุขที่แท้จริง มีการบริหารจัดการที่เป็นธรรม สร้างความไว้วางใจ และเปิดโอกาสให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีระบบสื่อสารที่โปร่งใส และมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขควรมุ่งเน้นให้บุคลากรรู้สึกผูกพันกับองค์กร มีความภูมิใจในงานที่ทำ และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือและความไว้วางใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Seligman (2011) ในทฤษฎี PERMA Model ที่กล่าวว่า ความสุขในองค์กรประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ ความรู้สึกเชิงบวก (Positive Emotion) การมีส่วนร่วม (Engagement) ความสัมพันธ์ที่ดี (Relationship) ความหมายของงาน (Meaning) และความสำเร็จในสิ่งที่ทำ (Accomplishment) ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาองค์กรให้มีความสุขอย่างยั่งยืน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริประภา พิลาสภา (2563) ที่ศึกษาการพัฒนาแนวทางการบริหารสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข พบว่า สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยผู้บริหารและบุคลากรต้องร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และค่านิยมร่วม เพื่อสร้างความเข้าใจและแรงบันดาลใจในการทำงานร่วมกัน

4. การอธิบายความต้องการจำเป็น ทำไม “องค์กรมีเอกภาพ” จึงเป็นลำดับที่ 1 ผลการวิจัยที่พบว่าด้านองค์กรมีเอกภาพมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI) สูงที่สุด ถือเป็นข้อค้นพบที่มีนัยสำคัญเชิงทฤษฎีและเชิงบริบท โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาว่าในเชิงแนวคิดองค์กรแห่งความสุขทั่วไป มักให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านบุคคล เช่น แรงจูงใจหรือทัศนคติ อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสถานศึกษาระดับประถมศึกษาในปัจจุบัน ปัญหาความเป็นเอกภาพขององค์กรอาจเกิดจากหลายปัจจัยร่วมกัน ได้แก่

ประการแรก “ความหลากหลายของบทบาทหน้าที่” ครูในปัจจุบันต้องปฏิบัติหน้าที่ทั้งด้านการสอน งานธุรการ งานโครงการ และงานประเมิน ส่งผลให้เกิดการแยกส่วนของภาระงาน (Task Fragmentation) ซึ่งลดโอกาสในการทำงานเป็นทีม

ประการที่สอง “ความกดดันจากระบบประเมินผล” การประเมินคุณภาพสถานศึกษาในรูปแบบใหม่มุ่งเน้นผลลัพธ์เชิงตัวเลข ทำให้ครูแต่ละคนมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของตนเองมากกว่าการทำงานร่วมกัน

ประการที่สาม “การเปลี่ยนผ่านสู่ระบบดิจิทัล” แม้จะเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน แต่กลับลดปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า (Face-to-face Interaction) ซึ่งเป็นฐานสำคัญของความสัมพันธ์ในองค์กร ดังนั้นความเป็นเอกภาพจึงกลายเป็น “ปัจจัยเชิงระบบที่ถูกบั่นทอน” มากกว่าปัจจัยเชิงบุคคล และการที่มีค่า PNI สูงสุดสะท้อนว่าองค์กรต้องการ “การฟื้นฟูโครงสร้างความร่วมมือ” มากกว่าการพัฒนาทัศนคติส่วนบุคคล ข้อค้นพบนี้จึงเป็น “องค์ความรู้ใหม่” ที่ขยายกรอบแนวคิดองค์กรแห่งความสุขจากมิติของบุคคล (Individual Well-being) ไปสู่มิติของ “ความเป็นเอกภาพเชิงโครงสร้าง” (Structural Cohesion)

5. การอธิบายแนวทางพัฒนา จากกิจกรรมสู่ “กลไกการเปลี่ยนแปลง” แม้แนวทางการพัฒนาที่ได้จะประกอบด้วย 5 ด้าน ซึ่งโดยผิวเผินอาจสอดคล้องกับแนวคิดทั่วไปในตำรา แต่จากการวิเคราะห์เชิงลึกพบว่า “จุดเด่นของงานวิจัยนี้” อยู่ที่การบูรณาการแนวทางดังกล่าวให้เป็น “ระบบการบริหารแบบองค์รวม” (System-based Approach) ในเชิงกลไก แนวทางที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบายเป็น “วงจรการเปลี่ยนแปลง” ดังนี้

เริ่มจากการสร้างเอกภาพขององค์กร → นำไปสู่ความไว้วางใจ → ส่งผลต่อความร่วมมือ → เกิดบรรยากาศการทำงานที่ดี → ส่งเสริมแรงจูงใจและความผูกพัน → นำไปสู่ความสุขในการทำงานอย่างยั่งยืน

เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิด PERMA Model จะพบว่า แนวทางที่พัฒนาขึ้นมิได้มุ่งเน้นเพียงองค์ประกอบรายบุคคล เช่น Positive Emotion หรือ Engagement เท่านั้น แต่เน้น “ฐานรากของระบบองค์กร” ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้องค์ประกอบเหล่านั้นเกิดขึ้นได้จริง ดังนั้น แนวทางจากงานวิจัยนี้จึงมีลักษณะเป็น “นวัตกรรมเชิงการบริหาร” (Managerial Innovation) ที่เน้นการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ในองค์กร มากกว่าการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความสุขเพียงอย่างเดียว

6. การอภิปรายผลที่แตกต่างจากทฤษฎีและงานวิจัยเดิม แม้ผลการวิจัยจะสอดคล้องกับแนวคิด PERMA และงานวิจัยเกี่ยวกับองค์กรแห่งความสุขในหลายประเด็น แต่มีข้อค้นพบที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ คือ การที่ “ความเป็นเอกภาพ” ถูกจัดลำดับเป็นความต้องการจำเป็นสูงสุด ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยจำนวนมากที่เน้นแรงจูงใจหรือความพึงพอใจในงาน ความแตกต่างนี้สะท้อนว่า บริบทของสถานศึกษาระดับประถมศึกษาในพื้นที่ชนบทหรือกิ่งเมือง เช่น จังหวัดขอนแก่น มีลักษณะเฉพาะ คือ การพึ่งพาความร่วมมือของบุคลากรในระดับสูง และมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร ซึ่งทำให้ “ความสัมพันธ์ในองค์กร” มีความสำคัญมากกว่า ปัจจัยด้านบุคคล ข้อค้นพบนี้จึงช่วยเติมเต็มช่องว่างทางองค์ความรู้ โดยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขควรคำนึงถึง “บริบทเชิงพื้นที่” (Context-sensitive Approach) มากกว่าการใช้กรอบแนวคิดสากลโดยตรง

7. ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ ในเชิงนโยบาย หน่วยงานต้นสังกัดควรปรับแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งความสุข โดยเน้นการสร้าง “ระบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม” และลดภาระงานที่ไม่จำเป็น เพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดความร่วมมือในองค์กร ในเชิงปฏิบัติ ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำแนวทางที่ได้ไปใช้ในลักษณะของ “การออกแบบระบบ” มากกว่าการจัดกิจกรรมเฉพาะกิจ เช่น การสร้างเวทีสื่อสารภายในองค์กร การกำหนดเป้าหมายร่วม และการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรเชิงบวกอย่างต่อเนื่อง

6. องค์ความรู้ใหม่ (New Knowledge)

ผลการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2 นำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในเชิงการบริหารการศึกษา ซึ่งมิได้จำกัดอยู่เพียงการเสนอแนวทางเชิงปฏิบัติ หากแต่สะท้อน “มิติใหม่ของความเข้าใจองค์กรแห่งความสุขในบริบทสถานศึกษา” โดยสามารถสรุปเป็นประเด็นเชิงวิชาการได้ดังต่อไปนี้

ประการแรก การเปลี่ยนจุดเน้นจากปัจจัยรายบุคคลสู่ปัจจัยเชิงโครงสร้างขององค์กร ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (PNI modified) ที่พบว่า “ด้านองค์กรมีเอกภาพ” เป็นลำดับความสำคัญสูงสุด สะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาหลักของการพัฒนาองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษามีได้อยู่ที่ระดับความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคลากรเพียงอย่างเดียว แต่เป็น “ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการบริหารและความสัมพันธ์ในองค์กร” เช่น การสื่อสารภายในที่ไม่ทั่วถึง การขาดเป้าหมายร่วม และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่ยังไม่สมบูรณ์ ข้อค้นพบนี้ช่วยขยายกรอบแนวคิดเดิมที่มักเน้นปัจจัยด้านจิตวิทยา ไปสู่การให้ความสำคัญกับ “โครงสร้างการทำงาน” และ “ระบบความสัมพันธ์” ภายในองค์กรอย่างเป็นระบบ

ประการที่สอง การอธิบายความสุขในองค์กรในลักษณะเชิงพลวัต (Dynamic Perspective) แม้ว่าสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์จะอยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน แต่การมีช่องว่างของค่าเฉลี่ยและค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสะท้อนให้เห็นว่า “ความสุขในองค์กร” มิใช่สถานะคงที่ หากแต่เป็นสถานะที่มีการ

เปลี่ยนแปลงตามบริบทและความคาดหวังของบุคลากร โดยเฉพาะในช่วงหลังการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลและการเพิ่มขึ้นของภาระงานในวิชาชีพครู ทำให้ความต้องการด้านความร่วมมือ ความไว้วางใจ และความชัดเจนของเป้าหมายองค์กรมีความสำคัญเพิ่มขึ้น ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขจำเป็นต้องมองในลักษณะ “กระบวนการต่อเนื่อง” มากกว่าการดำเนินกิจกรรมเฉพาะช่วงเวลา

ประการที่สาม การค้นพบความสัมพันธ์เชิงลำดับของปัจจัยในการพัฒนาองค์กรแห่งความสุข ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยทั้ง 5 ด้านขององค์กรแห่งความสุขมีความสำคัญในระดับเดียวกัน แต่มีลำดับเชิงความจำเป็นที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะการที่ “องค์กรมีเอกภาพ” เป็นปัจจัยนำ (Leading Factor) ซึ่งส่งผลต่อปัจจัยอื่น เช่น ความสุขในการทำงาน สภาพแวดล้อม และทัศนคติเชิงบวก ข้อค้นพบนี้นำไปสู่ข้อสรุปเชิงวิชาการว่า การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขควรดำเนินการในลักษณะ “จากโครงสร้างสู่จิตวิทยา” (Structure-to-Psychology Approach) มากกว่าการพัฒนาแบบกระจายตัวในทุกมิติพร้อมกัน

ประการที่สี่ การเน้นบทบาทของบริบทพื้นที่ในการกำหนดลักษณะขององค์กรแห่งความสุข ข้อค้นพบจากการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า บริบทของสถานศึกษาระดับประถมศึกษาในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีทั้งโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลาง และมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร ส่งผลให้ความร่วมมือภายในองค์กรมีความสำคัญสูงกว่าปัจจัยอื่น กล่าวคือ องค์กรต้องอาศัย “ความสัมพันธ์และการทำงานเป็นทีม” เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนงาน ดังนั้น แนวคิดองค์กรแห่งความสุขในบริบทนี้จึงแตกต่างจากแนวคิดทั่วไปที่เน้นสวัสดิการหรือกิจกรรมเสริมสร้างความสุขเพียงอย่างเดียว

ประการที่ห้า การชี้ให้เห็นข้อจำกัดของแนวคิดองค์กรแห่งความสุขแบบทั่วไป (Generic Happy Workplace) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความสุขในองค์กร หากไม่เชื่อมโยงกับการปรับระบบการบริหารและโครงสร้างองค์กร จะไม่สามารถสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืนได้ กล่าวคือ ความสุขในองค์กรไม่สามารถเกิดขึ้นได้จาก “กิจกรรมเสริม” เพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัย “การออกแบบระบบการทำงาน” ที่เอื้อต่อความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมของบุคลากร

สรุปเชิงคุณค่าทางวิชาการ

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้อยู่ที่การเสนอ “มุมมองเชิงระบบและเชิงบริบท” ขององค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขในบริบทสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทหรือกึ่งเมือง จำเป็นต้องเริ่มจากการเสริมสร้างเอกภาพขององค์กรในเชิงโครงสร้างและพัฒนาไปสู่มิติด้านจิตวิทยาและความผูกพันของบุคลากรในลำดับถัดไป

องค์ความรู้ดังกล่าวจึงมีส่วนช่วยเติมเต็มช่องว่างของแนวคิดเดิม และสามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาแนวทางหรือโมเดลเชิงกลยุทธ์ในอนาคตได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยยังคงยึดโยงอยู่กับหลักฐานเชิงประจักษ์จากการวิจัยครั้งนี้ที่เหมาะสมและไม่เกินขอบเขตของข้อมูลที่ศึกษา

7. เอกสารอ้างอิง

- ประภาส สมะณี. (2562). การพัฒนาโรงเรียนสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข. *วารสารวิจัยทางการศึกษา*, 13(1), 89–104.
- พิชชาพร เจริญยิ่ง, พัชรภา ตันติชูเวช, และอรอุษา ปุณยบุรณะ. (2568) องค์กรแห่งความสุขของครูในโลกยุคใหม่. *วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์*, 1(5), 1-14.
- มหาวิทยาลัยมหิดล และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2567). *รายงานสุขภาพคนไทย ปี 2567*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศิริประภา พิลาโสภา. (2563). แนวทางการบริหารสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 31(2), 112–128.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (2563). *แนวคิดองค์กรแห่งความสุข (Happy Workplace)*. กรุงเทพมหานคร: สสส.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2. (2567). *รายงานผลการทดสอบทางการศึกษา ระดับชาติ (NT และ O-NET)*. ขอนแก่น: สพป.ขอนแก่น เขต 2
- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2017). Job demands–resources theory: Taking stock and looking forward. *Journal of Occupational Health Psychology*, 22(3), 273–285.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). Understanding the burnout experience: Recent research and its implications. *World Psychiatry*, 15(2), 103–111.
- OECD. (2019). *OECD future of education and skills 2030: Learning compass 2030*. Paris: OECD Publishing.
- Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. New York: Free Press.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

แนวทางการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพน ไปสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้

GUIDELINES FOR DEVELOPING OF THE WANG PHON SILK WEAVING GROUP TOWARD BECOMING A LEARNING SPACE

อรัญญ์ ลิโคตร¹, รสิดา ดาศรี^{2*}

ORATHAI LEEKOT¹, RASITA DASRI^{2*}

^{1,2}วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

^{1,2}COLLEGE OF LOCAL ADMINISTRATION KHON KAEN UNIVERSITY

*Corresponding Author E-mail: rasida@kku.ac.th

บทความวิจัย (Research Article)

RECEIVED 6 FEBRUARY 2026, REVISED 24 MARCH 2026, ACCEPTED 9 APRIL 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพน ในการส่งเสริมให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ และ (2) เสนอแนวทางการพัฒนากลุ่มสู่พื้นที่การเรียนรู้ที่ยั่งยืน โดยมีที่มาจากปัญหาการขาดแคลนแรงงานเยาวชน การเปลี่ยนแปลงของบริบทตลาด และความต้องการระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ต่อเนื่องเพื่อสืบสานภูมิปัญญาผ้าไหมซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลหลักรวม 20 คน เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จากผู้ให้ข้อมูลหลักรวม 10 คน ประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหม หน่วยงานภาครัฐ และประชาชนในชุมชน เครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบสังเกตพฤติกรรม และแบบบันทึกภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้ใน 3 ด้านหลัก คือ 1.ด้านเศรษฐกิจ มีต้นทุนภูมิปัญญาที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นทุนทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้และเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ 2.ด้านสังคม เป็นศูนย์กลางการสร้างสามัคคีและพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามรุ่น 3.ด้านการเรียนรู้ มีกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Experiential Learning) และการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายภายนอก แนวทางการพัฒนาสู่พื้นที่การเรียนรู้ เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการควบคู่กับการสนับสนุนเชิงนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดสมัยใหม่ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชน และการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ทอผ้าไหมบ้านวังโพนให้เป็น Learning Space แบบบูรณาการ

คำสำคัญ: การทอผ้าไหม, พื้นที่การเรียนรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ABSTRACT

This research aimed to (1) analyze the potential of the Ban Wang Phon silk weaving group in developing into a learning space, and (2) propose guidelines for its sustainable development as a learning space. The study was motivated by the shortage of youth labor, changes in market conditions, and the need for continuous knowledge transfer to preserve silk weaving wisdom as an important cultural capital. This study employed a qualitative research approach. Key informants consisted of 20 participants. Data were collected through in-depth interviews and a focus group discussion with 10 participants, including members of the silk weaving group, government officers, and local community members. Research instruments included semi-structured interview guides, behavioral observation forms, and field notes. Data were analyzed using content analysis. The findings revealed that the Ban Wang Phon silk weaving group has the potential to be developed into a learning space in three main aspects: (1) economic, as its local wisdom can be transformed into economic value and income generation; (2) social, as it serves as a center for unity and intergenerational learning; and (3) educational, as it promotes experiential learning and receives support from external networks. The guidelines for sustainable development emphasize strengthening management capacity alongside policy support from government agencies, developing products that meet modern market demands, encouraging youth participation, and developing the Ban Wang Phon silk weaving center into an integrated learning space.

Keywords: Silk weaving, Learning space, Local wisdom

1. บทนำ

ภูมิปัญญาการทอผ้าไหม เป็นกระบวนการที่สะท้อนถึงความรู้และทักษะที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นทักษะทางปัญญาที่มีการพัฒนาและสร้างเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับใช้ในครัวเรือน จนกระทั่งสามารถสร้างรายได้ในครัวเรือน การทอผ้าไหมมีความสำคัญต่อสังคมไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นอาชีพที่สร้างรายได้และส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในภาคอีสาน ที่เป็นแหล่งผลิตผ้าไหม และ ผ้าไหมไทยยังเป็นสินค้าส่งออกที่ได้รับความนิยมในตลาดโลก (พระณัฐพน ศุภธภาพิสุทธิคุณ, 2565) อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เช่น การถวายผ้าไหมในพิธีทางศาสนาและงานมงคลต่างๆ ซึ่งผ้าไหมจึงไม่เพียงแต่เป็นสินค้าทางเศรษฐกิจ (ฤทัยภัทร ให้ศิริกุล, 2567) แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ไทยและสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนไทย การทอผ้าไหมยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่ช่วยรักษาศิลปะการทอผ้าไหมที่มีเอกลักษณ์ไม่ให้สูญหายไป ทำให้ผ้าไหมมีคุณค่าทั้งในด้านจิตใจ และวัฒนธรรมของสังคมไทย

กลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นหนึ่งในกลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่มีความรู้และทักษะด้านการทอผ้าไหมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ กลุ่มเริ่มดำเนินการมากกว่า 20 ปี โดยมีความชำนาญในกระบวนการผลิตผ้าไหมอย่างครบวงจร ตั้งแต่การเลี้ยงไหม การสาวไหม การฟอกและย้อมสีด้วยวิธีธรรมชาติ การมัดหมี่เพื่อสร้างลวดลาย ไปจนถึงกระบวนการทอผ้า ทำให้ผ้าไหมของกลุ่มมีลวดลายที่ละเอียด ประณีต และเป็นเอกลักษณ์ จนได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคทั้งใน

ระดับจังหวัดและระดับประเทศ นอกจากบทบาททางเศรษฐกิจที่ช่วยสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนและชุมชนแล้ว กลุ่มทอผ้าไหม บ้านวังโพน ยังมีบทบาททางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด เช่น การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ การร่วมมือกันในการพัฒนาอย่างเข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมในการจัดงานบุญ ประเพณี หรือกิจกรรมของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม กลุ่มยังเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน เช่น การขาดแคลนแรงงานเยาวชนที่สนใจเรียนรู้การทอผ้า การเปลี่ยนแปลงของตลาดผู้บริโภค และการขาดพื้นที่ที่เอื้อต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ ด้วยสถานการณ์ดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนา กลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ที่สามารถรองรับกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ที่ผสมผสานระหว่างความรู้ดั้งเดิมกับแนวทางการจัดการความรู้สมัยใหม่ พื้นที่เรียนรู้ดังกล่าวจะสามารถเปิดโอกาสให้เยาวชน คนรุ่นใหม่ หรือผู้ที่สนใจ ได้เรียนรู้กระบวนการทอผ้าไหมอย่างลึกซึ้ง ตั้งแต่พื้นฐานจนถึงขั้นการสร้างสรรค่นวัตกรรมผลิตภัณฑ์

แนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) ซึ่งสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ถือเป็นกรอบแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชนบ้านวังโพนได้อย่างเหมาะสม โดยการพัฒนาให้กลุ่มทอผ้าไหมเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การยกระดับชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการอนุรักษ์องค์ความรู้ให้ยั่งยืน

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนในการพัฒนาเป็นพื้นที่เรียนรู้ (Learning Space) ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน พร้อมทั้งหาแนวทางในการพัฒนาและต่อยอดสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ ที่มีความเข้มแข็งทางภูมิปัญญา เศรษฐกิจ และสังคมในระดับท้องถิ่น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนในการส่งเสริมเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้
- 2) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นการศึกษาบริบท สภาพจริง และความคิด ความเข้าใจของผู้เกี่ยวข้องในชุมชนทอผ้าไหมบ้านวังโพน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระยะ

ระยะที่ 1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์บริบท สภาพจริง รวมถึงความคิดและความเข้าใจของผู้เกี่ยวข้องในชุมชนทอผ้าไหมบ้านวังโพน เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนในการส่งเสริมให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้

กลุ่มเป้าหมาย ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย สมาชิกของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพน จำนวน 15 คน หน่วยงานภาครัฐ (นักพัฒนาชุมชน อปท./ พัฒนาชุมชนอำเภอ) จำนวน 2 คน ประชาชนทั่วไป จำนวน 3 คน รวมเป็น 20 คน

เครื่องมือวิจัย แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) แบบสังเกตพฤติกรรม (Observation Form) แบบบันทึกภาคสนาม (Field Note)

การเก็บและรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูล 2 ส่วน ดังนี้ 1) เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์แนวคิดเรื่อง Learning City และพัฒนาการทอผ้าไหม 2) เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ โดยการลงพื้นที่บ้านวังโพน ดังนี้ การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย โดยมีการนัดหมายกับกลุ่มเป้าหมายถึงวัน เวลา และสถานที่ในการเก็บข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมในการสัมภาษณ์เชิงลึก มาจัดระเบียบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนในการส่งเสริมเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้

ระยะที่ 2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เกี่ยวข้องในชุมชนทอผ้าไหมบ้านวังโพน เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพน ให้ก้าวสู่การเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้

กลุ่มเป้าหมาย ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย สมาชิกของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพน จำนวน 5 คน หน่วยงานภาครัฐ (นักพัฒนาชุมชน อปท./ พัฒนาชุมชนอำเภอ) จำนวน 2 คน ประชาชนทั่วไป จำนวน 3 คน รวมเป็น 10 คน

เครื่องมือวิจัย แนวทางคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) แบบสังเกตพฤติกรรม (Observation Form) แบบบันทึกภาคสนาม (Field Note)

การเก็บและรวบรวมข้อมูล การสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 1 ครั้ง เพื่อรวบรวมข้อมูลและความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมในการสนทนากลุ่ม มาจัดระเบียบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ Content Analysis จัดหมวดหมู่ของข้อมูล และจำแนกวิเคราะห์ตามประเด็นคำถามการวิจัย เป็นการวิเคราะห์ตีความหมายของข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาภาคสนาม เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้

2. จริยธรรมการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามแนวทางจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยมีการติดต่อกับอธิการบดีที่มีการยินยอมให้ข้อมูลเท่านั้น หากมีการบันทึกเสียง/ภาพ จะมีการขออนุญาตทุกครั้ง เลขที่โครงการ HE683360 ลำดับที่ : 3.4.03 : 30/2568

4. สรุปผลการวิจัย

1. ศักยภาพกลุ่มทอผ้าไหมในการส่งเสริมให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้

จากผลการศึกษาศักยภาพกลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพน ในการส่งเสริมไปสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้ สามารถสรุปได้ 4 ประเด็น ประกอบด้วย 1) สภาพการดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าไหม 2) ศักยภาพด้านเศรษฐกิจ 3) ศักยภาพด้านสังคม 4) ศักยภาพด้านการเรียนรู้

สภาพการดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าไหม

จากการศึกษาสภาพการดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพน พบว่ากลุ่มมีการพัฒนาขึ้นภายใต้ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และอาศัยกระบวนการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงเป็นสำคัญ โดยสามารถสะท้อนศักยภาพของชุมชนได้อย่างชัดเจนใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ศักยภาพด้านเศรษฐกิจ ศักยภาพด้านสังคม และศักยภาพด้านการเรียนรู้ มีความเชื่อมโยงกันและส่งผลต่อความเข้มแข็งและความยั่งยืนของกลุ่ม โดยศักยภาพด้านเศรษฐกิจสะท้อนถึงความสามารถในการสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของครัวเรือน ศักยภาพด้านสังคม สะท้อนถึงความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมและเครือข่ายความร่วมมือของคนในชุมชน ศักยภาพด้านการเรียนรู้ สะท้อนถึงกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ การพัฒนาทักษะ และการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น โดยกลุ่มมีพัฒนาการมาจากการเลี้ยงไหมและการนำเส้นไหมมาทอเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้เสริมแก่ครัวเรือน โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญในการดำเนินงาน สมาชิกส่วนใหญ่มีพื้นฐานด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม จึงสามารถต่อยอดสู่การทอผ้าไหมเพื่อเพิ่มมูลค่า ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัวในลักษณะการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ (Informal Learning) ดังสมาชิกกลุ่มที่กล่าวว่า

“การทอผ้าไหมบ้านวังโพนเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย โดยผู้เฒ่าผู้แก่จะสอนการทอผ้า มัดลายผ้า ให้กับลูกหลาน เป็นการสอนแบบแม่ทอผ้าลูกทำตาม”

(ประธานกลุ่มทอผ้าไหม, สัมภาษณ์, วันที่ 17 กันยายน 2568)

กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และผู้สูงอายุในการถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นใหม่ ผ่านการสังเกต การฝึกปฏิบัติ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในทุกขั้นตอนของการผลิต ตั้งแต่การเลี้ยงไหม การสาวไหม การมัดหมี่ การย้อมสีธรรมชาติ ไปจนถึงการทอผ้า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบลงมือทำ (Learning by Doing) และการเรียนรู้ข้ามรุ่น (Intergenerational Learning) ส่งผลให้เกิดการสืบทอดทักษะและภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งช่วยอนุรักษ์ลวดลายผ้าไหมดั้งเดิมที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

นอกจากนี้ กลุ่มยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในการพัฒนาศักยภาพด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ การใช้สีธรรมชาติ การพัฒนาทักษะ และการตลาด ทำให้สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดร่วมสมัยได้ จากกระบวนการดังกล่าว กลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนจึงมีลักษณะเป็นพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space) ที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การฝึกปฏิบัติจริง และการถ่ายทอด

ภูมิปัญญาแก่ผู้สนใจ อันนำไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

ศักยภาพด้านเศรษฐกิจ

ผลการวิจัยด้านเศรษฐกิจพบว่า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนมีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้เสริมให้แก่สมาชิก โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการผลิตหลักผ่านการทอผ้าไหมมัดหมี่ สมาชิกมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 3,000–6,000 บาทต่อเดือน ซึ่งช่วยพยุงเศรษฐกิจครัวเรือนควบคู่กับอาชีพเกษตรกรรม ดังสมาชิกกลุ่มที่กล่าวว่า

“การทอผ้าถือเป็นรายได้หลัก ที่นำมาใช้จ่ายในครัวเรือน นอกจากการทำนา”

(สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหม, สัมภาษณ์, วันที่ 17 กันยายน 2568)

กลุ่มมีการบริหารจัดการในรูปแบบกลุ่มอาชีพที่มีการแบ่งหน้าที่ตามความชำนาญ ส่งผลให้กระบวนการผลิตมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าและขยายช่องทางการจำหน่ายผ่านเครือข่าย OTOP และกิจกรรมส่งเสริมการตลาด ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพในการสร้างรายได้และเสริมความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

ศักยภาพด้านสังคม

ผลการวิจัยด้านสังคมพบว่า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนมีศักยภาพในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและภาคีในพื้นที่ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่ม OTOP ซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนทั้งด้านองค์ความรู้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการส่งเสริมการตลาด ผ่านกิจกรรมและการจัดแสดงสินค้าในระดับพื้นที่

นอกจากนี้ กลุ่มยังเป็นศูนย์กลางทางสังคมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติและเพื่อนบ้าน ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม การช่วยเหลือเกื้อกูล และความสามัคคีในชุมชน ดังสมาชิกกลุ่มที่กล่าวว่า

“สมาชิกส่วนหลายเป็นหญิงวัยกลางคนกับผู้สูงอายุ มีความผูกพันเป็น ลูก หลาน ญาติ เพื่อนบ้าน การเอื้อตักเตือนกัน เอื้อให้เกิดการช่วยเหลือพึ่งพากันและมีความสามัคคีในชุมชน”

(สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหม, สัมภาษณ์, วันที่ 17 กันยายน 2568)

อีกทั้งยังมีบทบาทในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกิจกรรมการเรียนรู้และการฝึกอบรมแก่คนรุ่นใหม่ กลุ่มมิได้เป็นเพียงกลุ่มอาชีพ แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา และส่งเสริมการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ศักยภาพด้านการเรียนรู้

ผลการวิจัยด้านการเรียนรู้พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนมีลักษณะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ โดยสมาชิกเรียนรู้ผ่านการสังเกตและการลงมือปฏิบัติจริง ร่วมกับการ

ถ่ายทอดองค์ความรู้จากฐานสู่ฐานภายในครอบครัว ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ กลุ่มยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ เช่น การออกแบบผลิตภัณฑ์ การย้อมสีธรรมชาติ และการตลาดสมัยใหม่ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อเพิ่มศักยภาพในการปรับตัวและขยายช่องทางการเรียนรู้และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์

กลุ่มยังเปิดโอกาสให้สมาชิก เยาวชน และบุคคลภายนอกเข้ามาเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงและการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ สะท้อนถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และเป็นกลไกสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน แม้ว่ากลุ่มยังเผชิญข้อจำกัดด้านเงินทุน ทักษะการตลาดออนไลน์ และการสืบทอดแรงงานรุ่นใหม่ ดังสมาชิกกลุ่มที่กล่าวว่า

“กลุ่มมีอุปสรรคด้านแรงงานและการสืบทอดภูมิปัญญา เพราะสมาชิกส่วนใหญ่มีอายุค่อนข้างมาก ขณะที่คนรุ่นใหม่มีความสนใจในการทอผ้าฝ้ายน้อยลง เพราะต้องไปทำงานต่างถิ่น”

(สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหม, สัมภาษณ์, วันที่ 17 กันยายน 2568)

ซึ่งส่งผลกับการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนาที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2. แนวทางการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้

จากผลการศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้ สามารถสรุปได้ 4 ประเด็น ประกอบด้วย 1) การเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการควบคู่กับการสนับสนุนเชิงนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐ 2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดสมัยใหม่ 3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชน 4) การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ทอผ้าไหมบ้านวังโพนให้เป็น Learning Space แบบบูรณาการ

การเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการควบคู่กับการสนับสนุนจากภาครัฐ กลุ่มยังขาดระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน และยังไม่ได้รับการรับรองเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างเป็นทางการ ดังนั้นควรพัฒนาระบบบริหารจัดการภายในกลุ่มให้เป็นระบบมากขึ้น ทั้งการกำหนดบทบาทหน้าที่ การวางแผน และการติดตามผล ควบคู่กับการผลักดันให้ได้รับการรับรองเป็นศูนย์การเรียนรู้ เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรงบประมาณ และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่ม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดสมัยใหม่ แม้กลุ่มจะมีจุดแข็งด้านอัตลักษณ์ผ้าไหม แต่ยังขาดการปรับตัวให้ทันต่อความต้องการของตลาด จึงควรพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยผสมภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มีการศึกษาตลาดอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาทักษะด้านการตลาดออนไลน์ รวมถึงการสร้างแบรนด์และบรรจุภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าและขยายโอกาสทางเศรษฐกิจ

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชน กลุ่มยังขาดการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ จึงควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจของเยาวชน เพื่อสร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจใน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การสืบทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ รวมถึงการจัดเก็บองค์ความรู้ลวดลายผ้าไหมอย่างเป็นระบบ

การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้เป็น Learning Space แบบบูรณาการ กลุ่มมีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง แต่ยังขาดการจัดการอย่างเป็นระบบ จึงควรพัฒนาให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่รองรับการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ เช่น การสาธิต การฝึกปฏิบัติ และนิทรรศการ ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ รวมถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ในหลายด้าน ทั้งสภาพการดำเนินงาน ศักยภาพเศรษฐกิจ ศักยภาพด้านสังคม และศักยภาพด้านการเรียนรู้ ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ศักยภาพกลุ่มทอผ้าไหมในการส่งเสริมให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้

สภาพการดำเนินงานของกลุ่ม พบว่า การดำเนินงานของกลุ่มมีลักษณะเป็นการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ (Informal Learning) ที่เกิดขึ้นผ่านการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น และการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing) ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มมี “ฐานการเรียนรู้” ที่เข้มแข็งอยู่แล้ว สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ของ Kolb (1984) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและการสะท้อนผลการปฏิบัติ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่มองว่าการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกบริบทของชีวิต

ศักยภาพด้านเศรษฐกิจ กลุ่มสามารถใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) และต่อยอดสู่การสร้างรายได้ในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่และผลิตภัณฑ์แปรรูป ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการแปลงทุนทางวัฒนธรรมเป็นทุนทางเศรษฐกิจ สอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (1986) และแนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ของ Porter (1990) ที่เน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน แม้กลุ่มจะมีศักยภาพด้านการผลิต แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการตลาดและการเข้าถึงช่องทางจำหน่ายสมัยใหม่ ซึ่งเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อรองรับการเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงเศรษฐกิจอย่างแท้จริง

ศักยภาพด้านสังคม กลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนมีลักษณะเป็นเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง สมาชิกมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติและชุมชนเดียวกัน ทำให้เกิดความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นลักษณะของ “ทุนทางสังคม (Social Capital)” ตามแนวคิดของ Putnam (1993) ความเข้มแข็งทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้ เนื่องจากช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ยังพบข้อจำกัดในด้านการมีส่วนร่วมของเยาวชน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องของการถ่ายทอดองค์ความรู้ในระยะยาว

ศักยภาพด้านการเรียนรู้ กลุ่มมีลักษณะเป็น “พื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space)” ที่เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ทั้งในรูปแบบการสาธิต การฝึกปฏิบัติ และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างสมาชิกและผู้สนใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO (2013) เรื่อง “เมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City)” ที่เน้นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการความรู้ยังขาดความเป็นระบบ เช่น การจัดเก็บองค์ความรู้ในรูปแบบดิจิทัล หรือการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่ชัดเจน ซึ่งเป็นโอกาสสำคัญในการพัฒนาเพิ่มเติม

กลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ เนื่องจากมีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง มีทุนทางสังคมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกัน และมีการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงเป็นกลไกหลัก การยกระดับสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้อย่างสมบูรณ์ จำเป็นต้องพัฒนาในด้านการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ และการจัดระบบองค์ความรู้ให้มีความเป็นรูปธรรมและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

2. แนวทางการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนสู่พื้นที่การเรียนรู้

ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพนสู่การเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้สามารถดำเนินการได้ผ่านการบูรณาการใน 4 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการและนโยบายภาครัฐ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านการจัดการพื้นที่การเรียนรู้ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

ด้านการบริหารจัดการและการสนับสนุนเชิงนโยบาย พบว่า การพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็งจำเป็นต้องอาศัยการจัดระบบบริหารจัดการภายในที่ชัดเจน ควบคู่กับการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเฉพาะการผลักดันให้กลุ่มได้รับการรับรองเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างเป็นทางการ ซึ่งจะช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและงบประมาณ การพัฒนาในลักษณะนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของอาภัสรา สารลักษณ์ (2552) และสุพรรณสิทธิวงศ์ (2566) ที่พบว่าความสำเร็จของการพัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพการจัดการที่ดีและการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชนซึ่งช่วยเสริมศักยภาพในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดสมัยใหม่จำเป็นต้องอาศัยการวิจัยตลาดควบคู่กับการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ยังคงอัตลักษณ์ท้องถิ่น การพัฒนาแบรนด์ และการใช้ช่องทางการตลาดออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่เน้นการใช้ความรู้และนวัตกรรมในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ Roberta Piazza, (2022) ; Séamus Ó Tuama (2020) นอกจากนี้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ยังช่วยขยายโอกาสทางการตลาดและสร้างรายได้ที่มั่นคงให้แก่ชุมชน

ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนและทุนทางสังคม พบว่า การมีส่วนร่วมของเยาวชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของภูมิปัญญาท้องถิ่น การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับคนรุ่นใหม่จะช่วยสร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของไทยโรจน์ พวงมณี

และคณะ (2567) และกิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย (2567) ที่เน้นบทบาทของเยาวชนในการสืบสานและต่อยอดภูมิปัญญา รวมทั้งการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว

ด้านการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้และพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space) พบว่า การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้หอผ้าไหมบ้านวังโพนให้เป็น Learning Space แบบบูรณาการ โดยการจัดกิจกรรมการสาธิต การฝึกปฏิบัติจริง และการจัดทำคลังความรู้ดิจิทัล จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเพิ่มการเข้าถึงองค์ความรู้ของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO (2013) และงานวิจัยของสุวิทย์ วรวิทย์พิณิต และคณะ (2560) ที่ชี้ให้เห็นว่าศูนย์การเรียนรู้ที่มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและมีการบูรณาการองค์ความรู้ จะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนากลุ่มหอผ้าไหมบ้านวังโพนสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้ จำเป็นต้องดำเนินการแบบบูรณาการทั้งในมิติการบริหารจัดการ เศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ โดยอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายและการสนับสนุนจากภาครัฐ ควบคู่กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกและเยาวชนในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับกลุ่มให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว

6. องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนากลุ่มหอผ้าไหมสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้แบบบูรณาการ ควรตั้งอยู่บน “ฐานทุนชุมชน” (Community Capital) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ในชุมชน โดยฐานทุนชุมชนประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (2) ทุนทางสังคม และ (3) วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งล้วนเป็นแหล่งทรัพยากรทางความรู้ที่ได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น บนพื้นฐานของทุนชุมชน “กระบวนการเรียนรู้” ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการนำองค์ความรู้ไปใช้พัฒนา และถ่ายทอด โดยมีลักษณะเป็นการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) ระหว่างการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (Experiential Learning) และการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) ซึ่งเกิดขึ้นผ่านการสังเกต การฝึกปฏิบัติ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชน อันสะท้อนถึงการเรียนรู้ที่มีบริบทเชิงสังคมและวัฒนธรรมเป็นฐาน ขณะเดียวกัน “การจัดการและการสนับสนุน” ถือเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยครอบคลุมทั้งการบริหารจัดการภายในกลุ่ม การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ การรับรองเป็นศูนย์การเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งช่วยเพิ่มศักยภาพและความยั่งยืนของการพัฒนา ผลลัพธ์ของกระบวนการนำไปสู่ “การพัฒนาเศรษฐกิจและนวัตกรรม” ซึ่งเกิดจากการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาต่อยอดให้เกิดมูลค่าเพิ่ม โดยครอบคลุมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างแบรนด์ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลด้านการตลาด และการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งการพัฒนากลุ่มหอผ้าไหมสู่พื้นที่การเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นกระบวนการที่เริ่มต้นจากฐานทุนชุมชน ผ่านกลไกการเรียนรู้ที่มีการ

สนับสนุนเชิงโครงสร้าง และนำไปสู่ผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจและนวัตกรรม อันจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. พัฒนาชุมชนอำเภอโกสุมพิสัย และองค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่ ควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านวังโพน เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มมีทิศทางที่ชัดเจนและยั่งยืน

2. ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านการทอผ้าไหมที่เหมาะสมกับบริบทและความสนใจของคนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างแรงจูงใจความภาคภูมิใจ และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มอาชีพชุมชน เพื่อขยายผลสู่การเป็นต้นแบบ การเรียนรู้ระดับตำบล ภายใต้แนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City)

8. เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ กลิ่นเหมือนไวย. (2567). การอนุรักษ์และการพัฒนาเนื่องมาจากการทอผ้าไหมลายหางจระเข้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 12(1), 135–164.
- ไทยโรจน์ พวงมณี, พร กมล ระหาญนอก, & ศษสัทธ์ เจริญสุข. (2567). การเรียนรู้และการสืบทอดผ้าทอของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านบ้านหนองบัว ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต*, 20(1), 83–100.
- พระณัฐพน ศุทธภาพิสุทธิคุณ. (2568). อัตลักษณ์และการสร้างความหมายใหม่ของผ้าไตรจักรในสังคมไทยร่วมสมัย. *วารสารภาษาและวัฒนธรรมศึกษา*, 1(1), 1–8.
- ฤทัยภัทร ให้ศิริกุล. (2567). การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าลายผ้าไหมของชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิจัยและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 19(2), 51–70.
- สุขวรรณ วิตวงศ์. (2566). ปัจจัยความสำเร็จของศูนย์การเรียนรู้ด้านหม่อนไหมและการทอผ้าไหมในชุมชนจังหวัดขอนแก่น. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 6(2), 496–506.
- สุวิมล วรรณวิพินิต, วรรณวีร์ บุญคุ้ม, & นรินทร์ สังข์รักษา. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้วิถีเมืองเพชรตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts)*, 10(2), 1657–1674.

- อาภัสรา สารลักษณ์. (2552). พัฒนาการสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้: กรณีศึกษาหมู่บ้านโคกลำดวน ตำบลพรหมณี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก. *วารสารโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า*, 7(1), 83–96.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.
- Piazza, R. (2022). Article title not provided. *Form@re – Open Journal per la formazione in rete*, 24(2), 228–242. <https://doi.org/10.36253/form-16069>
- Porter, M. E. (1990). *The competitive advantage of nations*. Free Press.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Ó Tuama, S. (2020). Article title not provided. *Studies in Adult Education and Learning*, 26(1), 53–65. <https://doi.org/10.4312/as.26.1.53-65>
- UNESCO. (2013). *UNESCO global network of learning cities: Guiding document*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา
CONSUMPTION BEHAVIOR OF STUDENTS AT MAHAMAKUT BUDDHIST
UNIVERSITY, SRITHAMMASOKKARAT CAMPUS, SONGKHLA LEARNING CENTER,
FROM THE PERSPECTIVE OF THE MIDDLE WAY (MAJJHIMA PATIPADA)

พระปลัดฤทธิพร ทุมสุวรรณ¹, พระมิ่งศิษฐ์ สังข์บริสุทธิ์^{2*}, พระครูบวรชัยวัฒน์ (วันชัย เมธิโก)³

PHRAPALAD RITTHIPORN THUMSUWAN¹, PHRA MINGSIT SANGBORISUT²,

PHRAKRUBOWONCHAIWAT (WANCHAI METHIGO)³

*Corresponding Author E-mail: sawkub222@gmail.com

บทความวิจัย (Research Article)

RECEIVED 26 FEBRUARY 2026, REVISED 26 MARCH 2026, ACCEPTED 9 APRIL 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา และ 2) วิเคราะห์พฤติกรรมการบริโภคตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา การวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 16 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1) พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษาสะท้อนความพยายามบริหารทรัพยากรที่มีจำกัด มีการวางแผนใช้จ่ายในระดับพื้นฐาน แต่ยังไม่ได้รับอิทธิพลจากอารมณ์ ค่านิยม และภาพลักษณ์ส่วนบุคคล ปัจจัยทางสังคม โดยเฉพาะสื่อออนไลน์และกลุ่มเพื่อน มีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อ ส่งผลให้เกิดการบริโภคตามกระแส และแรงกดดันทางสังคม ขณะเดียวกันครอบครัวยังคงมีบทบาทในการปลูกฝังทัศนคติด้านการเงิน เช่น ความประหยัดและการหลีกเลี่ยงหนี้สิน นอกจากนี้บริบททางวัฒนธรรมของจังหวัดสงขลาส่งผลให้รูปแบบการบริโภคมีความหลากหลายและยืดหยุ่นตามเทศกาลและกิจกรรมทางศาสนา อีกทั้งสภาพภูมิอากาศภาคใต้ยังมีอิทธิพลต่อการเลือกสินค้าและรูปแบบการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน แม้นักศึกษาจะมีความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น แต่การตัดสินใจยังคงขึ้นอยู่กับราคาและความสะดวกเป็นหลัก

2) การวิเคราะห์พฤติกรรมการบริโภคตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา พบว่า ในด้านศีล นักศึกษามีแนวโน้มคำนึงถึงความถูกต้องและเหมาะสม พยายามหลีกเลี่ยงสินค้าที่ขัดต่อศีลธรรม ผิดกฎหมาย หรือฟุ่มเฟือยเกิน

ฐานะ แม้ไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างเคร่งครัดทุกครั้ง แต่สะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อการใช้จ่าย ด้านสมาธิ นักศึกษาตระหนักว่าการขาดสติ โดยเฉพาะจากอิทธิพลของสื่อออนไลน์และโปรโมชัน อาจนำไปสู่การใช้จ่ายเกินจำเป็นจึงพยายามไตร่ตรองก่อนตัดสินใจซื้อและควบคุมแรงกระตุ้นทางอารมณ์ ด้านปัญญา การบริโภคมุ่งเน้นความคุ้มค่าและพิจารณาผลกระทบระยะยาว ทั้งด้านการเงิน สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักความพอดี ไม่สุดโต่ง และเลือกบริโภคอย่างสมดุลให้สอดคล้องกับบริบทชีวิตของตนเอง

คำสำคัญ: นักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช, พฤติกรรมการบริโภคอย่างยั่งยืน, มัชฌิมาปฏิปทา

ABSTRACT

This research aimed to: 1) study the consumption behavior of students at Mahamakut Buddhist University, Srithammakosok Campus, Songkhla classroom, and 2) analyze consumption behavior based on the principle of the Middle Way (Majjhima Patipada). This qualitative study employed in-depth interviews with 16 key informants, selected through purposive sampling. A semi-structured interview guide was used, and the data were analyzed through content analysis.

The findings revealed that:

1) Students' consumption behavior reflects an effort to manage limited resources. They demonstrate basic financial planning; however, their decisions are still influenced by emotions, values, personal image, and social factors. Social influences, especially online media and peer groups, play a significant role in purchasing decisions, leading to trend-based consumption and social pressure. Meanwhile, family remains important in shaping financial attitudes, such as frugality and debt avoidance. Furthermore, the multicultural context of Songkhla contributes to diverse and flexible consumption patterns aligned with festivals and religious activities. The southern climate also affects product choices and daily spending habits. Although students show increasing environmental awareness, their decisions are still primarily driven by price and convenience.

2) The analysis of consumption behavior based on the Middle Way indicates that, in terms of morality (Sila), students tend to consider appropriateness and ethical correctness, attempting to avoid immoral, illegal, or excessively luxurious products beyond their means. Although not always strictly practiced, this reflects a sense of responsibility in spending. In terms of concentration (Samadhi), students recognize that lack of mindfulness—especially due to online media and promotional influences—may lead to unnecessary spending; therefore, they try to reflect before making purchasing decisions and control emotional impulses. In terms of wisdom (Panya), consumption focuses on value and long-term impacts, including financial, health, and environmental aspects. Students adhere to moderation, avoiding extremes, and strive for balanced consumption in accordance with their life context.

Keywords: Students of Mahamakut Buddhist University Srithammakosokkarat Campus, Sustainable Consumption Behavior, Middle Way (Majjhima Patipada)

1. บทนำ

ในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย พฤติกรรมการบริโภคของประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างมากจากกระแสโลกาภิวัตน์ ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี และวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่เน้นความสะดวกสบาย ความทันสมัย และการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ผ่านสินค้าและบริการต่าง ๆ การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ยิ่งทำให้การบริโภคมีความรวดเร็วและเข้าถึงได้ง่ายมากขึ้น ส่งผลให้การตัดสินใจใช้จ่ายของผู้คนในปัจจุบันไม่ได้ขึ้นอยู่กับความจำเป็นขั้นพื้นฐาน แต่ยังเกี่ยวข้องกับค่านิยม ภาพลักษณ์ทางสังคม และแรงกดดันจากกลุ่มเพื่อน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีผลต่อวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามการบริโภคที่ขาดความพอดีอาจนำไปสู่ปัญหาทางการเงินส่วนบุคคล หนี้สิน การขาดวินัยในการใช้จ่าย ตลอดจนความเครียดและความไม่มั่นคงทางจิตใจ ในระดับมหภาค การบริโภคเกินความจำเป็นอาจส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การทำความเข้าใจพฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษาในเชิงลึกจึงมีความสำคัญทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และจริยธรรม

ในบริบทของสถาบันอุดมศึกษาทางพระพุทธศาสนา เช่น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งมีพันธกิจในการส่งเสริมการศึกษาทั้งด้านวิชาการและด้านคุณธรรม การดำเนินชีวิตของนักศึกษาย่อมถูกคาดหวังให้สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลัก “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือทางสายกลาง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อหลีกเลี่ยงความสุดโต่งทั้งสองด้าน ได้แก่ การหมกมุ่นในกามสุข และการทรมานตนอย่างเกินควร หลักมัชฌิมาปฏิปทาจึงมิใช่เพียงแนวทางปฏิบัติทางจิตวิญญาณ แต่ยังเป็นกรอบคิดที่สามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมถึงการบริโภคอย่างพอเหมาะพอดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2548))

ในทางพุทธปรัชญา การบริโภคมิได้ถูกมองในฐานะการตอบสนองตัณหา หากแต่ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญาและความเข้าใจในคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งที่บริโภค พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2557) ได้อธิบายว่า การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมควรตั้งอยู่บนความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการรู้จักพิจารณาเหตุและผลอย่างรอบคอบ หลักดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตมากกว่าการสะสมวัตถุ ดังนั้น การศึกษาพฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษาในกรอบมัชฌิมาปฏิปทาจึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมกับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศกราช หอเรียนจังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม จังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่ที่มีทั้งชุมชนชาวพุทธและชาวมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกัน การดำรงชีวิตของนักศึกษาจึงอยู่ท่ามกลางบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างทางค่านิยมและรูปแบบการบริโภค การศึกษาพฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษาในบริบทดังกล่าวจึงมีความสำคัญ

ในการทำความเข้าใจว่า นักศึกษาสามารถประยุกต์ใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทาในการตัดสินใจใช้ง่ายและดำรงชีวิตได้อย่างไร ท่ามกลางแรงกระตุ้นจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม

การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา ในมุมมองหลักมัชฌิมาปฏิปทา เพื่อทำความเข้าใจมิติของ ความพอดี ความสมดุล และการใช้ปัญญาในการบริโภค โดยใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพในการสำรวจ ประสพการณ์ ความคิดเห็น และกระบวนการตัดสินใจของนักศึกษา การศึกษาในลักษณะนี้จะช่วยให้เห็นภาพ เชิงลึกของแรงจูงใจ ค่านิยม และกระบวนการคิดที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมการบริโภค ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ อย่างครบถ้วนด้วยตัวเลขหรือข้อมูลเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาการวิเคราะห์พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งมีความสำคัญทั้ง ในมิติทางทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลในสังคม ร่วมสมัย และเสริมสร้างแนวทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาทางจิตใจตามหลัก พระพุทธศาสนา

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขต ศรีธรรมมาโคกราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา

2.2 เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขต ศรีธรรมมาโคกราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขต ศรีธรรมมาโคกราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) (สุรางค์ จันทวานิช, 2557) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

3.1 การศึกษาทบทวนเอกสาร

การศึกษาค้นคว้านี้ได้ดำเนินการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริโภค และการบริโภคตามหลัก มัชฌิมาปฏิปทา โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์และแหล่งข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

ก. ชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์หลักทางพระพุทธศาสนา ใช้เป็นแหล่งข้อมูลต้นฉบับสำหรับการศึกษาหลักธรรมและแนวคิดทางพุทธปรัชญาโดยตรง

ข. **ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)** ได้แก่ ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ ตีความ และเรียบเรียงโดยนักวิชาการหรือผู้ศึกษาอื่นที่ได้ดำเนินการไว้ก่อนหน้า ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้ประกอบการศึกษาวิจัย อาทิ หนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ บทความวิจัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กำหนดคุณสมบัติเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโคราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลาที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1-4 (นักศึกษาบรรพชิตและคฤหัสถ์)

ในเบื้องต้นกำหนดกลุ่มเป้าหมายชั้นปีละ 4 รูป/คน รวมจำนวน 16 รูป/คน และดำเนินการเก็บข้อมูลโดยยึดหลักความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) กล่าวคือ เมื่อข้อมูลที่ได้รับมีลักษณะซ้ำซ้อนและไม่ปรากฏประเด็นใหม่เพิ่มเติมจึงยุติการเก็บข้อมูล

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือคือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยแบบสัมภาษณ์มีลักษณะแบบมีโครงสร้าง ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Form) โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งกำหนดโครงสร้างของเครื่องมือตามวัตถุประสงค์ โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ประเด็น คือ

ประเด็นที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ประเด็นที่ 2 พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโคราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา

ประเด็นที่ 3 พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโคราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา ในมุมมองหลักมัชฌิมาปฏิปทา

3.4 การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล

ผู้วิจัยทำการหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องและความครอบคลุมของเนื้อหาที่ต้องการศึกษา จำนวน 3 รูป/คน เพื่อหา ค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา (Content Validity Index : CVI) ใช้เกณฑ์ความเห็นสอดคล้องกัน และการยอมรับของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีค่า CVI 0.80 ขึ้นไป โดยผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบความชัดเจนของเนื้อหาแบบสัมภาษณ์ ให้ข้อเสนอแนะ และแก้ไขปรับปรุงคำถามให้ตรงกับวัตถุประสงค์มากขึ้น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่มีความสำคัญด้วยการใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) โดยได้มีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) คือ การพิจารณาถึง เวลา สถานที่ บุคคล การถามคำถามซ้ำ หรือคำถามเดิมในช่วงวัน เวลาอื่น สถานที่อื่น หรือคำถามเดิมกับคนอื่น ๆ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล

พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) กล่าวคือ จัดจำแนกข้อมูลที่ได้มาตามวัตถุประสงค์ เขียนรวบรวมนออกมาตามเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงไว้ แบ่งหัวข้อของข้อมูลตามสิ่งที่ได้มา ออกเป็นประเด็นสำคัญแล้วพรรณนาวิเคราะห์สร้างข้อสรุปตามวัตถุประสงค์

4. ผลการวิจัย

การผลการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา” สามารถสรุปผลได้ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาพฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา ซึ่งผลการศึกษาแบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) ด้านปัจจัยส่วนบุคคล ผลการวิจัย พบว่า พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษาในปัจจุบัน สะท้อนความพยายามในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีจำกัด นักศึกษาส่วนใหญ่วางแผนการใช้จ่ายในระดับพื้นฐาน เช่น การกำหนดงบประมาณรายเดือน การแยกค่าใช้จ่ายที่จำเป็นออกจากค่าใช้จ่ายเพื่อความพึงพอใจ และการใช้แอปพลิเคชันธนาคารเพื่อติดตามรายจ่าย อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการวางแผน แต่การตัดสินใจซื้อยังคงได้รับอิทธิพลจากอารมณ์ ความเครียด และแรงจูงใจระยะสั้น เช่น การให้รางวัลตนเองหลังสอบเสร็จ หรือการซื้อสินค้าช่วงโปรโมชั่น นอกจากนี้ บุคลิกภาพและค่านิยมส่วนบุคคลมีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบการบริโภค โดยที่นักศึกษาได้ให้ความสำคัญกับความคุ้มค่าและพิจารณาก่อนซื้อ ขณะที่บางคนให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์และการแสดงตัวตนผ่านสินค้า เช่น เสื้อผ้า หรือไลฟ์สไตล์การแต่งตัว จึงเป็นลักษณะเด่นของการบริโภคในกลุ่มนี้

2) ปัจจัยด้านสังคมในยุคดิจิทัล ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยด้านสังคมถือเป็นแรงกระตุ้นที่กำหนดพฤติกรรมการบริโภคที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอิทธิพลจากสื่อสังคมออนไลน์และกลุ่มเพื่อน นักศึกษาที่ได้รับข้อมูลสินค้าและบริการผ่านทางออนไลน์ ซึ่งทำให้เกิดการรับรู้ซ้ำ ๆ จนนำไปสู่การซื้อ เป็นปรากฏการณ์การบริโภคตามกระแส และความกลัวตกกระแส เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทั่วไป อีกทั้งกลุ่มเพื่อนยังมีอิทธิพลสำคัญต่อนักศึกษา เช่น การเลือกร้านอาหาร การแต่งกาย หรือกิจกรรมยามว่าง ซึ่งส่งผลให้การบริโภคมีลักษณะสอดคล้องกับกลุ่มเพื่อน เพื่อรักษาความสัมพันธ์และการยอมรับทางสังคม ขณะเดียวกัน ครอบครัวก็มีบทบาทในเชิงการปลูกฝังทัศนคติด้านการเงิน เช่น ความประหยัด อดออมหรือการหลีกเลี่ยงหนี้สิน ดังนั้น พฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษาจึงมีผลมาจากแรงกดดันทางสังคมและการตัดสินใจของตนเอง

3) ปัจจัยด้านประเพณีและวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะท้องถิ่นภาคใต้ บริบทของจังหวัดสงขลา เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ส่งผลต่อรูปแบบการบริโภคของนักศึกษาอย่างมาก ความหลากหลาย

ทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น ไทยพุทธ ไทยมุสลิม และไทยเชื้อสายจีน ทำให้เกิดการบริโภคที่เปิดกว้างและยืดหยุ่นตามเทศกาลหรือกิจกรรมทางศาสนา ตัวอย่างเช่น การเลือกซื้ออาหารเฉพาะช่วงเทศกาล การร่วมทำบุญ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน นอกจากนี้ การสนับสนุนสินค้าท้องถิ่น เช่น ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านหรือสินค้าแปรรูป สะท้อนความผูกพันกับชุมชน แม้ว่าปัจจัยด้านราคาจะยังมีบทบาทในการตัดสินใจ แต่แนวโน้มของคนรุ่นใหม่เริ่มให้ความสำคัญกับการบริโภคที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมากขึ้น การบริโภคจึงไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรมด้วย

4) ปัจจัยด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัย พบว่า สภาพภูมิอากาศของภาคใต้ที่มีความร้อนชื้นและฝนตกชุก ส่งผลโดยตรงต่อรูปแบบการบริโภค นักศึกษามีแนวโน้มบริโภคเครื่องดื่มเย็น เสื้อผ้าที่ระบายอากาศได้ดี และอุปกรณ์ป้องกันฝนในช่วงฤดูมรสุม ปัจจัยทางธรรมชาติจึงเป็นตัวกำหนดความต้องการสินค้าในชีวิตประจำวันอย่างชัดเจน ในด้านสิ่งแวดล้อม นักศึกษาให้ความสนใจเรื่องความยั่งยืนเพิ่มขึ้น เช่น การพกถุงผ้าลดการใช้พลาสติก หรือเลือกสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจยังอยู่ภายใต้ข้อจำกัดด้านราคาและความสะดวก เป็นการลดแรงจูงใจในการซื้อได้ ดังนั้น แม้แนวคิดการบริโภคอย่างยั่งยืนจะเติบโต แต่ยังคงต้องอาศัยแรงสนับสนุนจากโครงสร้างเศรษฐกิจและนโยบายสาธารณะจากรัฐ

4.2 ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาเขตศรีธรรมมาศกราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา ในมุมมองหลักมัชฌิมาปฏิบัติ ซึ่งผลการวิเคราะห์แบ่งเป็น 4 ด้านดังนี้

1) ด้านศีล (ความพอประมาณและความรับผิดชอบทางจริยธรรม) ผลการวิจัยพบว่า ในมุมมองของนักศึกษา การบริโภคไม่ได้พิจารณาเพียงความต้องการส่วนตัว แต่เริ่มคำนึงถึงความถูกต้องและความเหมาะสมมากขึ้น เช่น การหลีกเลี่ยงสินค้าที่ขัดต่อศีลธรรม หรือผิดกฎหมาย สินค้าที่ฟุ่มเฟือยเกินฐานะ หรือสินค้าที่อาจส่งผลเสียต่อสังคม แม้ไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างเคร่งครัดทุกครั้ง แต่มีแนวโน้มมีความตระหนักและพยายามไม่บริโภคเกินกำลังของตน หลักของศีลจึงสะท้อนออกมาในรูปแบบของการควบคุมความโลภและการมีความรับผิดชอบต่อการใช้จ่าย

2) ด้านสมาธิ (ความมีสติและการควบคุมตนเอง) ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่ยอมรับว่ามีการขาดสติ โดยเฉพาะการซื้อสินค้าผ่านสื่อออนไลน์หรือช่วงโปรโมชั่น อาจทำให้ใช้จ่ายเกินความจำเป็น อย่างไรก็ตาม หลายคนพยายามฝึกไตร่ตรองก่อนซื้อ เช่น การตั้งคำถามกับตนเองว่าสินค้านั้นจำเป็นจริงหรือไม่ หรือการเว้นระยะเวลาเพื่อคิดทบทวนก่อนตัดสินใจ หลักสมาธิในที่นี้จึงหมายถึงการมีสติรู้เท่าทันแรงกระตุ้นทางอารมณ์ และควบคุมตนเองไม่ให้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสบริโภคนิยม

3) ด้านปัญญา (การพิจารณาเหตุผลและผลกระทบ) ผลการวิจัยพบว่า การบริโภคอย่างมีปัญญานำมาจากการพิจารณาคุณค่า คุณค่าที่แท้จริงของสินค้า และผลกระทบระยะยาว ทั้งในด้านการเงิน สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม นักศึกษาที่ตระหนักถึงหลักทางสายกลางมักมองว่าการใช้จ่ายอย่างพอดีช่วยลด

ความเครียดทางการเงินและสร้างความมั่นคงในชีวิต การประยุกต์ใช้ปรัชญาปฏิบัติกับการบริโภคจึงหมายถึง การไม่สุดโต่งทั้งในด้านความฟุ่มเฟือยหรือความตระหนี่เกินไป แต่เลือกบริโภคอย่างสมดุล มีเหตุผล และเหมาะสมกับบริบทชีวิตของตนเอง

5. อภิปรายผล

5.1 อภิปรายพฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาเขต ศรีธรรมมาโคตรราช ห้องเรียนจังหวัดสงขลา

1) ด้านบุคคล ผลการศึกษาที่พบว่านักศึกษา มีการวางแผนการใช้จ่ายขั้นพื้นฐาน แยกค่าใช้จ่ายที่จำเป็นออกจากค่าใช้จ่ายเพื่อความพึงพอใจ แต่ยังได้รับอิทธิพลจากอารมณ์และแรงจูงใจระยะสั้น สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “เหตุผลจำกัด” ของ Simon (1957) ที่เสนอว่าการตัดสินใจของมนุษย์ไม่ได้เป็นเหตุผลสมบูรณ์ หากแต่อยู่ภายใต้ข้อจำกัดด้านข้อมูลและอารมณ์ ขณะเดียวกัน พฤติกรรมการให้รางวัลตนเอง หรือซื้อช่วงโปรโมชั่น สามารถอธิบายผ่านแนวคิดการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ของ Belk (1988) ซึ่งมองว่าสินค้าเป็นเครื่องมือสะท้อนอัตลักษณ์และตัวตน และยังสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (อภิชัย พันธเสน, 2560) ที่เน้นความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน สามารถอธิบายความพยายามของนักศึกษาในการแยก “ความจำเป็น” ออกจาก “ความพึงพอใจ” ได้อย่างชัดเจน จึงเห็นได้ว่าพฤติกรรมการบริโภคส่วนบุคคลของนักศึกษาเป็นการผสมผสานระหว่างแรงจูงใจทางอารมณ์กับกรอบคิดเรื่องความพอประมาณ

2) ด้านปัจจัยด้านสังคม อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์และกลุ่มเพื่อนที่มีต่อการบริโภค สอดคล้องกับทฤษฎีอิทธิพลทางสังคม (Social Influence Theory) ของ Kelman (1958) ซึ่งอธิบายว่าบุคคลปรับพฤติกรรมเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากกลุ่ม นอกจากนี้ แนวคิดการบริโภคเพื่อแสดงสถานะ (conspicuous consumption) ของ Veblen (1899) ยังสามารถอธิบายพฤติกรรมการบริโภคตามกระแส หรือความกลัวตกเทรนด์ได้ และยังสอดคล้องกับ เสรี วงษ์มณฑา (2542) อธิบายว่าพฤติกรรมผู้บริโภคไทยได้รับอิทธิพลจากกลุ่มอ้างอิง อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในสังคมที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังนั้น ผลการศึกษานี้จึงสอดคล้องทั้งแนวคิดตะวันตกและบริบทสังคมไทย ที่ชี้ว่าการบริโภคมิได้เป็น การตัดสินใจโดดเดี่ยว แต่เป็นผลจากแรงกดดันและบรรทัดฐานทางสังคม

3) ด้านปัจจัยด้านประเพณีและวัฒนธรรม ท้องถิ่นภาคใต้การที่บริบทวัฒนธรรมของ จังหวัดสงขลาส่งผลต่อรูปแบบการบริโภค สอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมกับพฤติกรรมผู้บริโภคของ Hofstede (2001) ที่ชี้ว่าค่านิยมทางวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจบริโภคอย่างลึกซึ้ง การเลือกบริโภค ตามเทศกาลหรือกิจกรรมศาสนาแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของค่านิยมส่วนรวมที่เด่นในสังคมเอเชีย ในบริบทไทย แนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ของอังจนา ธารพร (2562) ชี้ว่าการบริโภคโดยทำหน้าที่ เป็น “มูลค่าเพิ่ม” ที่เปลี่ยนวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ประเพณี และสถานที่ท่องเที่ยว ให้กลายเป็นสินค้าและบริการเชิง สร้างสรรค์ (Creative Consumption) ซึ่งสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Value) โดยเปลี่ยนความเชื่อ

และเอกลักษณ์ท้องถิ่นให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่จับต้องได้และตอบโจทย์ไลฟ์สไตล์ผู้บริโภคยุคใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่าแม้ราคาจะมีบทบาท แต่คนรุ่นใหม่เริ่มตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมมากขึ้น

4) ด้านปัจจัยด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อิทธิพลของภูมิอากาศต่อพฤติกรรมผู้บริโภคสามารถอธิบายผ่านแนวคิดสิ่งแวดล้อมกำหนดพฤติกรรม ที่เสนอว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพมีผลต่อรูปแบบการดำรงชีวิต (Kotler & Keller, 2016) ขณะเดียวกัน ความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมของนักศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดการบริโภคอย่างยั่งยืน (sustainable consumption) ของ Jackson (2005) ที่ชี้ว่าผู้บริโภครุ่นใหม่เริ่มตระหนักถึงผลกระทบระยะยาว และยังสอดคล้องกับ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (อภิชัย พันธเสน, 2560) ที่เน้นความสมดุลและความยั่งยืน สามารถเชื่อมโยงกับการลดการใช้ทรัพยากรและการเลือกสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาที่พบว่าราคาและความสะดวกยังเป็นอุปสรรค สอดคล้องกับงานของ Peattie (2010) ที่ระบุว่าความตั้งใจด้านสิ่งแวดล้อมมักไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมจริง (attitude-behavior gap)

5.2 อภิปรายพฤติกรรมผู้บริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาเขตศรีธรรมราช หนองเรียนจังหวัดสงขลา ในมุมมองหลักปรัชญาปฏิบัติ

1) ด้านศีล (ความพอประมาณและความรับผิดชอบทางจริยธรรม) ผลการวิเคราะห์พบว่า นักศึกษามีแนวโน้มคำนึงถึงความเหมาะสมทางศีลธรรมในการบริโภค เช่น การหลีกเลี่ยงสินค้าที่ผิดกฎหมาย ขัดต่อศีลธรรม หรือเกินฐานะ สะท้อนแนวคิดเรื่อง “การบริโภคอย่างมีจริยธรรม” (ethical consumption) ซึ่งสอดคล้องกับ Shaw และ Shiu (2003) ที่อธิบายว่าผู้บริโภคจำนวนมากตัดสินใจซื้อโดยพิจารณาประเด็น คุณธรรมและผลกระทบต่อสังคมควบคู่กัน ในบริบทพุทธศาสนา แนวคิดมัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎก (ที.ม. 10/299/348) เน้นการหลีกเลี่ยงความสุดโต่งทั้งด้านความฟุ่มเฟือยและความทรมานตน หลักศีลจึงทำหน้าที่ควบคุม “ความอยาก” ไม่ให้เกินขอบเขต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความพอประมาณและความมีเหตุผล (อภิชัย พันธเสน, 2560) ผลการศึกษาจึงสะท้อนว่าการบริโภคของนักศึกษา กลุ่มนี้มีฐานคิดเชิงจริยธรรมกำกับอยู่ แม้ยังไม่สมบูรณ์ในทางปฏิบัติ

2) ด้านสมาธิ (ความมีสติและการควบคุมตนเอง) ผลการศึกษาที่พบว่านักศึกษาตระหนักถึง ปัญหาการใช้จ่ายตามอารมณ์ โดยเฉพาะจากสื่อออนไลน์ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “การควบคุมตนเอง” (self-control theory) ที่เสนอว่าความสามารถในการยับยั้งแรงกระตุ้นมีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการใช้จ่าย (Baumeister, 2002) นอกจากนี้ พฤติกรรมซื้อแบบฉาบฉวย ยังได้รับการอธิบายโดย Rook (1987) ว่าเป็นผลจากแรงกระตุ้นทางอารมณ์มากกว่าเหตุผล ในมิติทางพุทธปรัชญา สมาธิหมายถึงการตั้งจิตมั่น รู้เท่าทันอารมณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) การที่นักศึกษาพยายามเว้นระยะก่อนซื้อหรือไตร่ตรองความจำเป็น จึงสะท้อนการประยุกต์ใช้หลักสติสมาธิในการบริโภค เพื่อลดการตกอยู่ภายใต้กระแสบริโภคนิยมสมัยใหม่

3) ด้านปัญญา (การพิจารณาเหตุผลและผลกระทบ) การพิจารณาความคุ้มค่าและผลกระทบระยะยาว สอดคล้องกับแนวคิด “เหตุผลจำกัด” (bounded rationality) ของ Simon (1957) ที่ชี้ว่ามนุษย์

พยายามตัดสินใจอย่างมีเหตุผลภายใต้ข้อจำกัดข้อมูล ขณะเดียวกัน แนวคิดการบริโภคอย่างยั่งยืน (sustainable consumption) ของ Jackson (2005) อธิบายว่าผู้บริโภคใหม่เริ่มคำนึงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตระยะยาว ในทางพุทธศาสนา ปัญญาเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความเข้าใจตามความเป็นจริง และนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างสมดุล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548) ผลการศึกษาจึงสะท้อนว่าการบริโภคตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาไม่ใช่เพียงการประหยัด แต่เป็นการเลือกบริโภคอย่างมีเหตุผล ไม่สุดโต่ง และสอดคล้องกับบริบทชีวิตของตนเอง

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยที่พบว่านักศึกษามีความพยายามบริโภคอย่างพอประมาณ มีสติ และคำนึงถึงผลกระทบ แต่ยังเผชิญแรงกระตุ้นจากสื่อออนไลน์และข้อจำกัดด้านรายได้ จึงมีข้อเสนอเชิงนโยบายดังนี้

(1) มหาวิทยาลัยควรบูรณาการหลักมัชฌิมาปฏิปทาในกิจกรรมพัฒนานักศึกษาควรจัดกิจกรรมหรือรายวิชาที่ส่งเสริมการบริโภคอย่างมีสติ (mindful consumption) เช่น เวิร์กช็อป (Workshop) การวางแผนการเงิน การตระหนักรู้ด้านจริยธรรมผู้บริโภค และการใช้สื่อออนไลน์อย่างรู้เท่าทัน เพื่อเสริมสร้างศีล สมาธิ และปัญญาในการใช้จ่าย

(2) ส่งเสริมสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการบริโภคอย่างพอเพียง จากผลการวิจัยที่พบว่าราคาและความสะดวกมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ มหาวิทยาลัยควรสนับสนุนร้านค้าภายในที่มีราคายุติธรรม โปร่งใส และส่งเสริมสินค้าท้องถิ่นหรือสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในราคาที่เข้าถึงได้

(3) พัฒนานโยบายสื่อสารสร้างค่านิยม “พอดี ไม่สุดโต่ง” ควรมีการรณรงค์สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ให้คุณค่ากับความพอประมาณ มากกว่าการบริโภคตามกระแส เพื่อลดแรงกดดันทางสังคมในกลุ่มนักศึกษา โดยอาศัยสื่อของมหาวิทยาลัยเป็นเครื่องมือหลัก

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรศึกษาเรื่อง “การพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างศีล สมาธิ ปัญญา กับพฤติกรรมการบริโภคอย่างยั่งยืนของนักศึกษา”

(2) ควรศึกษาเรื่อง “อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการเบี่ยงเบนจากหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการบริโภคของนักศึกษามหาวิทยาลัยสายพุทธศาสนา”

(3) ควรศึกษาเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการบริโภคอย่างมีสติในสถาบันอุดมศึกษาภาคใต้: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)”

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัยนี้ คือ การนำหลักมัชฌิมาปฏิปทาใช้เป็นกรอบทฤษฎีกำกับพฤติกรรมผู้บริโภค กล่าวคือ การบริโภคอย่างพอดีไม่ได้เกิดจากปัจจัยทางรายได้เพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจาก

กระบวนการพัฒนาภายในที่ประกอบด้วยจริยธรรม สติ และปัญญา ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่ความสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ และความยั่งยืนในระยะยาว

จากผลการวิจัย พบว่า โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงกระบวนการของพฤติกรรมการบริโภค เริ่มจากระดับ “แรงกระตุ้นภายนอก” ซึ่งประกอบด้วยอารมณ์ สื่อออนไลน์ โปรโมชัน กลุ่มเพื่อน และค่านิยมทางสังคม ปัจจัยเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นบริบทแวดล้อมที่ส่งอิทธิพลโดยตรงต่อความต้องการและการตัดสินใจของผู้บริโภค ซึ่งสะท้อนว่าพฤติกรรมการบริโภคมิได้เกิดขึ้นโดยลำพัง แต่อยู่ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เร้าเร้าและสร้างแรงกดดันอย่างต่อเนื่อง

ขณะที่ “กระบวนการตัดสินใจบริโภค” ซึ่งเป็นพื้นที่เชิงจิตวิทยาที่ความจำเป็น ความต้องการ และการเป็นการสร้างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กันกับการตัดสินใจ และมีความพยายามวางแผนและใช้เหตุผลในการใช้จ่าย แต่การตัดสินใจยังแฝงด้วยแรงจูงใจทางอารมณ์และความต้องการการยอมรับทางสังคม จึงเกิดความตึงเครียดระหว่างเหตุผลกับแรงกระตุ้นอยู่เสมอ

เมื่อนำหลักธรรม “มัชฌิมาปฏิปทา” อันเป็นกลไกกำกับภายใน (internal regulatory mechanism) ที่ทำหน้าที่ปรับสมดุลพฤติกรรมการบริโภคผ่านองค์ประกอบสามประการ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ศีลทำหน้าที่กำหนดกรอบจริยธรรมของการบริโภค โดยควบคุมไม่ให้เกิดการใช้จ่ายละเมิดหลักความเหมาะสมหรือเกินศักยภาพของตน สมาธิทำหน้าที่เสริมสร้างสติและการยับยั้งชั่งใจ เพื่อป้องกันการตัดสินใจภายใต้แรงกระตุ้นฉับพลัน ขณะที่ปัญญาทำหน้าที่พิจารณาเหตุผล ความคุ้มค่า และผลกระทบระยะยาวในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

เมื่อการบูรณาการองค์ประกอบทั้งสามก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงสมดุล คือ “การบริโภคอย่างพอดี” ซึ่งมีใช้การลดทอนการใช้จ่ายเพียงเชิงปริมาณ แต่เป็นกระบวนการตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม สติ และเหตุผลอย่างสอดคล้องกัน ดังนั้น การประยุกต์หลักมัชฌิมาปฏิปทาสามารถทำหน้าที่เป็นกรอบทฤษฎีเชิงบูรณาการในการอธิบายและกำกับพฤติกรรมผู้บริโภคในบริบทสังคมร่วมสมัยได้อย่างเป็นระบบ

8. เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุภาวงศ์ จันทวานิช. (2557). วิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี วงษ์มณฑา. (2542). *การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค*. กรุงเทพฯ: ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์.

- อัจฉนา ชราพร. (2562). การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมประเภทของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา แบรินด์ “โฮเลน (HOLEN)”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม.
- อภิชัย พันธเสน. (2560). เศรษฐกิจพอเพียง พระอัจฉริยภาพและพระมหากรุณาธิคุณของในหลวงรัชกาลที่ ๙. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- Baumeister, R. F. (2002). Yielding to temptation: Self-control failure, impulsive purchasing, and consumer behavior. *Journal of Consumer Research*, 28(4), 670–676.
- Belk, R. W. (1988). Possessions and the extended self. *Journal of Consumer Research*, 15(2), 139–168. <https://doi.org/10.1086/209154>
- Hofstede, G. (2001). *Culture’s consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations* (2nd ed.). Sage Publications.
- Jackson, T. (2005). *Motivating sustainable consumption: A review of evidence on consumer behaviour and behavioural change*. Sustainable Development Research Network.
- Kelman, H. C. (1958). Compliance, identification, and internalization: Three processes of attitude change. *Journal of Conflict Resolution*, 2(1), 51–60. <https://doi.org/10.1177/002200275800200106>
- Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing management* (15th ed.). Pearson.
- Peattie, K. (2010). Green consumption: Behavior and norms. *Annual Review of Environment and Resources*, 35, 195–228. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-032609-094328>
- Rook, D. W. (1987). The buying impulse. *Journal of Consumer Research*, 14(2), 189–199.
- Shaw, D., & Shiu, E. (2003). Ethics in consumer choice. *Journal of Consumer Behaviour*, 2(2), 148–160.
- Simon, H. A. (1957). *Models of man: Social and rational*. Wiley.
- Veblen, T. (1899). *The theory of the leisure class*. Macmillan

ปัญญาแห่งสัญชาตญาณ : ความรู้เบื้องหลังจิตสำนึกของมนุษย์
THE INTUITIVE WISDOM : THE KNOWLEDGE BEHIND HUMAN
CONSCIOUSNESS

พระธีรพล ญฐิติโก (บัวทอง)¹, พัชริน จินดาปทีป^{2*}

PHRATERAPON NUTTHIKO¹, PATCHARIN JINDAPATEEP^{2*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY

²มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

²KASETSART UNIVERSITY

*Corresponding Author E-mail: benedit8263@gmail.com,

บทความวิชาการ (Academic Article)

RECEIVED 5 FEBRUARY 2026, REVISED 19 MARCH 2026, ACCEPTED 10 APRIL 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีเป็นการวิเคราะห์เชิงเอกสาร (documentary research) ในเรื่องของปัญญาแห่งสัญชาตญาณความรู้เบื้องหลังจิตสำนึกของมนุษย์ พบว่า ปัญญาแห่งสัญชาตญาณนั้นเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องผ่านการเรียนรู้และมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจ บทความนี้จึงได้ผสมผสานแนวคิดจากปรัชญาและทฤษฎีทางจิตวิทยาสมัยใหม่ เพื่อวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างความรู้พื้นฐานและปัญญาแห่งสัญชาตญาณ เช่น แนวคิดของ “ชาร์ลส์ ดาร์วิน” ที่มองว่าสัญชาตญาณเป็นความรู้ที่สืบทอดทางพันธุกรรมเพื่อความอยู่รอด การที่สัตว์สามารถคาดการณ์ภัยพิบัติได้โดยอัตโนมัติ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดของ “ฌอง-ปอล ซาทร์” ที่เชื่อว่า ความรู้ที่แท้จริงเกิดจากการ ตระหนักรู้ในตัวเองและการเลือกอย่างอิสระของแต่ละบุคคล เป็นความจริงที่อยู่เหนือกาลเวลาและผัสสะ นอกจากนี้แนวคิดของ “เฮราคลิตุส” เชื่อว่าความจริงแท้ขึ้นอยู่กับเหนือกาลเวลา และการรับรู้ทางประสาทสัมผัส เชื่อว่าการตัดสินใจของเราเป็นเพียงความจริงในมุมมองของตัวเอง ดังนั้น ปัญญาแห่งสัญชาตญาณนี้อาจจะมีรากฐานมาจากกลไกความจำอัตโนมัติ หรือแรงผลักดันทางอารมณ์ เช่น พลังความรัก ซึ่งมีอำนาจเหนือกระบวนการคิดได้จิตสำนึกที่ยุ่ยากทำให้มนุษย์ตัดสินใจได้อย่างฉับไวโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการประมวลผลของสมอง

คำสำคัญ: ปัญญา, สัญชาตญาณ, จิตสำนึกของมนุษย์

ABSTRACT

This academic article employs documentary research to examine intuitive intelligence as a form of knowledge underlying human consciousness. The study finds that intuitive intelligence is a type of knowledge that arises without the need for prior learning and significantly influences decision-making processes. Accordingly, the article integrates philosophical perspectives with modern psychological theories to analyze the interaction between fundamental knowledge structures and intuitive intelligence. For instance, the concept of Charles Darwin views instinct as inherited knowledge essential for survival, as seen in animals' ability to anticipate danger automatically. This differs from the perspective of Jean-Paul Sartre, who argues that true knowledge emerges from self-awareness and the exercise of individual freedom, existing beyond time and sensory experience. Similarly, Heraclitus proposes that ultimate reality transcends time and sensory perception, and that human decisions reflect only subjective interpretations of truth. Therefore, intuitive intelligence may originate from automatic memory mechanisms or emotional drives, such as love, which can override complex subconscious cognitive processes, enabling humans to make rapid decisions without relying on deliberate mental computation.

Keywords: Intelligence, Instinct, Human Consciousness

1. บทนำ

ในขณะที่เรากำลังตัดสินใจเลือกทางเดินในชีวิต หรือแม้แต่การหลบหลีกอันตรายที่มองไม่เห็นหลายครั้งเรากลับพบว่ามี “เสียงกระซิบ” บางอย่างที่ตั้งขึ้นในใจก่อนที่จะเริ่มทำงานเสียด้วยซ้ำ เรามักเรียกสิ่งนี้ว่า “สัญชาตญาณ” หรือ “ความรู้สึกจากส่วนลึก” ซึ่งในอดีตมักถูกมองว่าเป็นเรื่องของโซกลางหรือความมกมาย แต่ในโลกวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ “สัญชาตญาณ” ไม่ใช่เรื่องลึกลับอีกต่อไป แต่มันคือ รูปแบบการประมวลผลข้อมูลขั้นสูงของสมองมนุษย์ที่ทำงานอยู่ภายใต้ระดับจิตสำนึกมนุษย์มีระบบการเรียนรู้แบบจดจำรูปแบบที่ทรงพลังอย่างมหาศาลถูกบันทึกไว้ในระดับจิตใต้สำนึก ซึ่งเปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางชีวิต แต่คำถามสำคัญคือเราจะควบคุมเข็มทิศนี้ให้มุ่งไปสู่ทิศทางที่เราต้องการได้อย่างไร คำตอบนั้นซ่อนอยู่ในศาสตร์ที่เรียกว่า NLP (Neuro-Linguistic Programming) หรือโปรแกรมภาษาสื่อประสาท (อูรสา พรหมทา, 2564) ซึ่งอาจเป็นหนึ่งในกุญแจสำคัญในการไขรหัสการทำงานของสมอง ในมุมมองทางวิวัฒนาการของ “ชาร์ลส์ ดาร์วิน” (Charles Darwin) เชื่อว่ามนุษย์ไม่ได้เกิดมาเป็นเพียง “กระดากที่ว่างเปล่า” แต่เราล้วนครอบครองชุดข้อมูลมหาศาลที่เรียกว่า “ความรู้ก่อนประสบการณ์” (A Priori Knowledge) ซึ่งถูกจารึกไว้ในรหัสพันธุกรรมผ่านการหล่อหลอมของกาลเวลานับล้านปีการเข้าใจถึง “ปัญญาแห่งสัญชาตญาณ” (Casullo Albert, 2003) ตามแนวคิดของ “ชาร์ลส์ ดาร์วิน” จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยให้เราเข้าถึงศักยภาพสูงสุดของจิตใต้สำนึก

บทความวิชาการนี้มุ่งสำรวจ “พลวัตทางญาณวิทยา” ของมนุษย์ โดยบูรณาการมุมมองของเฮราคลิตัส Heraclitus, ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) และ ฌอง-ปอล ซาทร์ Jean-Paul Sartre เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “ความรู้ที่ติดตัวมาแต่กำเนิด” กับ “การเรียนรู้จาก

ประสบการณ์” ในกระบวนการตัดสินใจที่มีความซับซ้อน เพื่อพัฒนาเครื่องมือทางความคิดที่ช่วยเสริมศักยภาพในการจำแนกแยกแยะระหว่าง “ความจริง” กับ “สิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น” ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจเชิงลึกต่อธรรมชาติของการรู้และการตัดสินใจของมนุษย์ในที่สุด

บทความวิชาการนี้จะสำรวจแนวคิดเรื่องพลวัตทางญาณวิทยาของมนุษย์ โดยอาศัยการผสมผสานระหว่างมุมมองผ่านแนวคิดนักวิชาการ 3 ท่าน คือ ชาร์ลส์ ดาร์วิน, ฌอง-ปอล ซาทร์ และเฮราคลิตุส วิเคราะห์ว่าความรู้ที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและการเรียนรู้จากประสบการณ์นั้นมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไรในกระบวนการตัดสินใจที่ซับซ้อนเชิงความรู้ก่อนประสบการณ์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเครื่องมือทางความคิดที่จะช่วยให้เราแยกแยะความจริงจากสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด

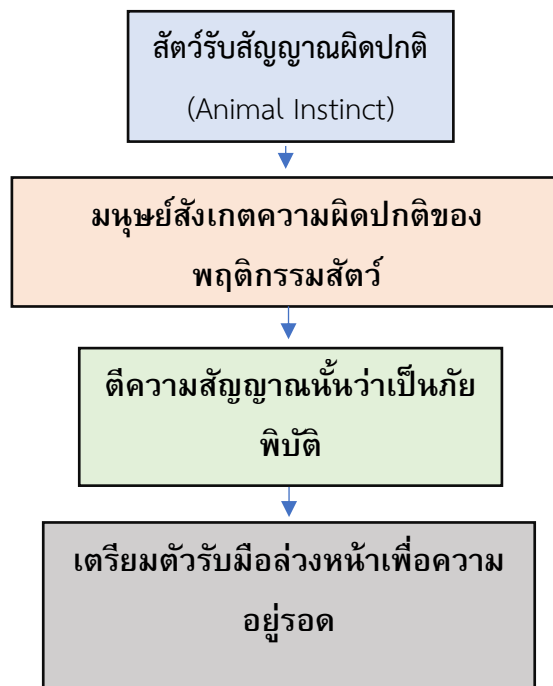
2. สัญชาตญาณความรู้ก่อนประสบการณ์

สัญชาตญาณความรู้ก่อนประสบการณ์ตามทฤษฎีของ “ชาร์ลส์ ดาร์วิน” (Charles Robert Darwin) ได้เสนอว่า ความรู้ก่อนประสบการณ์บางชนิดไม่เกี่ยวข้องกับภาษา “ดาร์วิน” เชื่อว่าสัญชาตญาณเป็นความรู้ประจำเผ่าพันธุ์ (species-specific knowledge) ที่ถูกพัฒนาขึ้นผ่านการวิวัฒนาการ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติไม่ต้องผ่านการเรียนรู้หรือการสอน สัญชาตญาณจึงเป็นเหมือนความรู้ที่แสดงออกผ่านพฤติกรรมหรือปฏิกิริยาตอบสนองทางกายภาพ สัญชาตญาณนี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นก่อนจะมีการใช้ภาษาใดๆ (Casullo Albert, 2003) ตามทฤษฎีของ “ชาร์ลส์ ดาร์วิน” นั้น สัญชาตญาณเป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตผ่านกระบวนการคัดเลือกตามธรรมชาติ เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในพันธุกรรมและส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นทำให้สิ่งมีชีวิตสามารถตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างอัตโนมัติ และเพื่อความอยู่รอดโดยไม่ต้องอาศัยการเรียนรู้หรือประสบการณ์โดยตรง “ดาร์วิน” เชื่อว่า การวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตทำให้เกิด “สัญชาตญาณ” ซึ่งเป็นความรู้ประจำพันธุ์ที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เพื่อการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ ทำให้ความรู้ในลักษณะนี้แตกต่างจากความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ เพราะเป็นปฏิกิริยาตอบสนองที่เกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ (สมักร บุราวาส, 2562) ตัวอย่างเช่น การที่เด็กเล็กๆ กลัวงูหรือเสื่อโดยสัญชาตญาณ โดยไม่จำเป็นต้องมีใครสอนว่าสัตว์เหล่านั้นเป็นอันตราย สะท้อนให้เห็นว่าความกลัวนี้เป็นความรู้ที่มีมาแต่กำเนิดและเป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการที่ช่วยให้มนุษย์รอดชีวิตมาได้

หัวข้อเปรียบเทียบ	สัญชาตญาณ (ทฤษฎีพื้นฐานของดาร์วิน)	ความรู้จากการเรียนรู้ (Empirical Knowledge)
ที่มา	พันธุกรรม / วิวัฒนาการ	ประสบการณ์ / การศึกษา
ตัวกระตุ้น	สิ่งเร้าตามธรรมชาติ	สัญลักษณ์ / ภาษา / ข้อมูล
ความเร็ว	ทันทีทันใด	ต้องผ่านการคิดประมวลผล
การส่งต่อ	สืบทอดทางสายเลือด	ส่งต่อผ่านการสอนและวัฒนธรรม

จากโมเดลนี้จะเห็นว่า สัญชาตญาณคือความจริงที่มาก่อนคำพูดการที่ได้กลั้วกล้วอันตรายโดยไม่ต้องมีใครสอน คือหลักฐานชัดเจนว่าเรามีบทเรียนจากบรรพบุรุษฝังอยู่ในตัว แตกต่างกับสัญชาตญาณของสัตว์บางชนิดที่มีความสามารถคาดการณ์ภัยพิบัติได้ เช่น ฝูงนกที่บินหนีออกจากพื้นที่ก่อนเกิดพายุใหญ่หรือปลาในทะเลลึกที่ว่ายขึ้นสู่มิวน้ำก่อนเกิดแผ่นดินไหว ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ไม่ได้เกิดจากการที่สัตว์ไปคำนวณหรือวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ แต่เกิดจาก “สัญชาตญาณ” ที่ไวต่อการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ การหยั่งรู้จาก “สัญชาตญาณของสัตว์” เหล่านี้มีลักษณะพิเศษ เช่น ความสามารถในการรับรู้คลื่นเสียงความถี่ต่ำรวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสนามแม่เหล็กโลก หรือการสั่นสะเทือนของแผ่นดิน การรับรู้เหล่านี้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติและเป็นไปตามธรรมชาติ ทำให้พวกมันรู้ถึงอันตรายล่วงหน้าและตอบสนองได้ทันท่วงที ความรู้ลักษณะนี้จึงเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวตนของพวกมันมาตั้งแต่เกิดไม่ใช่สิ่งที่ต้องเรียนรู้หรือจดจำ และสิ่งเหล่านี้ก็เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในสมัยโบราณในการที่จะศึกษาเรียนรู้สังเกตพฤติกรรมของสัตว์เพื่อใช้เป็นสัญญาณเตือนภัยล่วงหน้า ทำให้สามารถรับมือกับภัยธรรมชาติได้ดีขึ้น เป็นความรู้ที่ได้จากการสังเกตและการตีความพฤติกรรมตามสัญชาตญาณของสัตว์ (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2559) ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของความรู้ก่อนประสบการณ์ในแง่ของสัญชาตญาณ

โมเดลกระบวนการถ่ายทอดและประยุกต์ใช้

แนวคิดของ “ฌอง-ปอล ซาร์ตร์” (Jean-Paul Sartre) เห็นต่างจาก “ชาร์ลส์ ดาร์วิน” เขาเสนอแนวคิดเรื่อง “การดำรงอยู่มาก่อนแก่นแท้” (existence precedes essence) ในแง่ที่ว่ามนุษย์แต่ละคนไม่ได้เกิดมาพร้อมกับแก่นแท้หรือแบบฟอร์มที่กำหนดไว้ล่วงหน้า แต่เราจะสร้างแก่นแท้ของตัวเองขึ้นมาจากการ

เลือกและการกระทำในชีวิต ซึ่งแนวคิดนี้ขัดแย้งกับแนวคิดที่คุณกล่าวถึงที่ว่า “คนเรามีแบบฟอร์มอยู่ในใจ ก่อนที่จะรับเอาอารมณ์ต่างๆเข้ามาของ “เพลโต” อย่างมาก เมื่อวิเคราะห์จากคำกล่าวนี้อาจตีความได้ว่า ความรู้อาจไม่ใช่สิ่งที่อยู่ภายในตัวเรามาตั้งแต่แรก แต่เป็นการตระหนักรู้ (consciousness) ที่เกิดขึ้นเมื่อเรามีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกและผู้อื่น ความรู้ที่แท้จริงจึงเป็นความรู้ที่ได้มาจากการบำเพ็ญเพียรทางใจหรือที่เรียกว่า “การตระหนักรู้ในตัวเอง” (self-consciousness) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เราเข้าใจว่าเราคือใคร และมีอิสระในการเลือกที่จะเป็นอะไร (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, 2555) จะเห็นว่าในบริบทของ “ฌอง-ปอล ซาทร์” ในเรื่องของสัญชาตญาณหรือความรู้ที่เกิดจากภายใน (Intuitive Knowledge) ไม่ใช่ความรู้ที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเฉพาะตัวหรือเฉพาะบุคคลผู้ผ่านกระบวนการตระหนักรู้แล้วเท่านั้น โดยความรู้ชนิดนี้เป็นผลมาจากการที่มนุษย์ยอมรับในอิสรภาพและความรับผิดชอบของตนเองอย่างเต็มที่ จนทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่าทุกสิ่งที่เราเป็นและทำนั้นล้วนมาจากการเลือกของเราเอง ดังนั้น ความรู้ก่อนประสบการณ์ตามทัศนะของ “ซาทร์” จึงอาจจะหมายถึงความตระหนักรู้ถึงการมีอยู่ของเราว่า “การดำรงอยู่ของเราเป็นผู้มีอิสระในการสร้างความหมายให้กับชีวิตของตัวเอง” ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเฉพาะตัวและเป็นผลมาจากการเลือกอย่างอิสระ ดังนั้น สัญชาตญาณจึงเป็นตัวอย่างของความรู้ก่อนประสบการณ์ที่ปรากฏทั้งในสัตว์และในมนุษย์ โดยในสัตว์นั้นแสดงออกมาในรูปแบบของการหยั่งรู้ภัยธรรมชาติส่วนในแบบของมนุษย์นั้นแสดงออกมาในรูปแบบของการสร้างสรรค์จากจินตนาการและมโนภาพในความคิด ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่เหนือการรับรู้ผ่านประสบการณ์โดยตรง

3. ความจริงที่อยู่เหนือกาลเวลาและผัสสะ

ในอดีตมีนักคิดหรือนักปรัชญาบางท่านเชื่อว่าสิ่งที่เรารับรู้ผ่านประสาทสัมผัส เช่น สี กลิ่น หรือรส อาจเป็นเพียงการตีความของสมองไม่ใช่ความรู้ที่มาจากความจริงของวัตถุนั้นๆ โดยตรง ในเมื่อการรับรู้ทุกอย่างเริ่มต้นจากระบบประสาทและสมอง ทำให้มีความเป็นไปได้ว่าความรู้ของเราเป็นเพียงความจริงในมุมมองของตัวเองหรือเป็นเพียง “อัตวิสัย” (subjective) ที่ไม่ตรงกับความจริงจากโลกภายนอก (objective truth) ในเรื่องนี้ก็ได้มีนักปรัชญาเมธีอย่าง “เฮราคลิตุส” (Heraclitus) ได้เสนอแนวคิดที่น่าสนใจว่า เอกภพนั้นอาจจะมีกฎเกณฑ์ที่เป็นสากลผ่านการเข้าถึงความรู้ที่แท้จริง แต่ต้องอาศัยการเข้าใจกฎธรรมชาติเหล่านั้น ไม่ใช่แค่การรับรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านไปแล้ว คำกล่าวของ “เฮราคลิตุส” ที่ว่า ในกระแสน้ำเดียวกันคนไม่สามารถกระโดดลงสู่น้ำได้ 2 ครั้ง สะท้อนให้เห็นว่าสรรพสิ่งในโลกล้วนเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การรับรู้จากผัสสะของเราจึงเป็นเพียงภาพชั่วขณะที่ผ่านมาไป แนวคิดดังกล่าวก็สอดคล้องกับแนวคิดของนักปรัชญาเมธีคนสำคัญอีกท่านอย่าง “พาร์เมนิเดส” (Parmenides) เชื่อว่า “ถาวร” (สิ่งที่มีอยู่จริง) เท่านั้นที่เป็นความจริงส่วน “อถาวร” (สิ่งที่ไม่ได้อยู่จริง) ไม่ใช่ความจริง หมายความว่า การที่เราเห็นหรือรู้สึกได้ถึงสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปจึงเป็นเพียงการรับรู้ที่ไม่สมบูรณ์ เพราะความจริงที่แท้จริงคือสิ่งที่คงอยู่และไม่เปลี่ยนแปลง ตัวอย่างเช่น “คนเราเกิดมาแล้วต้องตายแน่นอน” เป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ที่ไม่อาศัยผัสสะ แต่เป็นความจริงที่แน่นอนตามกฎธรรมชาตินี้ที่อยู่เหนือการรับรู้ของเราในแต่ละวัน เพราะว่าชีวิตของเรายังคงอยู่ในช่วงที่ความตายยังไม่ปรากฏ

(Frank N. Magill, 1961) ดังนั้น ทั้ง “เฮรา คลิตุส” และ “พาร์เมนิดีส” ต่างชี้ให้เห็นว่า การพึ่งพาเพียงประสาทสัมผัสเพื่อหาความจริงนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เพราะประสาทสัมผัสของเราอาจถูกจำกัดด้วยกาลเวลาและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เราเข้าไม่ถึงความจริงที่แท้จริงของสรรพสิ่งในเอกภพได้เลย

ตารางเปรียบเทียบผัสสะชั่วคราวกับภูสากล

หัวข้อเปรียบเทียบ	การรับรู้ผ่านผัสสะ (Sensory)	ความจริงแท้ทางปัญญา (Logos/Being)
นักปรัชญา	เฮราคลิตุส (ในมุมมองของการเปลี่ยนแปลง)	พาร์เมนิดีส (ในมุมมองของความคงที่)
ลักษณะความรู้	อัตวิสัย (สร้างขึ้นในสมอง)	ปรมาตถ์ (เป็นความจริงสากล)
ตัวอย่าง	รสชาติอาหาร, ความรู้สึกร้อนหนาว	กฎธรรมชาติ, ความตาย, ตรรกศาสตร์
ปัญหา	ถูกลวงด้วยกาลเวลาและมูมมอ	เข้าถึงยากต้องใช้ปัญญาขั้นสูง (Intuition)

แนวคิดในลักษณะนี้ครั้งหนึ่ง “อริสโตเติล” (Aristotle) ก็เคยเชื่อว่า สภาวะที่แท้จริงของวัตถุคือการหยุดนิ่ง เป็นความจริงที่อยู่เหนือกาลเวลาและไม่ขึ้นอยู่กับารรับรู้ของเรา “อริสโตเติล” ยกตัวอย่าง ก้อนหินที่ถูกขว้างแล้วหยุดลงในที่สุด เพราะการหยุดลงในที่สุดนั้นคือการกลับคืนสู่สภาวะเดิมตามธรรมชาติของมัน ในทางตรงกันข้ามการเคลื่อนที่เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวที่ไม่เป็นนิรันดร์ที่เรามองเห็นก้อนหินกลิ้งไป จึงเป็นเพียงภาพปรากฏที่บิดเบือนไปจากสภาวะที่แท้จริงของมัน “อริสโตเติล” ยังตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ในจักรวาลนั้นมีสิ่งต่างๆ ที่เคลื่อนที่อยู่ตลอดเวลา เช่น ดวงดาวและฤดูกาล ซึ่งการเคลื่อนที่นี้เป็นไปได้ใหม่ว่า อาจจะมีผู้ที่ทำให้มันเคลื่อนที่คนแรก” (The Unmoved Mover) เป็นต้นเหตุ และผู้ที่ทำให้ที่สิ่งทุกอย่างเคลื่อนที่คนแรกนี้คือสิ่งที่ไม่เคลื่อนที่แต่เป็นสาเหตุให้สิ่งอื่นเคลื่อนไหว เป็นความจริงสูงสุดที่อยู่เหนือกาลเวลาและประสาทสัมผัสของเรา ดังนั้น การที่เรามองเห็นสิ่งต่างๆ เคลื่อนไหวในโลกนี้ก็อาจเป็นเพียงภาพสะท้อนของการกระทำของผู้ทำให้เคลื่อนที่คนแรกเท่านั้น (สมภาร พรมทา, 2545)

เมื่อวิเคราะห์จากแนวคิดที่ได้ยกมาจะเห็นว่า ทั้งสภาวะหยุดนิ่งของวัตถุ และผู้ทำให้เคลื่อนที่คนแรกล้วนเป็นแนวคิดที่ชี้ให้เห็นว่า ความจริงที่แท้จริงนั้นอาจไม่ได้ถูกกำหนดด้วยสิ่งที่เรารับรู้จากประสาทสัมผัสเพียงอย่างเดียว แต่มีสภาวะที่อยู่เหนือกาลเวลาและผัสสะเป็นพื้นฐานของจักรวาลทั้งหมด แม้เราจะยังไม่สามารถเข้าไม่ถึงความจริงที่แท้ แต่เราก็คงสามารถมีความรู้ใหม่ๆ ได้โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ แต่เป็นลักษณะของการตัดสินใจแบบ “สังเคราะห์ก่อนประสบการณ์” ด้วยกระบวนการที่จิตของเราใช้การจัดระเบียบและทำความเข้าใจโลกที่ปรากฏให้เราเห็นโดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ เมื่อพิจารณาตามนี้ก็จะเห็นว่าการ

ตัดสินใจลักษณะนี้ไม่ได้มาจากข้อมูลจากประสาทสัมผัสโดยตรง แต่เป็นโครงสร้างความคิดภายในที่ช่วยให้เราเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในโลก เช่น เราสามารถรู้ได้ว่าทุกเหตุการณ์ย่อมมีสาเหตุ แม้จะยังไม่เคยมีประสบการณ์กับเหตุการณ์นั้นมาก่อน เช่น “เมื่อมองเห็นควันก็อาจจะอนุมานได้ว่าอาจกำลังมีไฟ” แต่การอนุมานแบบนี้ไม่ได้ให้ข้อสรุปที่ถูกต้อง 100% เสมอไป เพราะควันอาจเกิดจากสาเหตุอื่นที่ไม่ใช่ไฟก็ได้ เช่น ควันจากโรงงานหรือจากไอระเหย ดังนั้น การให้เหตุผลที่น่าจะเป็นจริงมากที่สุดบนพื้นฐานของข้อมูลที่มีอยู่ โครงสร้างของความคิด ในการตัดสินใจลักษณะแบบนี้ไม่ใช่การพยายามหาว่า “ความจริงคืออะไร” แต่เป็นการอธิบาย “โครงสร้างลำดับความคิด” ที่มนุษย์ใช้ในการรับรู้และจัดระเบียบโลก (กนิษฐ ศิริจันทร์, 2567) การจัดลำดับนี้ไม่ได้หมายความว่า สิ่งที่เราเชื่อว่าเป็นสิ่งไม่จริง แต่มันคือความเป็นจริงในรูปแบบที่เราสามารถเข้าถึงได้และเข้าใจได้ นั่นเอง

4. กลไกที่ซับซ้อนของปัญญาแห่งสัญชาตญาณ

บทบาทของกลไกอัตโนมัติในการตัดสินใจที่ซับซ้อนนี้ เมื่อนำมาวิเคราะห์ผ่านแนวคิดทางจิตวิทยาพุทธิปัญญา (Cognitive Psychology) ที่พยายามชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ได้ใช้เพียงสติปัญญาในการแก้ปัญหาทั้งหมดแต่อาจจะมี “มอดูล” ที่เป็นระบบการทำงานพิเศษในสมองที่ช่วยให้เราประมวลผลข้อมูลและตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการคิดที่ซับซ้อน กลไกการแก้ปัญหาแบบอัตโนมัติ “มอดูล” เหล่านี้ทำหน้าที่เฉพาะทาง เช่น การจดจำใบหน้า หรือ การเข้าใจภาษา ซึ่งช่วยให้เราตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างฉับพลันและมีประสิทธิภาพ การทำงานร่วมกันของมอดูลเหล่านี้ทำให้มนุษย์สามารถจัดการกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนและหลากหลายได้อย่างไม่สิ้นสุด การตัดสินใจหลายอย่างในชีวิตประจำวันจึงไม่ได้มาจากการคิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนเสมอไป แต่อาจจะมาจากกลไกทางจิตที่ทำงานอยู่เบื้องหลังอย่างรวดเร็วและเป็นไปโดยอัตโนมัติ (ชาเมียร์ โอคาซา, 2549) แต่ก็เป็นที่น่าสนใจที่ถามว่า ความรู้ก่อนประสบการณ์ (a priori knowledge) ที่ได้มาจากการหยั่งรู้หรือสัญชาตญาณที่เคยยกไว้ก่อนหน้านี้แล้วดูเหมือนจะมีความพิเศษ แต่เราจะมั่นใจได้อย่างไรว่ามันไม่ได้เป็นเพียงภาพลวงตาที่ถูกสร้างขึ้นจากระบบประสาทที่บิดเบือนไปจากความเป็นจริง เพราะระบบประสาทของเราไม่ได้สัมผัสกับวัตถุภายนอกโดยตรง แต่มันจะรับสิ่งเร้าจากวัตถุนั้นๆ แล้วแปลงเป็นสัญญาณไฟฟ้าเพื่อส่งต่อไปยังสมอง ซึ่งสมองจะทำหน้าที่ตีความสัญญาณเหล่านั้นอีกครั้งเพื่อสร้างเป็นภาพแห่งความจริงขึ้นมาในความคิดของเรา กระบวนการเหล่านี้ทำให้เกิดคำถามที่สำคัญ นั่นคือ ความรู้และความรู้สึกที่เรามั่นใจว่าเป็นเพียงความจริงในมุมมองของตัวเองเท่านั้น (อัตวิสัย) ใช่หรือไม่ เนื่องจากข้อมูลที่สมองได้รับมานั้นเป็นเพียงสัญญาณไฟฟ้าที่ผ่านการประมวลผลมาแล้วหลายชั้น จึงไม่มีอะไรรับประกันได้ว่าภาพที่สมองสร้างขึ้นจะตรงกับความเป็นจริงภายนอก (ภาววิสัย) ทุกประการ ดังนั้น การตัดสินใจของเราจึงไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของความจริงแท้ภายนอกเสมอไป แต่เป็นการประมวลผลจากข้อมูลในเชิง “อัตวิสัย” ที่ถูกสร้างขึ้นภายในสมองด้วยการตัดสินใจที่ซับซ้อน เป็นกระบวนการที่สมองต้องใช้การวิเคราะห์ตีความ และเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้รับจากระบบประสาทเข้ากับความรู้จำประสบการณ์และสัญชาตญาณ เพื่อสร้างเป็น

แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่ถึงแม้ว่าแนวทางนั้นอาจจะไม่ได้อิงอยู่กับความจริงที่แท้จริงทั้งหมดก็ตาม (กิริติ บุญเจือ, 2512)

ตารางเปรียบเทียบโลกภายนอกกับโลกในหัว

หัวข้อเปรียบเทียบ	ความจริงภาววิสัย (Objective Truth)	ความจริงอัตวิสัย (Subjective Perception)
สถานะ	เหตุการณ์จริงนอกตัวเรา	สัญญาณไฟฟ้าที่ผ่านการประมวลผลแล้ว
กระบวนการ	คงอยู่ตามกฎธรรมชาติ	ถูกตีความผ่าน “มอดูล” และประสบการณ์
จุดประสงค์	ดำรงอยู่ตามความเป็นจริง	เพื่อการตัดสินใจและอยู่รอด
ความน่าเชื่อถือ	สมบูรณ์แบบแต่เข้าถึงยาก	รวดเร็วแต่มีโอกาสเกิดภาพลวงตา

แม้เราจะไม่สามารถมั่นใจได้ว่าสิ่งที่ “สัญญาณ” บอกเราคือความจริงแท้ (Objective) หรือไม่ แต่มันคือแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดที่วิวัฒนาการได้คัดสรรมาแล้ว การตัดสินใจที่ซับซ้อนของเราจึงเป็นการเดินรำอยู่บนเส้นขนานระหว่าง “กฎสากลของธรรมชาติ” กับ “ภาพจำลองที่สมองสร้างขึ้น” ประเด็นนี้ก็ทำให้เราต้องยอมรับว่า การเข้าถึงความจริงแท้นั้นเป็นสิ่งที่ท้าทายมาก เนื่องจากกระบวนการรับรู้ของเราขึ้นอยู่กับระบบประสาทซึ่งเป็นสื่อกลางที่ไม่สมบูรณ์แบบ ทำให้ในบางกรณีความจริงที่เราเห็นจึงอาจเป็นเพียงการตีความที่ถูกสร้างขึ้นโดยสมองของเราเอง ซึ่งทำให้ความรู้ทุกอย่างของเรามีความเป็น “อัตวิสัย” แอบแฝงอยู่ ยกตัวอย่างเช่น เส้นหนึ่งมีลูกศรชี้ออกและอีกเส้นมีลูกศรชี้เข้า สมองของเราอาจจะตีความว่าเส้นที่มีลูกศรชี้ออกนั้นยาวกว่า ทั้งที่ความจริงแล้วทั้งสองเส้นมีความยาวเท่ากันทุกประการ ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นเพราะสมองใช้ข้อมูลจากบริบทโดยรอบมาช่วยในการตีความ

ในกรณีนี้เป็นความผิดพลาดทำให้การตัดสินใจที่ซับซ้อนจึงเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของมนุษย์ในการสร้างความเข้าใจ และหาทางออกในโลกที่รับรู้ผ่านมุมมองของตนเองในการตัดสินใจที่ซับซ้อนภายใต้ข้อจำกัด แม้ว่าเราจะรู้ว่าการรับรู้ของเราอาจถูกบิดเบือนได้ แต่เราก็คงต้องอาศัยคำอธิบายที่เข้าใจง่าย เช่น “บกพร่อง” หรือ “ล้นเกิน” เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมบางอย่างที่ดูผิดปกติ เพราะการอธิบายเหล่านี้ อาจช่วยให้เราสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนในระดับที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ โดยเฉพาะเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางพฤติกรรมหรือการรับรู้ ในการประเมินความเสี่ยงหรือในแง่ของการตัดสินใจที่ซับซ้อนการใช้คำว่า “บกพร่อง” หรือ “ล้นเกิน” เป็นการประเมินเบื้องต้นว่าการทำงานของสมองในขณะนั้นไม่เป็นไปตามปกติ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการตัดสินใจ เช่น การวินิจฉัยทางคลินิก การตัดสินใจทางกฎหมาย หรือแม้แต่การทำความเข้าใจพฤติกรรมของตนเอง ภายใต้บทบาทของจิตใต้สำนึก ในบางครั้งการตัดสินใจที่ซับซ้อนของเรามักได้รับอิทธิพลจากโลกความคิดภายใน ซึ่งประกอบด้วยความรู้สึกส่วนตัวประสบการณ์และจินตนาการ (Oliver Sacks, 1985)

แม้ว่าความคิดเหล่านี้จะไม่ได้สะท้อนความจริงภายนอกทั้งหมด แต่ก็ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่สมองใช้ในการประมวลผลและตัดสินใจทำให้การตัดสินใจบางอย่างดูเหมือนเป็น “อติวิสัย” หรือมาจากความจริงในมุมมองของตัวเอง อีกประเภทหนึ่งคือความจำบริสุทธิ์ (Pure Memory) ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยไม่อาศัยกลไกทางสมอง แต่เกิดจากพลังทะยานชีวิตในฉณานที่เปี่ยมด้วยความรัก แนวคิดนี้แตกต่างจากปรากฏการณ์พลอยได้อย่างชัดเจน เพราะมันให้ความสำคัญกับพลังแห่งความรักที่สามารถเป็นแหล่งกำเนิดของความรู้ก่อนประสบการณ์ได้ เช่น การระงับภัยหรือการปกป้องคนที่รักจากอันตรายที่ยังไม่เกิดขึ้น ในกรณีนี้บทบาทของการตัดสินใจที่ซับซ้อนจะถูกขับเคลื่อนด้วย พลังงานทางอารมณ์ที่ยิ่งใหญ่กว่าเหตุผลและกลไกของสมอง การกระทำหรือการตัดสินใจที่เกิดขึ้นไม่ได้มาจากความคุ้นชินหรือสิ่งเร้าภายนอก แต่เกิดจากการหยั่งรู้ผ่านแรงขับเคลื่อนภายใน ซึ่งในที่นี้คือ “ความรัก” แม้ว่าผลลัพธ์ที่ได้จะดูเหมือนเป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ แต่ก็ไม่ใช่ว่าพลอยได้จากการทำงานของสมอง เพราะมันเป็นการตัดสินใจที่ถูกกำหนดโดยความรู้สึกที่มีพลังมากกว่ากลไกทางกายภาพ (กิริติ บุญเจือ, 2522) ตัวอย่างที่เห็นได้บ่อยคือ “พฤติกรรมของแม่ที่มีต่อลูก” ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ หากลูกตกอยู่ในอันตราย แม่จะสามารถกระโจนเข้าไปช่วยเหลือหรือปกป้องลูกได้ทันทีโดยไม่คำนึงถึงความเสี่ยงหรือความเจ็บปวดที่อาจเกิดขึ้นกับตัวเอง การกระทำนี้ไม่ได้เกิดจากการคำนวณความเสี่ยงหรือการใช้เหตุผลเชิงกลไกของสมอง การวิเคราะห์จากสองแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า การตัดสินใจที่ซับซ้อนของมนุษย์มีที่มาจากสองแหล่งที่แตกต่างกันคือ แหล่งที่มาเชิงกลไกความเคยชินและการตอบสนองของสมอง และแหล่งที่มาเชิงอารมณ์ หรือพลังขับเคลื่อนจากความรักหรืออารมณ์ที่รุนแรง ดังนั้น การตัดสินใจของเราในแต่ละสถานการณ์ก็อาจเป็นผลรวมหรือเป็นผลจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งในสองแหล่งนี้ แสดงให้เห็นว่าการตัดสินใจของมนุษย์อาจเป็นผลรวมของทั้งความเคยชินเชิงกลไกและแรงขับเคลื่อนทางอารมณ์ นั่นเอง

5. สรุป

บทความวิชาการนี้ชี้ให้เห็นว่า “ปัญญาแห่งสัตยาตญาณ” ไม่ใช่เพียงปฏิกิริยาตอบโต้แบบไร้หัวใจ แต่เป็นโครงข่ายความรู้ที่ถักทอขึ้นจากอดีตอันไกลโพ้นจนถึงการตระหนักรู้ในปัจจุบัน โดยสามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่ผ่านโมเดล “ระบบเครือข่ายปัญญาซ้อนทับ” พบว่าการตัดสินใจที่ซับซ้อนของมนุษย์อาจไม่ได้มีที่มาจากแหล่งเดียว แต่เป็นผลลัพธ์จากสองกลไกที่แตกต่างกัน คือ แหล่งที่มาเชิงกลไก ความเคยชินและการทำงานของสมอง และแหล่งที่มาเชิงอารมณ์รวมถึงพลังขับเคลื่อนจาก “ความรัก” หรือ “อารมณ์ที่รุนแรง” และการรับรู้ของเราเป็นเพียง “อติวิสัย” ที่จะต้องพึงพาาระบบประสาทที่ไม่สมบูรณ์ ในการตีความเรื่องราวจากโลกภายนอก แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์ก็สามารถหาทางออกและตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยทั้งการประมวลผลอัตโนมัติของสมองและการหยั่งรู้ที่ขับเคลื่อนด้วยพลังงานทางอารมณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการคำนวณและเหตุผลเชิงกลไกเป็นเหมือนปัญญาแห่งสัตยาตญาณความรู้เบื้องหลังจิตสำนึกของมนุษย์ นั่นเอง

6.องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจของมนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงผลผลิตของการคิดเชิงตรรกะในปัจจุบัน แต่เป็นระบบเครือข่ายปัญญาซ้อนทับที่ทำงานร่วมกันอย่างซับซ้อน โดยแบ่งออกเป็น 3 แกนหลัก

1. มรดกปัญญาเชิงวิวัฒนาการ

ความรู้ก่อนประสบการณ์ไม่ใช่เรื่องลึกลับ แต่คือมรดกประจำเผ่าพันธุ์ที่ “ดาร์วิน” อธิบายไว้ มันถูกจารึกในพันธุกรรมเพื่อความอยู่รอด เช่น การกลัวอันตรายโดยไม่ต้องสอน ดังนั้น “สัญชาตญาณ” เป็นเหมือนความรู้ที่ถูกบีบอัดจากประสบการณ์ของบรรพบุรุษนับล้านปี เพื่อให้เราตอบสนองต่อโลกได้โดยไม่ต้องใช้ภาษาหรือการคำนวณที่ล่าช้า

2. โครงสร้างการรับรู้แบบอัตวิสัย

บทความชี้ให้เห็นความจริงที่น่าทึ่งว่า เราไม่ได้เห็นโลกอย่างที่มันเป็น แต่เห็นโลกอย่างที่เราเป็น ผ่านระบบประสาทที่ตีความสัญญาณไฟฟ้า ปัญญาแห่งสัญชาตญาณทำหน้าที่เป็นกรอบความคิดที่ช่วยจัดระเบียบข้อมูลอันสับสนให้กลายเป็นความหมาย แม้ความหมายนั้นจะเป็น “อัตวิสัย” (ความจริงเฉพาะตัว) แต่มันคือเครื่องมือสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถตัดสินใจท่ามกลางข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ได้

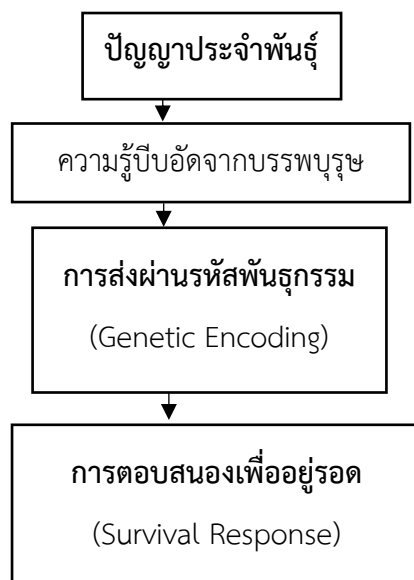
3. พลังขับเคลื่อนกลไกสมอง

จุดที่สำคัญที่สุดขององค์ความรู้ใหม่ คือการจำแนกแหล่งที่มาของการตัดสินใจที่ซับซ้อนออกเป็น 2 ขั้ว คือ

3.1 ขั้วเชิงกลไก (Mechanical/Cognitive Module) การทำงานของสมองที่รวดเร็วแบบอัตโนมัติ เช่น การจำใบหน้า หรือการคาดคะเนเหตุการณ์จากความคุ้นชิน เช่น เห็นควันนึกถึงไฟ

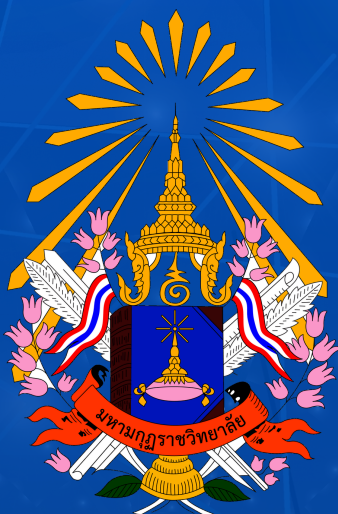
3.2 ขั้วพลังหทัยชีวิต (Vital/Pure Emotion) ปัญญาที่เกิดจาก “ความรัก” หรือ “ความจำเป็น” ก้าวข้ามกลไกทางกายภาพ เป็นพลังงานที่ผลักดันให้มนุษย์ตัดสินใจทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เช่น แม่ช่วยลูกโดยไม่ผ่านการคำนวณความเสี่ยง เป็นต้น

แผนภาพแนวคิดปัญญาแห่งสัญชาตญาณความรู้เบื้องหลังจิตสำนึกของมนุษย์

7. เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2512). ปรัชญาเบื้องต้นและตรรกวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ผลิตวิทยาการพิมพ์.
- _____. (2522). ชุดพื้นฐานปรัชญา แก่นปรัชญาปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- กัจจกร สุนพงษ์ศรี. (2559). สุนทรียศาสตร์ หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปะวิจารณ์ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กนิษฐ (มิตินันท์วงศ์) ศิริจันทร์. (2567). อภิปรายร่วมสมัย: ปัญหาชวนคิด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ อุตพัฒน์. (2555). ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้). นครปฐม: โรงพิมพ์ สาระพิมพ์การ.
- ชาเมียร์ โอคาซา. (2549). ปรัชญาวิทยาศาสตร์โดยสังเขป. แปลโดย จูไรต์นั จันทรธำรง กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ศูนย์มนุษยวิทยาสรินธร องค์การมหาชน.
- สมภาร พรหมทา. (2545). มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ศยาม.
- สมัคร บุรวาต. (2562). ปัญญาจุดกำเนิดและกระบวนการพัฒนาทางปัญญาของมนุษยชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สยามปริทัศน์.
- อุรสา พรหมทา. (2564). NLP ภาษาสมองมหัศจรรย์. วารสารคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 18(3), 255.
- Casullo Albert. (2003). A prior justification. New York: Oxford University.
- Magill Frank N. (1961). Masterpieces of World Philosophy in Summary Form. New York : Harper & Row.
- Sacks Oliver. (1985). The Man Who Mistook His Wife for a Hat. America: Summit Books.

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน 9/37 หมู่ที่ 12
ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000
บรรณารักษ์ ดร.สุรศักดิ์ อุดเมืองเพีย โทรศัพท์ 094-995-6382
Email : su.ra.suk.2532@gmail.com